

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА НА КУЛТУРАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ФРАНЦИЈА/ РЕГИОН ДОЛНА НОРМАНДИЈА

КОНФЕРЕНЦИЈА

Скопје, 15 септември 2009
Мултимедијален центар Мала Станица
Со почеток во 08.30 часот

DECENTRALISATION DE LA CULTURE EN REPUBLIQUE DE MACEDOINE ET EN FRANCE/ LA REGION BASSE - NORMANDIE

CONFERENCE

Skopje, 15 septembre 2009
Centre multimédia Mala Stanica
Début à 8h30

***ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА НА КУЛТУРАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
И ФРАНЦИЈА/РЕГИОН ДОЛНА НОРМАНДИЈА***

КОНФЕРЕНЦИЈА

----Вовед-----

Оваа публикација е сублимат од презентациите, идеите, размислувањата, дискусиите и заклучоците кои беа разменети на конференцијата на тема *Децентрализација на културата во Република Македонија и Франција/ Регион Долна Нормандија* која се одржа во Скопје на 15-ти септември 2009 година.

Конференцијата е дел од активностите на проектот за *Децентрализирана соработка помеѓу регионот Долна Нормандија (Франција) и Република Македонија*, поточно од неговата проектна целина: *Културна политика и културна размена*, чии носители се партнерите *Локомотива - Центар за нови иницијативи во уметноста и културата* од Скопје, Македонија и *Регионалната агенција за зачувување на слика и звук* од Каен, Долна Нормандија.

Проектот за *Децентрализирана соработка помеѓу Регионот Долна Нормандија (Франција) и Република Македонија* започна во 2006 година. Оваа соработка се состои од програма спроведувана од страна на француски и македонски партнери, поделена во 5 проектни целини или оски: *Културна политика и културна размена; Локално управување и употребата на информатичката и комуникациска технологија; Млади, образование, европско и локално граѓанство; Информатичко општество и медиуми и Културно наследство и одржлив туризам.*

Оваа соработка е резултат на заеднички напори на Македонија и Долна Нормандија да ги отворат своите територии за интернационална соработка и да го поттикнат своето население во активно граѓанство на локално и Европско ниво. Проектот се стреми кон воспоставување на платформа за постојана размена која ќе придонесе во создавање на долгорочни врски меѓу граѓаните од Долна Нормандија и Македонија. Исто така, проектот цели кон зајакнување на локалното владеење во сите теми на соработката, кон развивање на капацитетите на локалното население во Долна Нормандија и Македонија, како и кон размена на вредности и искуства. Главната цел на проектот е да се зајакнат капацитетите на локалните власти за спроведување на процесот на децентрализација, да го поттикнат учеството на граѓаните и да помогнат во остварување на одржлив развој.

Проектната целина/оска *Културна политика и културна размена* има за цел преку своите активности да ја сензибилизира јавноста околу прашањата на културната политика. Спроведените активности ги поттикнуваат и обработуваат прашањата за децентрализација во културата, градење и стимулација на партнерство и соработка помеѓу институциите на локално и национално ниво, како и граѓанскиот сектор, стимулирање на мобилност и размена помеѓу уметниците и културните оператори од Македонија и Долна Нормандија.

Оваа конференција како дел од активностите на проектната целина/оска *Културна политика и културна размена* има за цел да информира за искуствата од процесот на децентрализацијата во културата во двете земји. Франција го

воведува процесот на децентрализација во 60-те години од минатиот век и искуствата од истиот процес се бројни. Поканетите гости, излагачи од Франција ги претставија и дискутираа за различните фази на децентрализацијата, како и за актуелните процеси на ревизија на воспоставените модели и инструменти. Македонија, која го применува истиот модел на децентрализација во културата, процесот го започна од 2003 година со одлука на владата за воспоставување на *Мрежа на национални институции во полето на културата*. Оваа одлука обезбеди рамка во која мрежата на национални и локални институции беше организирана и ги релоцираше одговорностите за култура на општините. Во 2004 г. се усвоија *Законот за територијална организација на локалната самоуправа во РМ* и *Закон за Градот Скопје*. Согласно *Национална програма за културата за периодот 2004-2008*, децентрализацијата во културата е еден од приоритетите на Министерството за култура на Република Македонија и овој процес кој започна во 2004 сè уште не е завршен и се спроведува.

Конференцијата програмски има за цел да отвори прашања околу начините на спроведување и можните модели на децентрализација на културата во Македонија и Франција. Преку оваа тематска рамка се поттикнува размислување околу уредувањето и развојот на културата на локално ниво. Искуствата на двете земји се различни и нивната размената овозможи да се поттикнат и одговорот одредени прашања кои ги засегаат двете страни и се актуелни: Која е улогата на културата во регионален и локален контекст во Франција/Долна Нормандија, и која или каква треба да биде улогата на политичарите – креаторите на политики, јавните администратори и културните оператори во развој на локалниот и регионалниот културен контекст? Дали партиципативните процеси се дел од креирањето на јавни политики и дали во тој процес се вклучени сите актерите од сцената? Кои се механизмите кои го поттикнуваат развојот на културните содржини и како тие влијаат на социо-економскиот развој во општините, градовите, регионите и во државата?

Овие прашања се дел од оние кои се потрудивме да ги одговориме на оваа конференција, и да ги размениме информациите околу разликите и сличностите во Македонија и Долна Нормандија во однос на стратегиите за културен развој на национално, регионално и локално ниво, како е дефинирана културната политика, кои се нејзините цели, инструменти, кои се практиките на децентрализација на културата во Франција и Македонија, кои се искуствата од спроведување и функционирање на моделите на децентрализација во културата.

Конференцијата е дел од платформата за размена на искуствата која се стремиме да ја изградиме преку овој проект, чија цел е креирање на услови за соработка меѓу Македонија и Долна Нормандија. На неа учествуваа градоначалници, претставници од јавните институции, советници, културни оператори, експерти за културна политика, претставници од Министерствата за култура и локална самоуправа од Македонија и од Франција (Долна Нормандија), како и од Регионалниот совет на Долна Нормандија, кои ги изнесоа своите мислења, размислувања и ставови.

Оваа публикација има за цел да ги подели информациите, размислувањата и заклучоците од оваа конференција пред пошироката јавност, со цел таа да се сензибилизира околу темите на кои оваа конференција се одржа.

**ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА НА КУЛТУРАТА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ФРАНЦИЈА/РЕГИОН ДОЛНА
НОРМАНДИЈА
КОНФЕРЕНЦИЈА**
15 септември 2009
08.30 - 17.00 часот
Скопје, Мултимедијален центар Мала Станица

**ПРОЕКТ ЗА ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАНА СОРАБОТКА ПОМЕЃУ ДОЛНА
НОРМАНДИЈА И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ПРОЕКТНА ЦЕЛИНА 4: КУЛТУРНА ПОЛИТИКА И КУЛТУРНА
РАЗМЕНА**

Конференција:

*Децентрализација на културата во Република Македонија и
Франција/Регион Долна Нормандија*

ПРОГРАМА

08:30 - 09:00

Пристигнување и регистрација на дискутантите и гостите

09:00 - 09:30

Отворање: Обраќање на г-ѓа Изабел Гинел, Вршител на должноста Амбасадор на Франција во Р. Македонија, г-дин Фарух Фератовски, Заменик-министер за локална самоуправа и г-дин Драган Недељковиќ, Заменик-министер за култура.

**СЕСИЈА 1: ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА ВО КУЛТУРАТА, ВО ДОЛНА
НОРМАНДИЈА И МАКЕДОНИЈА - УЛОГА НА КУЛТУРАТА И
КУЛТУРНА ПОЛИТИКА**

Модератори на излагање/дискусии сесија 1: Искра Гешоска, директор на *НВО Контрапункт* и Биљана Тануровска – Кулаковски, директор на *НВО Локомотива*

Тема 1 /излагања и дискусии/

/претставување на моделот на децентрализација во Франција и во Македонија - позитивни и негативни искуства, предлози/

09:30 - 10:45

Која е улогата на културата во регионален и локален контекст во Франција/ Долна Нормандија? Улогата на локалните политичари, јавните

администратори во развој на локалниот и регионалниот културен контекст.

Ова излагање има за цел да информира која е стратегијата за културен развој, како е дефинирана културната политика, нејзините цели, инструментите, како и практиките, искуствата од процесот на децентрализација на културата во Франција. Да се осврне на моделот на децентрализација, искуствата од него, и промените кои се случуваат денес.

Панелисти:

- *Изабел Лабиш-Митендорф*, Директорка за култура во *Регионалниот Совет* на Долна Нормандија;
- *Клебер Архол*, Регионален директор за културата во Долна Нормандија;
- *Арно Фонтен*, Член во *Комисијата за култура на Регионалниот Совет* на Долна Нормандија, Претседател на *Регионалната агенција за конзервација на слика и звук*;
- *Ален Ленарер*, Прв потпретседател во *Комисијата за култура и спорт* на општинската агломерација на *Каен ла Мер*, Градоначалник на *Беновил*;
- *Александар Петрески*, Градоначалник на Охрид;
- *Мари Кристин Офлак*, Градоначалничка на *Уили ле Тесон* и
- *Фредерик Левеје*, Општински советник на *Аржентан*.

10:45 – 12:00

Која е улогата на културата во локален контекст во Македонија? Улогата на локалните политичари, јавните администратори и културни оператори во развој на локалниот културен контекст.

Ова излагање има за цел да информира за локалното уредување, во Македонија; правото на локална самоуправа, автономијата, закони и финансирање на општините; соработка помеѓу локалната самоуправа и владата, како и локалната самоуправа и невладиниот и приватниот сектор; Децентрализацијата во културата како еден од приоритетите на културната политика во Македонија и резултатите од процесот.

Панелисти:

- *Горан Петров*, Градоначалник на Велес
- *Нада Пешева* – Одделение за култура, *Сектор за јавни дејности* во Град Скопје;
- *Сашо Богдановски*, Културолог-продуцент

12:00 – 12:10 Кафе пауза

Тема 2 /излагања и дискусии/

/улогата на јавните културни институции и граѓанскиот сектор во развој на локалната средина/

12:10 – 13:35

Улогата и работата на институциите за култура, како и невладините организации во Долна Нормандија и Македонија

Овие излагања имаат за цел да дадат примери како културните оператори ги развиваат нивните институционални, организациски стратегии во релација со локалните и регионалните културни политики.

Ќе се презентира работата на институциите и невладиниот сектор, нивната методологија на работа, нивните стратегии (програмски, финансиски, и др.) во однос на локалниот развој на културата, и како истите се аплицирани на локално ниво.

Панелисти:

- **Марк Потие**, директор на *Одделот за едукација и истражување на културната институција, Меморијал на Каен* и заменик градоначалник на *Коломбел*;
- **Клер Танџи**, директорка на *Артотека* на Каен;
- **Јован Шурбановски**, директор на *Музеј на град Скопје*;
- **Наташа Поплавска**, маркетинг директор во *Македонскиот народен театар*.

13:35 – 15:00 Пауза за ручек

СЕСИЈА 2 : ПАРТИЦИПАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ НА ЛОКАЛНО НИВО И УЛОГА НА КУЛТУРАТА ВО ЛОКАЛНИОТ РАЗВОЈ

Модератор на излагање/дискусии сесија 2: Биљана Тануровска – Кулавковски, директор на *НВО Локомотива*

Оваа сесија ќе се фокусира на два аспекта на развој на културната политика на локално ниво:

- партиципативните процеси на локално ниво (примери на граѓанска партиципација во креирањето на политиките, како овој партиципативен процес е организиран и кои се неговите резултати) и
- улогата на културата во локалниот развој (примери како културата влијае на економски и/или социјален развој на локално ниво).

Оваа сесија е организирана преку излагања, по кои ќе следат презентации на позитивни примери на студии на случај, како и дискусија како позитивни примери да се развијат пошироко во локалните општини во Македонија.

Тема 1 - Партиципативни процеси на локално ниво

/излагања, презентации, дискусија/

15:15 – 15:45

Формати, платформи, проекти и други примери на соработка и дијалог во градење на ефективни локални културни политики.

Како се развиени локалните културни стратегии; воспоставување на дијалог и партнерство помеѓу различни културни актери во Долна Нормандија и Македонија (примери).

Оваа тематска сесија има за цел да даде одговор на прашањата: Кои се главните актери на локално ниво и која е улогата на секој од нив? Како дијалогот и партнерството помеѓу различните актери функционира во пракса, и како да се одржи во иднина? Платформи за дијалог како алтернатива на презентирање на системот на одлучување (на пр.: платформи, форуми, совети...), Употреба на јавните фондови (како се финансирани јавните институции, и како може нивната автономија да се постигне?)

Панелисти:

- *Арно Фонтен*, Член во *Комисијата за култура на Регионалниот совет* на Долна Нормандија, Претседател на *Регионална агенција за конзервација на звук и слика*
- *Изабел Лабиш-Митендорф*, Директорка за култура во *Регионалниот совет* на Долна Нормандија/ Презентација на тема: “Културна политика, од глобално на локално ниво”
- *Мирјана Апостолова*, Сектор за меѓународна соработка и соработка и поддршка на здруженија на граѓани и фондации на град Скопје.

Тема 2 - Улогата на културата во локалниот развој

/излагања, презентации, студии на случај, дискусии/

15:45 – 16.30

Презентации на позитивни примери на студии на случај како преку партиципативните процеси се градат локалните културни политики, и како културата допринесува во локалниот развој во Долна Нормандија и Македонија.

Примери: Како институциите/организациите преку својата работа може да допринесат во локалниот развој? Презентација на проекти чија реализација допринела во економскиот и/или социјалниот развој на локално ниво.

Презентации на проекти од:

- Долна Нормандија/ презентира: *Клер Танџи*, Директорка на *Аротека на Каен*
- Македонија/ презентира: *Раде Илиевски*, Општина Пробиштип/ Проект – стратегија за развој на културна политика на локално ниво за општина Пробиштип

- Македонија/презентира: **Русе Арсов**, Директор на независниот *Центар за драмски уметности* – Т- Хаус/Проект за реоткривање на културната патека во Чаршијата и

16:30 – 17:00

Дискусија, и заклучок на дискусијата; Затворање на конференцијата

Носители - партнери на оската *Културна политика и културна размена*:
Локомотива - Центар за нови иницијативи во уметноста и културата од Скопје, Македонија и Регионалната агенција за зачувување на слика и звук од Каен, Долна Нормандија

Проект координатори на проектната оска *Културна политика и културна размена*: Виолета Качакова и Одри Полмие.

Програмски уредници на конференцијата: Биљана Тануровска - Ќулавковски и Виолета Качакова.

Публикацијата ја уредија: Биљана Тануровска - Ќулавковски, Виолета Качакова и Радмила Станојевска.

Вовед: Биљана Тануровска- Ќулавковски

Превод: Радмила Станојевска

Лектура: Ѓорѓи Крстевски

Дизајн: Слободан Јаќоски

Подготовка и печат: Скен-Поинт Скопје

Благодарност од организаторите до сите учесници и панелисти на сесиите:
Ален Лепарер, Александар Петрески, Арно Фонтен, Горан Петров, Драган Недељковиќ, Изабел Гинел, Изабел Лабиш-Митендорф, Искра Гешоска, Јован Шурбановски, Клебер Архол, Клер Танџи, Мари Кристин Офлак, Марк Потие, Мирјана Апостолова, Нада Пешева, Наташа Поплавска, Раде Илиевски, Русе Арсов, Сашо Богдановски, Фарух Фератовски, Федерик Левеје.

Голема благодарност на партнерите во реализација на оваа конференцијата:
Францускиот културен центар во Скопје и Мултимедијалниот центар Мала Станица, со посебна благодарност до г-дин Јоан Урс, г-дин Бранко Чобанов и г-ѓа Маја Крстевска.

Проектот е поддржан од страна на Регионот Долна Нормандија, Француското Министерство за надворешни работи и Асоцијацијата на агенции за локална демократија.

ТРАНСКРИПТ НА КОНФЕРЕНЦИЈАТА

Дел од говорите и презентациите се лекторирани со цел публикацијата да има содржински след и да биде во функција на читателот. Ниту една идеја не е променета, а програмски текстот е уреден – со цел главните идеи и заклучоци верно да му се пренесат на читателот.

КОНФЕРЕНЦИЈА ЗА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА ВО КУЛТУРАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ФРАНЦИЈА/РЕГИОН ДОЛНА НОРМАНДИЈА

Виолета Качакова, проект менаџер во *Локомотива* - Центар за нови иницијативи во уметноста и културата, Скопје.

Дозволете ми во името на тимот на Локомотива, како и на нашите партнери „Регионалната агенција за конзервација за слика и звук“, а исто така во име на поддржувачите на овој проект, Долна Нормандија, потоа *Асоцијацијата на агенции на локална демократија* (ААЛС), како и партнерите *Францускиот културен центар* во Македонија и мултимедијалниот центар *Мала Станица*, и, секако, *Француското министерство за надворешни работи*, да Ви посакам добредојде на оваа конференција посветена на прашањето за децентрализација во културата во Долна Нормандија и Македонија. Се надевам дека оваа конференција ќе отвори многу важни аспекти во овој битен процес во Македонија и Долна Нормандија. И, да не должам повеќе, јас имам голема чест да ја поканам на отворање на оваа конференција г-та Изабел Гинел, вршител на должност Амбасадор на Франција во Република Македонија. За жал, г-дин Муса Џафери, министерот за локална самоуправа, нема да може да присуствува на оваа конференција, но тука е неговиот заменик, г-дин Фарух Фератовски. Исто така, г-нот Драган Неделковиќ, заменик министер за култура. Ве молам, повелете.

ОТВОРАЊЕ: Обраќање на г-ѓа Изабел Гинел, вршител на должност Амбасадор на Р. Франција во Р. Македонија, г-дин Фарух Фератовски, Заменик-министер за локална самоуправа и г-дин Драган Неделковиќ, Заменик-министер за култура.

Изабел Гинел, Вршител на должност Амбасадор на Р. Франција во Р. Македонија

Добар ден на сите и, најпрвин, дозволете ми да се претставам. Јас сум Изабел Гинел, Вршител на должност Амбасадор на Франција во Република Македонија. Г-дин Министер, Ви благодарам што ми дозволите да бидам прва со својата интервенција. Денес е посебен ден, затоа што 15-ти септември е ден на крајот на периодот на евалуација и проценка на прогресот на Македонија како земја кандидат за членство во Европската Унија. Значи, ова претставува извештај за напредокот на Македонија која за првпат има добри шанси да добие позитивен глас, и сите македонски власти, како и целата земја, се концентрирани на овој аспект. Затоа многу амбасадори на земјите членки денес се присутни овде. Сепак, темата што денес тука нè обединува е многу важна за сите нас, а посебно за Амбасадата на Франција, па би сакала да кажам кои се трите причини за нејзината важност. Но, пред сè, сакам да им се заблагодарам на организаторите, здружението *Локомотива* и на *Регионалната Агенција за конзервација на слика и звук од Каен*. Заблагодарувајќи се на секој од нив, сакам да покажам колку го почитуваме тоа што еден културен процес има моќ да обедини толку многу актери на едно место. Меѓу нас присутен е заменик-министерот за локална самоуправа, заменик-министерот за култура, градоначалникот на Охрид, Велес и Пробиштип. Сето ова претставува една лепеза на институции кои се поврзани со културниот живот и кои се присутни овде, но исто така и сите други здруженија и институции во Македонија кои од политички аспект работат и соработуваат со нас. Тука спаѓаат *Македонскиот Национален Театар - МНТ*, *Националната галерија - Мултимедијален центар Мала Станица*, *Музејот на Македонија*, *НВО Контрапункт*, *Секторот за меѓународна соработка и поддршка на здруженија на граѓани и фондации на град Скопје* итн. Од страна на Долна Нормандија го имаме *Регионалниот совет*, државните служби за култура во регионот, *Регионалната дирекција за култура*¹, и претставникот на *Меморијалот на градот Каен*. Сите овие институции кои денес се присутни овде се поддржани од *АЛДА - Асоцијација на агенции за локална демократија*, кои го следат и координираат проектот за децентрализирана соработка помеѓу Македонија и Долна Нормандија. Со нас е г-нот Бранко Чобанов од *Францускиот културен центар* кој ги поддржува овие активности. Значи, означивме голем број актери на културниот и политичкиот живот. Видов дека имате два панел дискусии, едниот за соработка помеѓу актерите, како и еден за процесот на создавање културни политики на локално ниво. Одам на мојата втора точка и би сакала да кажам дека често пати културниот процес се гради на локално ниво. Соработката помеѓу Македонија и Долна Нормандија за период од 3 години оствари 35 партнерства. Овој процес на соработка започна да се остварува токму преку културните и образовните активности, а сега се проширува уште повеќе. И како последна точка би кажала дека во месец мај и септември се водеа многубројни акции, заедно со асоцијацијата "Знаење и Откривање"², која е сосредоточена на откривање на културното наследство и

¹ *Direction régionale des affaires culturelles, DRAC*

² *Savoir Faire et Découverte*, <http://www.lesavoirfaire.fr> – партнер организација на *ЦИПа* (Центар за институционален развој) вклучени во оската 5 од проектот „Децентрализирана соработка помеѓу Македонија и Долна Нормандија“, посветена на културно наследство и одржлив туризам.

која во јуни одржа работилници во Берово и во Маврово. Ја имаме работилницата за фотографија, изложбата на Тристан Жан Валес³. Слични активности се случуваат помеѓу Тетово и регионот Високи Алпи во Франција, каде отворија едно биро за туризам, и спроведоа многу активности во природа, од областа на тоа како може од туризмот да се развијат културни активности на отворено. Не можам сите да ги споменам затоа што има многу учесници. Би ја споменала асоцијацијата "Градови и земји на уметност и историја"⁴, која започна еден процес уште во 1999 г., што значи дека веќе десет години е активна, и која работи на ревалоризација на културното наследство во Скопје, Битола и Велес. И на крај, се развиваат постојано иницијативи за соработка, ќе имаме една конвенција помеѓу Ангулем⁵ и Скопје, исто така акција за архитектонското културно наследство кое од 2005 г. се води меѓу градовите во Македонија и Ангулем. Од сите овие активности треба да се издвои и Министерот за локална самоуправа, г-дин Џафери, кој работи со Претседателот на регионот Долна Нормандија, г-дин Лорен Бове. Тие ќе ги запишат сите овие активности во еден договор за соработка и за да развијат нови партнерства кои ќе придонесат во локалниот развој. Овој договор за соработка треба да се потпише во октомври 2010, во Каен, и Каен ќе биде среќен да Ве прими по повод потпишувањето на спогодбата. Последното нешто што би сакала да го споменам е дека културната политика има и меѓународна димензија. Француското Министерство за надворешни работи придонесува од финансиски аспект на оваа децентрализирана соработка помеѓу Македонија и Долна Нормандија. Соработката помеѓу градовите и регионите е од суштинска важност за развојот на француската и другите европски дипломатии. На пример, во јуни ги собравме градоначалниците на повеќе градови од Македонија, Охрид, Струга, Ресен, Дебар, Вевчани, Маврово и Берово во Франција, а во септември, пак, претставници од Нормандија дојдоа во Македонија и беа примени од своите колеги-соработници. Тоа е доказ за виталноста на меѓународните димензии на регионалните и на културните политики. Значи, зборуваме повторно за една меѓународна димензија на културната политика. И конечно, во Каен во 2010 г. ќе се одржи фестивалот "Балканска пролет", кој е посветен на Македонија. Тоа е многу важен елемент, а г-дин Неделковиќ ќе учествува на отворањето на овој фестивал во април 2010 г. Ова е многу важно бидејќи се работи за земја-кандидат за членка во Европската Унија уште од 2005 г. и која е во тек за влез во втората фаза на Договорот за асоцијација на Европската Унија, која конечно успеа да добие еден позитивен извештај, која се соочува со либерализација на визниот режим и која е сè понапред во процесот на приклучување кон ЕУ. Соработката со Долна Нормандија има една посебна одговорност затоа што се случува во историски момент, и ова ваше партнерство се развива токму во еден момент кога вашата земја се приближува кон својот датум на преговори за членство. Многу е важна улогата на пионер во ваквиот процес.

³ Tristan Jean Valès ја отвори изложбата под наслов *DANSE L'ÉTREINTE* на 24.04.2009 во Музејот на град Скопје која траеше сè до 06.05.2010. Оваа изложба е дел од оската 4 од проектот „Децентрализирана соработка помеѓу Македонија и Долна Нормандија“, посветена на културна политика и културна размена. http://lokomotiva.org.mk/Material_2009/HTML_2009/DANSE_LETREINTE.html

⁴ *Les Villes et Pays d'art et d'histoire*, национална мрежа под раководство на Министерство за култура и комуникација на Република Франција, оддел за архитектура и наследство, <http://www.vpah.culture.fr>

⁵ *Angoulême*

Тоа беа трите точки кои сакав да ги набројам. Сакам да истакнам дека сите овие иницијативи продолжуваат, на пример генералниот секретар на Железници на Франција (SNCF) беше лауреат на поетскиот фестивал во Тетово во октомври а се надеваме на такви слични процеси и понатаму. Овој тип на соработки ќе нè однесе во една фаза во која ќе ја согледаме созреаноста на овој процес, но исто така и перспективите за понатаму. Сакам, пред сè, да им честитам на Министерите за спроведувањето на процесот, за ангажираноста на овој проект за децентрализирана соработка и да Ви нагласам дека сме на ваша страна, а исто така и да им се заблагодарам на сите за поддршката за овој процес на децентрализација. Ви благодарам.

Фарух Фератовски, Заменик-министер за локална самоуправа

Добар ден на сите. Почитувана г-ѓа Гинел, почитуван г-дин Неделковиќ, дами и господа, почитувани домаќини и учесници на овој настан. Во оваа прилика сакам да изразам поддршка на Република Франција за реализација на програмата за соработка помеѓу Република Македонија и Долна Нормандија која се реализира веќе подолг период. Министерството за локална самоуправа ја имаше таа чест неодамна да биде домаќин на Претседателот на регионот Долна Нормандија, г-нот Лорен Бове, со кого е договорено потпишување на соработка во повеќе области. Задоволство ми е што од француска страна беа поддржани сите наши иницијативи кои ќе бидат формализирани и во меморандумот за соработка, кој треба да биде потпишан наредниот месец. Културата е само една од областите во кои досегашната соработка се реализираше преку неколку успешни проекти. Денешнава конференција има поинаква цел: станува збор за размена на искуства во развојот на еден децентрализиран систем на локалната самоуправа во областа на културата. Со законот за локална самоуправа, во Република Македонија културата е област кој има висок степен на децентрализација. Општините можат да основаат локални установи од областа на културата. Со трансфер на надлежностите и ресурсите во 2005 година, еден дел од националните установи се трансформираат во локални институции. Нивното функционирање е финансирано од грантови на централната власт. Главен предизвик во процесот на децентрализација во областа на културата во наредниот период е финансирањето на оваа надлежност врз основа на нови, реални критериуми на финансирање, како и проширување на мрежата на локални установи. Исто така, сериозен предизвик на општините е тоа како потенцијалите од оваа област да се стават во функција на локалниот економски развој. Речиси и да нема општина во нашата држава која не располага со културно, материјално и духовно наследство. Културата е област преку која можат да се афирмираат автентичните вредности на локално и национално ниво. Културата е област која нуди неограничени можности за соработка со општините од соседните и од другите земји. Општините веќе го користат овој потенцијал преку проекти за прекугранична соработка, финансирани од страна на ИПА фондовите на ЕУ. Се надевам дека денешнава конференција ќе ги отвори сиве овие прашања и, несомнено, огромното искуство на Долна Нормандија ќе биде скапоцено и за централните и за локалните власти. Ви благодарам.

Драган Неделковиќ, Заменик-министер за култура во РМ

Почитуван г-дин Фератовски, Заменик-министер за локална самоуправа, почитувани градоначалници на Велес, г-дин Горан Петров и г-дин Александар Петрески, градоначалник на Охрид, почитувани претставници од регионот Долна Нормандија, почитувани присутни, имам чест во името на Министерството за култура да ве поздравам и да го изразам моето задоволство што сум овде со вас за промоција на проектот за децентрализирана соработка помеѓу Македонија и регионот Долна Нормандија. Денешнава средба е доказ плус за традиционалните добри односи помеѓу нашите земји. Се надевам дека изнесените искуства и иницијативи во рамките на оваа соработка на децентрализација во културата ќе создадат нова соработка во креирањето на културната политика. Република Македонија и Република Франција низ историјата и сегашноста одржуваат контакти на културно поле и меѓусебна комуникација која оди во нагорна линија, што е мошне значајно за една држава како што е Република Македонија. Пред сè, мошне значајно во процесот за интеграција во Европа и приближувањето кон големото европско семејство. Пример за ова се многубројните проекти и спогодби потпишани во изминативе години. Најсвежа активност е *Биеналето* кое се одржа во Скопје во изминативе десет дена и кое ги отвори портите за повеќе од 700 млади уметници-гости на 14-то *Биенале на млади уметници од Европа и од Медитеранот*. За актуелноста на културните врски сведочат педесетината уметници кои дојдоа во Скопје и презентираа свои дела на *Биеналето*, кое оваа година се одвиваше под мотото „Уметноста ќе најде начин“.

Почитувани пријатели од регионот Долна Нормандија. Кај нас, во Македонија, повеќето најкреативни и најпродуктивни културни установи се сконцентрирани во неколку центри, односно поголеми градови, а пред сè во главниот град и другите поголеми населени места во Македонија. Во помалите рурални населби и руралната средина, населението има можност да проследи еднолични културни активности. Министерството за култура нуди културни активности таму, но земајќи го предвид фактот кој е показател за рурални средини, неопходно е темелно да се пристапува кон извршување на тој процес на децентрализација на културата за да можат граѓаните, независно од демографската припадност и без разлика на местото на живеење, да имаат еднакви можности за пристап до врвните културни и уметнички вредности каде значајна улога во децентрализација на културата треба да поднесе и локалната самоуправа. Со претставување на францускиот модел на децентрализација во културата ќе се детерминираат локалните извори на приходи во рамките на надлежностите на локалната самоуправа и ќе се зголемат можностите за задоволување на културните права и потреби на граѓаните, каде што започнуваме со *Преамбулата Македонија*⁶ и фестивалот *Балканска Пролет*⁷, културна манифестација во Долна Нормандија посветена на Македонија, која даде значаен придонес за подобро запознавање на нашата земја во тој на Франција. Почитувани присутни, во април и мај 2010, предвиден е фестивал кој ќе биде посветен на Македонија, во чии рамки стотина македонски уметници ќе

⁶ <http://www.balkans-transit.asso.fr/makedonija/index.php?lien=liens>

⁷ <http://www.balkans-transit.asso.fr/macedoineSite/intro.php>

земат учество во програмата. Со ваков тип на програми, уметниците во непосреден контакт со граѓаните многу попрецизно ќе ги откријат организациските, финансиските и другите стратегии, како и формите за нивно задоволување. Само на овој начин се стеснува јазот помеѓу културните центри, претставувани од елитните институции на култура и консументите на култура. Само на овој начин ќе се промовираат многу уметници и само на овој начин ќе се запознаеме со различноста на културите што го сочинуваат големото европско семејство. Ви благодарам и Ви посакувам убава работа, и се надевам ќе се видиме догодина во Долна Нормандија и во прекрасниот град Каен каде што Македонија беше претставувана на едно многу големо и високо ниво, и јас во овој миг сакам да се заблагодарам уште еднаш за достоиното претставување на Република Македонија во Република Франција.

СЕСИЈА 1: ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА ВО КУЛТУРАТА, ВО ДОЛНА НОРМАНДИЈА И МАКЕДОНИЈА - УЛОГА НА КУЛТУРАТА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА

Тема 1 /излагања и дискусии/

/претставување на моделот на децентрализација во Франција и во Македонија - позитивни и негативни искуства, предлози/

1.1 Која е улогата на културата во регионален и локален контекст во Франција/ Долна Нормандија? Улогата на локалните политичари, јавните администратори во развој на локалниот и регионалниот културен контекст.

Ова излагање има за цел да информира која е стратегијата за културен развој, како е дефинирана културната политика, нејзините цели, инструментите, како и практиките, искуствата од процесот на децентрализација на културата во Франција. Да се осврне на моделот на децентрализација, искуствата од него и промените кои се случуваат денес.

Панелисти:

- **Изабел Лабиш-Митендорф**, Директорка за култура во *Регионалниот Совет* на Долна Нормандија;
- **Клебер Архол**, Регионален директор за културата во Долна Нормандија;
- **Арно Фонтен**, Член во *Комисијата за култура на Регионалниот Совет* на Долна Нормандија, Претседател на *Регионалната агенција за конзервација на слика и звук*;
- **Ален Лепарер**, Прв потпретседател во *Комисијата за култура и спорт* на општинската агломерација на *Каен ла Мер*, Градоначалник на *Беновил*;
- **Александар Петрески**, Градоначалник на Охрид;
- **Мари Кристин Офлак**, Градоначалничка на *Уили ле Тесон* и
- **Фредерик Левеје**, Општински советник на *Аржентан*.

Модератор на сесијата: Искра Гешоска, Директор на *НВО Контрапункт*

Искра Гешоска: Добар ден на сите. Јас веднаш би започнала, бидејќи конференцијата доцнесе, така што, да не губиме време, бидејќи претпоставувам имаме доста за дискусија, доста прашања што ќе се отворат и се надевам ќе имаме и доста одговори на отворените прашања. Најпрвин би сакала да им се заблагодарам на *Локомотива* кои прават навистина неверојатен напор да доближат на некој начин просто чудесно неспоиви работи во ова наше опкружување кои се исклучително важни за понатамошното функционирање на општеството и генерално за насоките во развојот на културната политика. *Локомотива* е организација која и' припаѓа на независната културна сцена и која се обидува, и тоа доста успешно, да го воспостави оној исклучително важен мост на соработка помеѓу независната културна сцена и локалната и централната власт или, со други зборови, институциите кои се буџетски. Без таков мост не може да се гради ниту една културна политика. Приказната за децентрализација би рекла дека е клучна приказна во градењето на културната политика на која и да е земја, па дури и на нашава, и затоа сметам дека искуствата кои ќе ни ги пренесат гостите од Долна Нормандија ќе бидат од исклучително значење во нашето понатамошно секојдневно живеење, бидејќи културата секако се случува секојдневно. Тоа е и поентата на приказната, дека таа не се случува изолирано во некои елитни јадра, туку се случува секојдневно во малите, но важни јадра помеѓу индивидуите и помеѓу групите кои изнаоѓаат начин да се изразат себе си и да ја покажат својата творечка иницијатива. Да не должам многу, сигурна сум дека говорниците ќе имаат многу повеќе што да кажат.

Првата сесија е насловена: "Децентрализацијата во културата во Македонија и Долна Нормандија, улогата на културата и културната политика". (...)

Јас ги поканувам ценетите гости да повелат тука и да го започнеме овој дел од сесијата. Секој од нив ќе има по 10 минути свое излагање, а потоа ќе биде отворено за прашања и дискусија.

Клебер Архол: Темата која денес нè обединува во Скопје е многу сложена и тоа што сум присутен денес тука во Скопје, во името на Министерството за Култура на Франција претставува израз на пријателство од страна на Франција кон вашата земја. Исто така, сакам да ја поздравам и нашата дипломатска мрежа, француската културна мрежа која е многу активна во овој град и во целата земја. Темата која денес нè обедини тука во Скопје е истовремено комплексна, сложена и едноставна. Комплексна затоа што прашањето за децентрализација во Франција, а особено децентрализацијата на културата, е поврзано со историјата на политичко-административната организација на Франција. Франција беше голема централизирана земја и децентрализацијата е неодамнешен процес, и покрај тоа што културната децентрализација има позначајна историја. За почеток би рекол дека децентрализацијата во културата во Франција е еден задоцнет феномен, но сепак суштински, а административната организација во Франција во последните 25 години и нејзиниот развој во суштина ја трансформираше позицијата на државата како институционален актер на регионално ниво. Велам дека е малку задоцнет феномен затоа што Франција е создадена на еден силен централистички принцип и местото на културата беше тесно поврзано со централната власт. Тоа ги има своите корени и во француската историја. Треба да се знае дека големите

личности од француската историја имаа привилегиран однос со и во културата. Знаете дека големите кралеви, Луј XIV, Луј XVI имаа еден привилегиран однос кон и со културата. Ист однос имаа и Француската револуција и власта од страна на Наполеон кој се концентрираше на институциите на културата. Тоа е така затоа што кралевите на Франција, а потоа шефовите на земјата се гледаа себе си како заштитници на уметноста и уметниците. Според тоа, имаме еден централизиран однос со прашањето на културата, но истовремено и со културното творење. Појавата на културен живот е силна појава и на локално ниво. Франција во својата неодамнешна историја го сфати фактот дека културата се појавува на локално ниво и централната власт ја фаворизираше и ја поддржуваше оваа појава, овој зародиш и развој на културата на локално ниво. Ако почнеме да гледаме од 1959 г. Министерството за култура беше создадено од страна на генералот де Гол, а првиот министер за култура беше Андре Малро. Тој имаше една убава изрека: "Министерот за култура треба да се насочува кон целокупните знаења, кон целата јавност и да се ориентира кон целата територија". Значи, можеме да кажеме за Франција која излезе од војна, дека е означена со духот на отпорот врз кој се основаа големите интелектуалци на Франција кои, пак, ја означија историјата и ја започнаа историјата на француската културна децентрализација. Сето тоа е поврзано со историјата на војната и со Министерството од 1959 г. Веќе 50 години ние можеме да зборуваме за практика на процесот за децентрализирање во културата која е прогресивна, но и реална. Од своја страна можам да кажам дека оваа еволуција (културна политика и практика во регионите во Франција) длабоко ја промени позицијата на државата во однос на културата. Овој напреден бран на децентрализација во културата е неизбежен и неповратен. Тоа движење на децентрализацијата во Франција го следи во чекор една силна практика на културна деконцентрација. Тоа се двете теми за кои би сакал да разговарам.

Јас сум регионален директор за култура во Долна Нормандија, означен од страна на Министерот за култура и јас го претставувам Министерството, а со тоа и централната власт, сектор кој и' служи на територијата на Долна Нормандија, сектор кој се занимава со културното наследство, спомениците, археологијата, музеите, еден жив свет како што е танцот, музиката, театарот, библиотеките и сето она што го нарекуваме културен развој. Како една дирекција ние сме како едно мало Министерство за култура на регионот. Со ова Ви го претставив развојот на една централизирана земја која понатаму се развива како активен партнер на локалните и територијалните заедници, еден внимателен партнер кој воспоставува рамнотежа. Но државата на регионално ниво исто така има свои приоритети и за таа цел има и свои алатки за нивно спроведување. Таа го претставува поголемиот дел кога станува збор за финансирање. Државата на територијата на Долна Нормандија ја набљудува креацијатата и создавањето на театарот затоа што тој е еден од центрите на драмата на национално ниво. Приоритет ни е и создавањето на Националниот центар за кореографија и државата будно внимава на Националната сцена на Шербур⁸ која се појавува како целина во регионот за да обезбеди создавање и на театарски живот. Значи, од централна држава преминавме во држава-партнер, и во голем број случаи сме доминантни во однос на финансирањето, но не мора да

⁸ La Scène nationale de Cherbourg, <http://www.trident-sn.com>

значи секогаш бидејќи локалните власти многу често имаат поголемо учество во финансирањето на културата. Често државата е доминантна во однос на финансирањето, но таа е тука не за да наредува или да диригира, туку да внимава на рамнотежата во културната практика на една територија. Ќе завршам со тоа што ќе кажам дека државата денес е регулатор и тоа со своите односи и со својата експертиза и знаење во смисла на конструктивност кон и во регионот. Ги дава своите капацитети на регионот во делот на својата инспекција за да одговори во ситуации кога има тензии, притисок и криза, посебно на релација од национално кон регионално ниво. Државата со своите финансиски придонеси внимава да биде присутна и во административниот совет за да го вреднува своето мислење.

Децентрализацијата на културата треба исто така да биде отворена и кон европските партнерства, а регионите треба да бидат отворени и кон други региони, но не само во рамките на Франција туку и кон регионите на сите земји од Европа. Министерството за култура на Франција има потреба да ко-продуцира културно творештво создадено заедно со големите креатори кои не се само француски и европски, туку и светски. Да се промовира децентрализираната култура на целата територија и да се отвори, а тоа значи да им се дозволи комуникација и дијалог на уметниците од целиот свет. Ви благодарам.

Искра Гешоска: Ви благодарам г-дине Архол. Навистина за мене ова беше многу возбудливо излагање бидејќи велите дека Франција има мало искуство во процесот на децентрализација во културата, но во споредба со нашата земја, кога ќе се направи резиме, тоа е повеќе од богатство. Кажавте нешто, според мене многу важно, од кое ќе извадам само една куса поента, а тоа е дека државата станува активен партнер – не некој што контролира туку некој што е партнер со локалните заедници. Мислам дека во тоа се крие клучот на доброто спроведување на децентрализацијата како аспект од културната политика. Па, во тој контекст, би го замолила и господинот Фонтен, член во комисијата за култура во регионот Долна Нормандија и претседател на *АРЦИС* да се надоврзе и да ги каже своите искуства за ова партнерство.

Арно Фонтен: Ви благодарам. Нема да се навратам на сите заблагодарувања кои беа веќе кажани од страна на мојот претходник, но би сакал да искам благодарност за партнерството помеѓу *Локомотива* и *АРЦИС*. Ќе ја сфатите суштината на оваа конференција и која е и која треба да биде улогата на регионот во Франција. Првото нешто што треба да го споменеме е една констатација. Денеска, иако имаме среќа да бидеме меѓу вас во Скопје, не станува збор за една еднонасочна презентација зашто се надеваме дека ќе можете и вие да дојдете во Долна Нормандија, бидејќи за овие три години ние дојдовме до заклучок за една голема разлика помеѓу нас. Ние имаме една стара, државна и структурирана традиција, но сепак сме слаби во еден домен каде што вие во Македонија сте многу подобри, а тоа е **дејствувањето на невладиниот сектор**, способностите што ја имаат македонските структури за да се запишат во европските и регионалните програми, но исто така и да навлезат во едно истражување на финансии, освен оние финансии од државата. Тоа е она што нас нè интересира во Долна Нормандија, затоа што тоа е еден вид на историска точка каде што имаме различни типови на партнерство во нашите структури и

најголем дел од тие структури се јавни. Вие знаете дека без разлика на тоа дали средствата се од општината, регионот или државата кои ќе ви ги платат, сепак тоа се пари од даноците на граѓаните. Значи, размислувавме многу во оваа насока за денешната конференција. Подоцна ќе покажеме со конкретен пример како нашиот регион еволуира во оваа насока, како регионот сè повеќе е поддржан од единиците на локалната самоуправа. Министерот пред малку кажа дека во Македонија културата е многу централизирана и дека се случува на едно место, односно дека постојат многу опустошени места. Во Франција, во некои рурални средини и региони како што е нашиот, се соочуваме со истата тешкотија. Во тој поглед ние го создадовме *АРЦИС*⁹ (*Регионална агенција за конзервација на слика и звук*) и подоцна ќе зборуваме за потребите на локално ниво, знаејќи дека логиката е иста како и онаа на државата. Имаме програми кои заедно со државата ги осмислуваме и на ниво на единиците на локална самоуправа ги спроведуваме или не. Значи, ја имаме единицата на локалната самоуправа која има повеќе средства, која може повеќе да направи и, спротивно на неа, онаа што има помалку средства може помалку да направи. Размислуваме за тоа како може да се дојде што поблиску до јавноста. Франција е богата со театар, богата со институции, но истовремено сфаќаме дека одиме и кон новите уметности како што се уличните уметности и кон она што го нарекуваме мали форми на уметност. Може да бидете во една мала сала со една мала театарска трупа, со еден мал концерт кој се импровизира или пак на отворен простор. И тоа значи една еволуција која регионот сака да ја поддржува. Артотеката во Каен¹⁰, водена од г-ѓа Танжи, исто така претставува еден концепт кој многу нè интересира и за кој ќе се зборува подоцна... Културата за нашиот регион е многу важна. За нас е важно да се дојде што е можно поблиску до поединецот, бидејќи знаеме дека вистинскиот проблем е јавноста, на кој начин ќе им развиеме желба на децата за културата, како ќе им овозможиме на студентите и адолесцентите да имаат вистински познавања и компетенции од областа на културата. А потоа, нормално, да имаат пристап до истата. Токму во овој поглед Долна Нормандија работи многу. Изабел Лабиш, која е директорка за култура во Долна Нормандија може многу поконкретно да ви зборува. Долна Нормандија е регион кој во последните шест години вложува огромни напори во полето на културата. Нашиот буџет по жител во регионот е најголем. (...) Другите региони имаат навистина големи служби за култура каде државата вложува средства. Ние направивме избор за да имаме една комплементарна соработка, да имаме мали служби кои се на високо професионално ниво и се управувани од страна на Изабел. Ние ги нарекуваме воени раце на регионот во големите области како што се книгата, сликата, но исто така и музиката, наследството од една страна и потоа други големи структури на државата во кои регионот вложува средства за отворање на нови регионални организации. Потоа, во еден момент одлучивме, откако ги утврдивме тие места во одредени градови на регионот, да воведеме еден вид на *регионални културни врски* кои покануваат уметници од сите домени и дејствуваат на целата територија. За сето ова ќе зборуваме ова попладне, ќе ви го дадам примерот со *АРЦИС*, не само затоа што сум претседател на таа структура, бидејќи имате и друг претставник од друга институција кој прави многу за економијата на книгата на пример.

⁹ Agence Régional de Conservation de L'image et du Son, <http://www.arcisbn.fr>

¹⁰ Artothèque de Caen, <http://www.artotheque-caen.net>

Имаме една вистинска желба за издаваштвото, исто така во нашиот регион, но *АРЦИС* е интересен за она што го нарекуваме *Агенција на новата генерација* каде првите корисници се поединците кои доаѓаат и ги доставуваат нивните фотографии за подоцна со избраниците на локалната самоуправа и со помош на државата (бидејќи тоа се заеднички програми) ние да осмислуваме политики кои се истовремено глобални и кои се во интерес на поединците. Ви благодарам.

Изабел Лабиш Митендорф: Добар ден на сите. Ви благодарам што ми дадовте збор. (...) Долна Нормандија е мал регион во Франција кога ќе го споредиме со останатите француски региони и економски нема голема тежина. Преку културата и креирањето на културната политика се создава и валоризира идентитетот на Долна Нормандија. Оваа политика се смета како еден фактор на социјална кохезија и интеграција, а постојат нови диспозитиви кои беа воведени во корист на луѓето кои се во затвор, во болниците итн. Значи, размислувавме во правец на оваа културна политика која е секогаш во тек со развој на територијалното уредување и во кој културата навистина може да биде достапна на сите наши сограѓани. Исто така, овој културен проект беше осмислен со цел младите да бидат во центар на внимание, затоа што во Долна Нормандија се соочуваме со масовно заминување на младите. Од 2004 имаме пораст на оваа појава. Па така, се воведоа билет за култура¹¹ за валоризација на овој регион, во соработка со дирекцијата за млади и спорт, дирекцијата за едукација и информации, сè со цел да се добие еден подобар пристап до културата на младите од 15 до 20 години. 3% од глобалниот регионален буџет се посветени на оваа културна политика. На неа и' се придружуваат и други политики, како што е, на пример, политиката за поддршка на вработувањето во културата. Овие политики се развиваат со потпишување на територијални договори со градовите, со департаманите итн. Исто така, посебно се поддржуваат сите оние културни активности кои се организираат и се вклучуваат во постапката на одржлив развој. Би сакала да кажам неколку зборови и за **изведувачките уметности**. Во регионот постои желба да се зајакнат потенцијалите на уметничките трупи и групи, давајќи посебна финансиска и техничка помош на целокупната територија. Приоритетот е да се создадат театарски, танцови и циркус трупи на различни територии и да им се помогне во нивното творење, продукција и ширење, и со помош на големите структури како што е *Регионалниот центар за циркус*¹² кој сакавме да не го ставиме во главниот град на регионот – Каен, туку на север на регионот, во градот Шербур. Имаме, исто така, помош од регионално и национално ниво за театарот, и нешто што е релативно ново во Франција, а кое го нарекуваме *Сцена за актуелна музика*¹³, која има класичен музички репертоар. Денес на територијата на Долна Нормандија имаме 4 *Сцени на актуелна музика*. *Регионалниот Совет* на Долна Нормандија многу помага во ширењето на музиката. Постои *Регионалниот Ансамбл*¹⁴ кој брои 18 музичари и кој го користи најголемиот дел од нашиот буџет. (...) Постои едно истражување кое покажа дека на нашата територија

¹¹ *Carte Atout*, „билет“ со кој младите од 15 до 20 години добиваат попуст на влезници во одредени културни институции или, пак, влезот во некој од нив е сосем бесплатен.

¹² *Centre des Arts du Cirque de Basse-Normandie*, France <http://www.arts-du-cirque.com>

¹³ *Scènes de musiques actuelles* (SMAC), *Scènes de musiques actuelles: Caen*, <http://www.lecargo.fr>

¹⁴ *Ensemble orchestre régional de Basse Normandie*, *Caen Mondeville*, <http://www.lensemble.com>

имаме околу 250 фестивали, а стотина од нив се поддржани од територијата, и тоа се главно музички фестивали, но исто така фестивали на театарот, на тансот, филмски фестивали, како и саеми на книги, кои ги има сè повеќе на наша територија.

Што се однесува до **визуелната уметност**, можеме да кажеме дека имаме еден регион кој со својата светлина ги инспирира сликарите, а посебно фотографите. *Регионалниот фонд за современа уметност*¹⁵ прави сè поголеми напори да ги поддржи, односно да ги валоризира современите уметности, но исто така и да купи дела од современа уметност. Им помагаме на уметниците преку еден диспозитив кој го нарекуваме „диспозитив од 1%“, а тоа значи дека должност на една локална заедница е да нарачаат, односно купат едно дело. Тоа е еден нов вид на етаблирање на уметноста. На регионално ниво организираме и изложби во партнерство со мецени. Тоа ретко се случува. Една важна колекција од 150 дела под наслов "Сликари од Нормандија", слики кои датираат од 1830 па сè до 1950 г., набрзо ќе заминат во Балтичките земји, а се надеваме и во Македонија.

Што се однесува до **книгата**, *Регионалниот центар на книгата*¹⁶ има за мисија да постигне професионализација на издавачите, авторите и организаторите на саеми на книга. Создадовме еден *фонд* за помош на објавување на книги¹⁷ кој многу добро функционира и таа асоцијација организира еден голем фестивал за нордиските култури насловен *Бореал*¹⁸. Еден од големите проекти во рамките на децентрализацијата во културата, од страна на државата, е издавањето на книги кои ќе ги промовираат авторите на XX-от век. Исто така постои помош и за библиотеците, за нивна изградба и обнова, како и вклучување на информатичките дејности и нивна модернизација.

Да ја споменеме помошта во областа на **киното и аудиовизуелните уметности**. *La maison d'Image (Куќата на сликата)* е создадена во 2005 г. под иницијатива на регионот и на државата, чија цел е да промовира и развива сè што е поврзано со аудиовизуелните уметности. Регионот на Долна Нормандија го потпиша договорот заедно со други региони за создавање на *Национален центар за кинематографија*¹⁹ со цел финансиски да се поддржат уметничките дела и филмови, а посебно краткометражните филмови.

На крај, од областа на **културното наследство**, денес имаме служба за општ попис на наследството кое беше под раководство на државата, а од 2004 г. таа должност ја презеде самиот регион. Тоа е една служба чија задача е да ги изучува и промовира сите архитектонски, уметнички и историски споменици кои се составен дел од националното богатство и архива. Исто така, создадовме и асоцијација која го носи името *Наследство во Нормандија*²⁰ и која е единствена во Франција. Таа се занимава со реставрација и заштита на

¹⁵ *Fond Régional d'Art Contemporain, FRAC*, <http://www.frac-bn.org>

¹⁶ *Centre régional des Lettres de Basse Normandie*, <http://www.crlbn.fr>

¹⁷ *Fonds d'Aide à l'Édition (F.A.E.)*, http://www.fill.fr/fr/crl_basse_normandie

¹⁸ *Festival Les Boréales*, <http://www.crlbn.fr>

¹⁹ *Centre national de la cinématographie (CNC)*, <http://www.cnc.fr>

²⁰ *Normandie patrimoine*, <http://www.normandiepatrimoine.fr>

културните добра, и ја води политиката за превентивно зачувување, конзервирање, а пред сè, насочена е кон музеите и библиотеките.

За крај би сакала да спомнам и за фондот што го создадовме со помош на државата, а тоа е *Регионалниот фонд за помош на музеите*²¹, чија цел е да се помогне на музеите да ги збогатат своите колекции како и регионалниот фонд за реставрирање и збогатување на библиотеките²².

Заклучокот е дека регионот се стреми кон една пообемна и поамбициозна културна политика. Регионот треба да биде во постојано партнерство со државата и со другите територијални единици за да ја реализира оваа кохерентност и амбиција. Се разбира, тоа не е лесно, но е нешто што може да се достигне. Треба да се размислува и за реформите кои можат да се направат во годините што следат. Културната политика може да се поврзе со многу области како што е образованието, со она што го нарекуваме доживотно образование, потоа со одржливиот развој итн. Од техничка гледна точка, би споменала дека регионот го создаде она што ние го нарекуваме *Par Pôles* – поврзување на различни области. (...) Па така, дирекцијата за култура е составен дел во областа на култура, на образование, на млади и спорт, на децентрализирана соработка и човекови права. Ви благодарам за вашето внимание и Ви стојам на располагање на сите прашања.

Клебер Архол: Еден од аспектите за кои што сме собрани тука е тешкотијата како составен дел од нашата тема. Презентацијата на г-ѓа Лабиш покажува дека има една тешкотија, управување со регион и локалната самоуправа. *Кохерентноста* е клучниот збор во водењето на културната политика – кохерентност помеѓу државата и регионите, помеѓу територијалните власти и взаемното надополнување. Тоа е клучниот предмет во културната политика. Не треба културната политика да биде туку-така препуштена на територијата, туку треба да биде во кохерентност со неа, и тоа претставува предизвик за државата. Тоа е многу важен предмет за нас денес. Втора работа е уредувањето на територијата. Културата е еден вектор на уредувањето на територијата и тоа е тема која не е важна само за Франција, туку тема со која се занимаваат сите европски земји.

Искра Гешоска: Би сакала да и' се заблагодарам на г-ѓа Лабиш, бидејќи она што таа го покажа е импозантно богатство на активности кои се случуваат во Долна Нормандија, а тоа, пак, претставува огромен влог во креирањето на стратегијата на приоритетите во културната политика. И тој социо-културен аспект, кој е многу моќен и силен во нивната стратегија, треба дополнително да се анализира и испитува бидејќи тоа нам ни недостига, остварување чекор по чекор на стратешките одредници кои локалните заедници ќе може да ги дизајнираат според потребите. (...)

Ален Лепарер: Каен е општинска агломерација која има 29 општини (станува збор за 220 000 жители) кои се организирани од 2003 г. преку една културна политика. Што се однесува до читалните, имаме неколку библиотеки во

²¹ *Fonds régional d'acquisition pour les musées* (FRAM),

²² *Fonds régionaux d'acquisition pour les bibliothèques* (FRAB)

поголемите градови кои се важни за нас. Она што го опфаќа уметничкото образование, тоа се *Конзерваториумот за уметност*²³ и *Уметничкото училиште*²⁴ во Каен. Кога зборуваме за изведувачки уметности тоа е *Оркестарот од Каен, театрите во Иф и Беновил*. Се работи за буџет од 17 000 000 € и 400 вработени со полно работно време. Каен, како централен град, се грижи за наследството, музеите, изведувачките уметности. Се работи за еден доброволен развој на општините кои ја сочинуваат оваа агломерација. Исто така има кофинансирање и вкрстено финансирање помеѓу државата, регионот и департаманите. Кога зборуваме за функционирањето на културната политика, тогаш зборуваме и за уредувањето на нашата територија од 29 општини. Нашето истражување покажува дека постои еднаков третман на сите корисници, сите жители кои сакаат да ги користат овие простори. Секое претпријатие размислува за дел посветен на активности од спортот и културата кои ќе привлечат внимание на луѓето. (...) Би се навратил на *Оркестарот од Каен*. Одреден број на јавни и приватни претпријатија организираа еден клуб "Апасионато" кој го ориентираще оркестарот во 3 главни целни групи: младата публика, младите професионалци и пристап до лицата со посебни потреби од секој вид. Веќе пет сезони овој клуб организира и развива еден циклус на поврзаност со часовите од основното образование во сите 29 општини. Тоа се 1800 деца кои помагаат во претставите и интервенциите на таа училишна средина. За тие млади деца имаме и мини концерти на кои присуствува фамилијарната публика и има 7700 посетители во една сезона, кои плаќаат една атрактивна тарифа од 3 €, која, пак, е поддржана од целокупниот клуб на месени "Апасанато". (...)

Александар Петрески: Најпрво би сакал да ги поздравам пријателите од Франција, од Долна Нормандија и од градот Каен со кој Охрид е во постапка на збратимување. Во текот на оваа година Охрид и градот Каен ќе бидат збратимени градови, со што ќе ги направиме овие врски поблиски. Голема благодарност до пријателите од Франција кои ни помагаат и во оваа област, децентрализација во културата. Некој можеби нема да се сложи со мојата дискусија, со моето размислување, меѓутоа, сите имаме право да си го кажеме своето размислување. Мислам дека односот на централната власт во однос на децентрализацијата воопшто е несериозен, а несериозноста можевте да ја видите и денес. Двајцата заменици министри кажаа што имаа да кажат и заминаа некаде службено, а тоа е навистина несериозен однос. Ние треба да ја децентрализираме централната власт, односно надлежностите да поминат од централната на локална власт, но како да го направиме тоа кога не се слушаме меѓусебно и не разговараме. Сите градоначалници го мислат истото, но во минатото градоначалниците од опозицијата зборуваа повеќе, а ние другите градоначалници помалку, а сега, пак, е обратно, иако сите го мислиме истото. Во однос на децентрализацијата, би сакал да кажам повеќе да не биде преведувано како културна децентрализација, бидејќи секоја децентрализација треба да биде културна. Треба да зборуваме за децентрализација во културата. А сигурно дека културна децентрализација треба да имаме и во другите области бидејќи постои и некултурна децентрализација. Морам да кажам, исто така,

²³ *Conservatoire national des arts et métiers*, <http://cnambn.fr/Extranet>

²⁴ *Ecole supérieure d'arts et médias de Caen* <http://www.esamcaen.fr>

дека досегашните искуства од процесот на децентрализација во Македонија се мошне лоши, како од аспект на практикување на власта на ниво на локална заедница, така и во поглед на аспирациите кон ЕУ и функционирањето на локалната власт во демократски развиените земји. И покрај сите укажувања, останува нејасно зошто владата ја чува толку љубоморно власта и не дозволува со натамошна децентрализација општините да добијат повеќе надлежности за полесно да се справат со проблемите и да ги задоволат потребите на граѓаните. Децентрализацијата не завршува со премин на власта од централно на локално ниво, туку и ние како локални власти, ако не ја продолжиме децентрализацијата до граѓаните, до секој поединец, тогаш значи дека децентрализацијата не е завршена, а ние не можеме да ја продолжиме до граѓаните, до институциите, затоа што таа не е дојдена до нас. Слабостите што ги носи закочениот процес на децентрализација се отсликуваат во секоја сфера. Една од нив, покрај урбанизмот, која е особено погодена од централизацијата, секако, е културата. На Македонија и' треба час поскоро вистинска и функционална децентрализација во културата, не само децентрализација на хартија или децентрализација без содржина и суштина. Од она што успеав да го слушнам од претставниците на централната власт во нивното излагање, тие повеќе зборуваа за тоа како треба да биде, а не како е. Вистинска и функционална децентрализација во културата, според мене, подразбира неколку основни сегменти. Ова го зборувам со вас затоа што имаме една заедничка работа. Ако сум добро запознаен и добро разбрав, во Франција најдолго трае процесот на децентрализација, а во Македонија, пак, најдолго трае почетокот на таа децентрализација. Тоа ни е заедничко во децентрализацијата.(...) Во областа на културата би сакал да кажам неколку основни сегменти. Прво, треба одредување на реални финансиски извори. Ние во општинските буџети во овој момент немаме воопшто реални извори за развој на културата. Значи, тие се нула во овој момент. Потребно ни е утврдување критериуми според кои ќе се изготват програмите од областа на културното живеење и утврдување критериуми според кои ќе се финансираат програмите и проектите. Потребно ни е и воспоставување на правила според кои ќе се рангираат манифестациите, како и пренесување на надлежностите врз институциите од областа на културата на локалните власти, поттикнување и развивање на регионални проекти, програми и манифестации, со еден збор, регионална соработка во областа на културата. Потребна ни е деполитизација и департизација на културата во институциите и манифестациите. На пример, за отворањето на најголемата културна манифестација, *Охридско лето*, која е под покровителство на претседателот на Македонија и на Министерството за култура, мене како градоначалник ми се случи да немам место каде да седнам, а да не зборуваме за поздравните обраќања каде не го споменаа ни градоначалникот ниту пак општината. Ете, тоа се случува кај нас во Македонија. Ете затоа инсистирам на деполитизација и департизација на културата. Потребно е создавање услови т.е. даночно олеснување за нагласено вклучување на бизнис секторот во донирањето или спонзорирањето на културните манифестации и проекти. Постоечките закони во Република Македонија тоа го оневозможуваат, а со тоа ќе се овозможи поголемо вклучување на невладиниот сектор како партнер со јавниот и бизнис секторот кој ќе придонесува во културата со која се живее, а не едноставно претставување на нештата. Ќе се овозможи повеќе да се поддржуваат и реализираат проектите на младите и на НВО организациите од

интерес на локалната средина. Само со ваков пристап ќе може да се каже дека има интерес за развивање на културата. Без вистинска и функционална децентрализација ќе ни се случува и понатаму она што го имаме и сега, а тоа е постоење на институции, односно објекти од областа на културата кои во општините само претставуваат срам за градот. Илустрација за тоа е *Центарот за култура во Охрид* кој се распаѓа, а општината нема никаква надлежност врз него. Тука, за одржување на манифестација, ние треба да платиме да за влеземе таму, а *Центарот за култура* е правен со пари од граѓаните на општина Охрид во време кога во Македонија имаше децентрализација, односно кога градоначалникот раководеше со овие објекти на културата. Подоцна тие се префрлија на централно ниво и сега со нив стопанисува Министерството за култура. Општина Охрид нема ниту еден објект од културата со кој стопанисува, а знаете дека во Охрид има едно чудо од објекти од културата. Значи, со ниту еден не стопанисува општината. Општината треба да плати за да одржи манифестација како што е „Ден на градот“ итн. Имаме апсурди и немање критериуми според кои се изготвуваат програмите и по кои се врши финансирање на истите. Општините не се консултираат при правење на годишните програми од страна на надлежното министерство. Имаме финансирање на програми или манифестации по партиска линија. Конкретен пример е градот Охрид, кој во 2007 година, кога општината има 70 културни настани кои сама ги организира и со елаборат на 50 страници, не го доби приматот за „Град на културата“, туку тоа го доби Прилеп со програма од 5 страници и со 20 манифестации затоа што градоначалникот на Охрид е од една партија, а оној на Прилеп е од друга партија. Без никакви критериуми. Имаме трошење на средства од централно ниво на манифестации кои се *ad hoc* воведени, а не на манифестации кои траат и значат за живеење на културата преку целата година. Охрид како историски град, како град на културата и на УНЕСКО, треба да живее преку целата година со културата, а не само преку летото, преку *Охридско лето* и толку. Охрид го возобнови *Охридскиот театар* после 45 години, меѓутоа, повторно згасна затоа што за оваа и минатата година Министерството за култура за *Охридскиот театар* не даде ни еден денар. За разлика од тоа, за театарот во Тетово, на пример, даде 5 милиони денари. Театарот, иако се возобнови, после 45 години повторно згасна. Токму таквиот пристап му е потребен на Охрид, присуството на децентрализација во културата како елемент кој влијае врз севкупната афирмација на општината. (...) Не може да се зборува за успешен развој на културата, кога Македонија е позната по градот Охрид ширум светот, а не се консултира за потребите и развојните перспективи. Во тој контекст, како илустрација, доволно е да наведем два примера на апсурди и недоследности. „Прличевите беседи“ или „Беседите за Григор Прличев“, човек кој го нарекуваме и македонски Хомер, една манифестација која е посебно значајна за литературното творештво, се финансира од страна на министерството со минимален буџет. Манифестацијата „Вечер на Живко Чинго“, со која се обележува светски познатиот книжевник и чија цел е да го афирмира расказот како вреден книжевен род, не е ни на агендата за настани на културата во надлежното министерство.

Со еден збор господа, Охрид се залага за што побрза децентрализација во културата за да се потврди како вистински град на културата и на град на УНЕСКО. Нам не ни е потребна децентрализацијата за да имаме повеќе

обврски, туку за да можеме да ја оствариме определбата: култура преку целата година, култура за секоја генерација и за секој творечки израз, а не култура за одбрана елита и за парадирање. Култура преку која ќе се препознава живеењето, творењето и духот на една средина. Ви благодарам.

Мари Кристин Офлак: Добар ден на сите и ви благодариме за приемот. Јас претставувам една рурална средина во Долна Нормандија. Уили ле Тесон е една слика за сите рурални општини во Долна Нормандија, се наоѓа на 25 км од Каен и има 533 жители. Поседува и културно наследство кое често пати е приватно, има цркви, еден замок и една капела, а исто така има и јавни институции. Секоја општина не поседува јавни културни институции, но ние сепак имаме една сала за манифестации, општинска зграда, училиште и по некоја библиотека. Тоа се интересни елементи за создавање на културни настани. Покрај економските и социјалните надлежности, вложивме напори и одбравме претставници на општината да ги земат во своја надлежност културните активности. Надлежностите на градоначалниците на малите општини се многу големи, пред сè, административните надлежности, зашто ние треба да се грижиме за сè: за урбанизацијата, за социјалните, економските и административните работи, па така често пати културата доаѓа на последен план, но од моја страна тоа не е така. Кај нас создадовме една *медијатека*²⁵ и една *Куќа на музиката*²⁶, и овие две места се отворени за сите жители. Во областа на културниот живот ние работиме на конкретни проекти. Современата уметност е убава, но таа е малку далечна за нашите жители и фино е кога сето тоа ќе го направиме конкретно и достапно за нашите сограѓани. Така, благодарение на соработката со АРЦИС направивме една изложба под наслов „Од минатото па сè до денес“ (D’hier à aujourd’hui) од стари разгледници на Фалез, но исто така и од фотографии од моменталната состојба на селото. Оваа година имавме еден важен настан, а тоа беше 65-от роденден од пристигнувањето, т.е. укотвувањето на францускиот брег, и во Уили ле Тесон направивме една манифестација која траеше цела седмица. Оваа изложба го носеше насловот „Околу брегот 111“ (Autour de la cote 111) која ги претстави шесте општини каде што имало важни битки. 100 фотографии претставија еден војник од првата дивизија на Полска кој учествувал во тие битки и кој носел апарат и ја фотографирал целата негова епопеја.

Но не е доволно да се организира само една изложба, па така ние организиравме една прошетка на местата од нашата општина каде што се случувала таа битка и им овозможивме на жителите да го видат сето тоа. Понатаму, организиравме и една официјална церемонија, односно средба со ветеран кој учествувал во таа битка, за жителите да можат да разговараат со него. Од ова можете да видите дека културното дејствување е многу битно за нашата околина. Сето ова на крај заврши со еден знак на мирот, а тоа значи дека мирот е нешто што треба да го пренесеме на нашите деца кои, за среќа, сега живеат во мир, но наше е да им укажеме дека постоеле и лоши моменти, моменти на битки и војна, и колку мирот е важен за понатамошниот живот. Нивното учество беше од суштинско значење и тие навистина научија нешто повеќе. Со оваа изложба сакавме, исто

²⁵ Médiathèque de Pays de Falaise, <http://www.mediathèque-cdcfalaise.fr/opacwebaloes/index.aspx>

²⁶ La Maison de la Musique, <http://www.falaise.fr/sortir/equipements-culturels/la-maison-de-la-musique>, <http://www.cc-paysdefalaise.fr>

така, да им дадеме почит и чест на многу наши сликари кои ги изложија своите слики.

Библиотеката кај нас ја управуваат доброволци кои сакаат да ја пренесат и прошират културата на читање и книгата на другите, па така организираме неколку работилници и часови по читање во училиштата. На пример, еднаш месечно, во среда, се одржуваат работилници и читање на бајки за мали деца, ни гостува некој писател кој го објаснува полето на кое твори итн. Значи, остануваме на она ниво на културна политика каде што сакаме културата да ја доближиме колку што е можно поблиску до нашите жители. Желбата за тоа е голема, иако средствата се мали и покрај тоа што ни помагаат регионот, департаманот и многу други асоцијации. Нормално е дека повеќе се вложува во урбанизмот, училиштата, а делот за култура во однос на финансирање е навистина мал. Токму затоа партнерството со АРЦИС е многу битно за нас затоа што тоа ни дозволува финансирање на сите овие изложби и организирање на настани. Секоја општина се труди да има малку повеќе културни збиднувања. Така, ние во Уили ле Тесон се обидуваме да дадеме еден импулс на зградата на нашата општина која е стара градба и доста голема, па така приземјето да го претвориме во простор за културни активности на рурално ниво и кое може да изгледа како вистински културен центар. Ви благодарам за вашето внимание.

Искра Гешоска: Вашата презентација е потврда за важноста на една лична иницијатива бидејќи толку мала средина од 533 жители, значи рурална средина, која има ваква богата иницијатива во доменот на образованието и културата, културното наследство, па дури и развој на она што го споменавме тука, секојдневната култура, има толкав интерес и влог за потребите на своите граѓани. (...)

Фредерик Левеје: Ќе се обидам брзо да ја претставам стратегијата за културен развој на Аржнтан. Но најпрво да ви го претставам градот Аржентан, да споменам дека има 16 000 жители и е роден град на сликарот Фернанд Леже. Ова го споменувам бидејќи видов дека во *Музејот за современа уметност во Скопје*²⁷ имате неколку негови дела. Веќе дваесетина години, од 1989 година па наваму, имаме стратегија за културен развој, а уште од самиот почеток, од 1989 година, главната цел беше културата да биде достапна за секого и да постои можност, односно, да се најде начин за поддршка на здруженијата, што сметам дека е многу важно. Значи, ние најпрво ги поддржавме тие локални здруженија кои веќе беа формирани и постоеја, а потоа создадовме едно партнерство со нив (како, на пример, училиштето за музика, киното итн.). Сметам дека желбата за култура е многу блиска до она што Андре Малро го кажал во 1959 г., а тоа е дека треба да се оди кон знаењата на сите, кон секого и кон секоја територија, во сите квартави и делови на тие општини кои се од суштинска важност и каде се одвива културата. Тука спаѓаат општините како и секоја населба од нив, кои се многу важни, како и местата за култура во нив кои треба да се креираат и развијат. Не можеме да водиме една култура која не е поврзана со населението на едно место затоа што културата не е само елитистичка, туку таа треба да ги

²⁷ <http://www.msuskopje.org.mk>

обедини сите, и затоа треба да се појде од знаењата на сите нас, да се споделат тие знаења, но исто така да дозволиме да ја образуваме публиката затоа што само така можеме колективно да напредуваме. Така, тргнавме од една стратегија на диверзификација на културата и на публиката затоа што имавме различни типови на култура, култура за деца, за повозрасни луѓе, за луѓето кои се во болниците или пак во затворите. Имаме различни места на културата. Градот Аржентан е познат по масивните конструкции по Втората светска војна. Треба да се спомене дека беше изградена една голема сала за манифестации која беше специфична да се користи заради квалитетот на звукот која го произведува, но поминавме неколку фази и сепак успеавме да организираме и развиеме културна сезона во неа. Таа културна сезона сега се одвива и на други места. Ќе го споменам само примерот од минатата година кога културната сезона ја организиравме во техничкиот општински центар и со што и' се даде вредност на таа веќе постоечка градба. Се интересираме, исто така, за целокупните културни правци, па така, на пример, создадовме партнерство со киното и од неодамна се организира еден фестивал под наслов *Popcorn* (Пуканка), фестивал на цез музика и филм.

Што се однесува до сегашноста, ние сме во процес на создавање едно културно место кое ќе дозволи да се структурира во целост културната политика, а сепак да не ја напушти идејата што пред малку ја кажав, а тоа е диверзификацијата на културните места. Тоа место е *Кејот на уметноста*²⁸, чија цел е да оди подалеку, да го надмине прагот на публиката на Аржентан. Тоа е една многу важна сала за нас, која брои 500 места за седење и 1000 места за стоење која, нормално, не е направена за еден град од 16 000 жители туку напротив, изградена е да обедини една многу поширока публика, 40 000 жители од околните и соседните општини. Оваа желба на општината беше голема колку за местото толку и за напредокот на културниот живот и културната политика. Се обединивме во една заедничка акција со локалната заедница и имаме цел еден ланец на партнерство кој постои, партнерство со државата, со регионот, со департаманот, но исто така партнерство со Европа затоа што со помош на европски фондови се изгради оваа сала. Децентрализацијата на културата значи капацитетите на локалната самоуправа да инвестираат во културниот развој а значи и првенствено формирање на партнерство. Тие партнерства се остваруваат со јавните институции кои пред малку ги споменав, но постојат и локални партнерства. Зборот мецена можеби не е вистински избор, но станува збор за луѓе кои имаат добра волја да инвестираат и придонесат во културата, и да бидат оние кои што ќе ги обединат сите на едно место и ќе придонесат за локалниот културен развој. Ви благодарам.

Искра Гешоска: Видовме како на вистински начин ја преземаат одговорноста во своите заедници оние кои треба да ја менаџираат културата и културната политика. Интересна е пренамената на јавните простори и тоа е особено важно за нас, затоа што со пост-транзицискиот период кај нас има многу простори кои со приватизацијата се претвораат само во пазарно исплатливи простори или, пак, остануваат празни и не добиваат содржини како што тоа постои кај вас. Важен е и начинот на кој се воспоставува континуитетот на сето ова, како и

²⁸ *Le Quai des Arts*, <http://www.quaidesarts.fr>

развојот на филантропската култура, односно, поддржување на културата од страна на бизнис-секторот, а тоа е голем хендикеп за малите заедници каде не можат да допрат средствата од централната власт.

ДИСКУСИЈА:

Биљана Тануровска – Кулавковски: Моето прашање би го поставила на г-ѓа Изабел Лабиш бидејќи ме фасцинираше она што го претставивте како ја финансираат живата култура. Кога зборувате за групи, особено во делот на изведувачки уметности, театарот и танцот, дали поддржувате помали асоцијации во делот на изведувачки уметности и како е структурирана културата? Дали се тоа само поголеми организации или помали асоцијации итн.? И колку е жива таа жива култура? И би сакала да прашам, исто така, за регулаторната, односно финансиската политика која сметам дека има многу голем удел во континуитетот на одржување на таа жива култура. Дали имате отворени повици и дали истите подразбираат поддршка на краткорочно или долгорочно ниво? Го поставувам ова прашање затоа што кај нас (особено во невладиниот сектор) постојано има еден дисбаланс во однос на финансирањето на таа жива култура. Нешто што на таа жива култура би и' помогнало во нејзин амбициозен, ентузијастички развој кој што сака да го постигне.

Изабел Лабиш: На ниво на регион, денес им помагаме на 45 компании, односно трупи, од кои повеќето се од областа на театарот, но исто така и од полето на танцот и циркусот чија големина е различна. Нивниот статус е здружение со непрофитна цел и тие се помогнати од државата, регионот, департманите и градовите. Едно здружение никогаш не е финансирано само од една страна, а тоа значи дека секогаш на крајот на година има едно согласување помеѓу државата, регионот, департманите и главниот град на регионот, Каен. Се анализираат нивните досиеја и се даваат најмалку два финансиски партнера за една компанија, односно трупа. Трајноста на финансирањето може да се обезбеди со потпишување на договор од три години со овие здруженија и регионот сега е во процес на воспоставување еден нов начин на договарање кој го нарекуваме Договор на државата (*Convention d'Etat*). Регионот создава и развива свои тела, па така, на крајот на годината ќе имаме дванаесетина такви потпишани договори со уметнички дружини за да можат да бидат одржливи. Во Франција имаме еден посебен режим кој го нарекуваме "l'intermittence du spectacle"²⁹ и тие уметници можат да го користат тој посебен режим затоа што се во ситуација повремено да работат. Тие договори се многу важни за уметниците и затоа тие со нетрпение го чекаат тоа. Инаку, исто така постои и една меѓурегионална структура помеѓу Долна и Горна Нормандија, *Организација за уметничка дифузија и информација*³⁰ и тие им помагаат на нашите трупи да се шират и да имаат свои претстави, не само во регионот туку и во другите региони (како на пример на големиот фестивал во Авињон) во

²⁹ "l'intermittent du spectacle"- е личност која повремено работи, на договор на дело, за претпријатија кои организираат настани (кино сали, телевизија, театар или изведувачки уметности). Продукцијата на овие претпријатија најчесто е ограничена така што тоа води кон потпишуваше на договори со уметници, техничари,работници на ограничено време.

³⁰ *L'Office de Diffusion et d'Information Artistique de Normandie*, <http://www.odianormandie.com/odia.php>

Франција. Значи, тоа се алатки со кои помагаме нивното творештво да остане живо.

Клебер Архол: Ви благодарам за ова многу важно прашање. Би сакал да се надоврзам и да споменам нешто кое може да биде предмет на разговор, за кое инсистирам, а тоа е евалуацијата. Државата, регионот, сакаат да ги **евалуираат** асоцијациите по истекувањето на договорот со нив. Ако здружението ја достигнало целта и е амбициозно, тогаш се продолжува со негова финансиска поддршка. Доколку тоа здружение нема амбициозен проект за во иднина, тогаш државата може да ја прекине субвенцијата. Секако дека треба да се одржи одржливоста на една асоцијација за да може да работи на проекти и да напредува, но во исто време наша работа е да ја направиме таа **евалуација** затоа што јавните пари се свети и ги нема доволно. Затоа треба добро да оцениме кому да му ги поделиме тие средства и сме „пребирливи“ во процесот на евалуација.

Искра Гешоска: Ви благодарам за оваа интервенција бидејќи принципите на проценка, евалуација и согледување на резултатите се клучна појдовна точка во градењето на понатамошната стратегија за финансирање, а се разбира дека јавните пари се свети пари, не се приватни пари на оној кој има моќ да ги распоредува и сè додека тоа не се сфати, ми се чини дека ќе имаме проблем во градењето на една кохерентна културна политика. Ви благодарам.

Русе Арсов: Би сакал да се надоврзам на прашањето на Б. Тануровска-Ќулавковски. Ме интересира, во оние проекти кои ги споменавте, конкретно тие 40 трупи што ги поддржувате, колкаво е учеството на регионалните и на централните финансии и колкаво е тоа учество изразено во проценти, во однос на нивните севкупни буџети? Со колкав однос се влегува во тие проекти? Само како надополнување на вашиот одговор од претходно.

Изабел Лабиш: Процентот многу варира од една трупа до друга и тешко е да ви кажам точно, но ќе ви го дадам размерот на јавното финансирање, бидејќи зависи од проектите. Тој се движи од 10 до 70 % од буџетот по трупа, на самата дружина од страна на регионот. Трупите имаат многу мал свој дел на финансирање, така што јавните пари се поголемиот дел од нивниот буџет.

Илија Митров (општина Штип): Во текот на презентацијата слушнавме многу за соработката помеѓу јавниот сектор и приватниот сектор. Ако може повеќе да дознаеме за соработката и искуствата помеѓу овие сектори; како ја договарате и кои се повратните ефекти од таа соработка?

Клебер Архол: Во благодарам за ова важно прашање. Како што г-ѓата Лабиш веќе кажа, специфичноста во финансирањето на културата во Франција е тоа дека преовладува јавното финансирање. Тоа е многу важен дел. Приватното финансирање е многу мало и покрај тоа што имаме закон за мецени, за асоцијации и за фондации (*La loi française relative au mécénat, aux associations et aux foundations*), многу е тешко да воспоставиме партнерство со приватниот сектор. Г-дин Лепарер го спомена примерот со оркестарот на Каен. Сепак имаме интересни искуства кои се успешни како што се, на пример, клубовите на претпријатијата, но треба да направиме напредок на тоа поле затоа што имаме најдобар закон за мецени во Европа, значи, проблемот не е во законите, но сè

уште ја немаме културата на приватно партнерство. Значи, имаме држава, единици на локална самоуправа, приватни претпријатија, но треба заедно нешто да направиме. Мислам дека француската делегација ќе ги спомене аспектите кои се поврзани со музеите. Го имаме *Меморијалот на Каен* кој создава една вистинска синергија. Тоа е она што би можел да ви го објаснам околу ова прашање.

Арно Фонтен: Би сакал само да надополнам дека во Франција тоа е еден предизвик за културните актери, да направат нешто за да не се зависи само од едно тело што финансира. Пред малку зборувавме за вкрстено финансирање, но доволно е само државата, регионот или департманот да се повлече од тоа финансирање и трупата да исчезне, да не постои повеќе и уметникот да не биде повеќе уметник. Колку повеќе има диверзификација во финансирањето, толку помал е ризикот на постоење на еден уметник. Тоа беше првата етапа, а втората етапа, која исто така е важна, и за која Изабел зборуваше, е тоа дека можеме да одиме со финансирање и до 70% или, пак, со 10%, а некогаш и помалку од тоа. Знаете и вие самите дека е тешко на почетокот на создавањето и на креацијата, тогаш многу помалку се финансира. Во Нормандија го воспоставивме она што го нарекуваме *AUDIA*, ја помагаме креацијата, но помалку дифузијата и тоа од економска гледна точка не е исплатливо, но овде целта не е тоа, туку идејата е секој да има средства да плати билет и да види претстава. Така ги помагаме тие трупи. И да завршам за аспектот јавно-приватно партнерство, да ги споменам големите сали и големите спектакли. Јавните пари не се доволни за нивна реализација, има една економија и економија на спектаклите. Ние помагаме во создавањето заедно со државата и градовите, помагаме во местата, како на пример градот Аржентан, помагаме во доаѓањето на различни трупи за да го анимираме тоа место.

Тема 1 /излагања и дискусии/

/претставување на моделот на децентрализација во Франција и во Македонија - позитивни и негативни искуства, предлози/

1.2. Која е улогата на културата во локалниот контекст во Македонија? Улогата на локалните политичари, јавните администратори и културни оператори во развој на локалниот културен контекст.

Ова излагање има за цел да информира за локалното уредување во Македонија; правото на локална самоуправа, автономијата, закони и финансирање на општините; соработка помеѓу локалната самоуправа и владата, како и локалната самоуправа и невладиниот и приватниот сектор; Децентрализацијата во културата како еден од приоритетите на културната политика во Македонија и резултатите од процесот.

Панелисти:

- **Горан Петров**, Градоначалник на Велес
- **Нада Пешева**, Одделение за култура, Сектор за јавни дејности во Град Скопје;

- *Сашио Богдановски*, Културолог-продуцент

Модератори на оваа сесија излагање/дискусија: Искра Гешоска, директор на *НВО Контрапункт* и Биљана Тануровска – Кулавковски, директор на *НВО Локомотива*

Искра Гешоска: (...) Сега ги отвораме прашањата кои се горливи за нас – која е улогата на културата во локалниот контекст во Македонија. Темата е поставена: улогата на локалните политичари, јавните администратори и културни оператори во развој на локалниот културен контекст. Знаеме дека нашиот културен контекст е деликатен и фрагилен како што е и целото општество, бидејќи не е лесно да се воспостават координати во рамки на културата и културната политика кога ги немаме генералните правци кон кои треба да се движи општеството. Но сепак би рекла дека се прават напори, а каков е плодот на тие напори, најдобро можат да кажат оние што работат во културата. Овде со нас е г-дин Горан Петров, па да започнеме со него и неговата презентација, неговите искуства. Иако е нов на функцијата, сепак се надевам дека има долгогодишно согледување на ситуацијата на соработката помеѓу локалната самоуправа, централната власт, стратегиите во развојот на културата. Слушнавме како тоа се одвива во Долна Нормандија, па повелете. Инаку, само да кажам дека Велес за мене е една од најпровокативните општини кои на повеќе рамништа имаат што да понудат, и на ниво на културно наследство, и во случувањата на жива култура.

Горан Петров: Почитувани пријатели од Долна Нормандија, почитувани организатори на оваа значајна конференција, би сакал да ви се заблагодарам за можноста да ви се обратам, посебно по сите излагања и коментари кои ги слушнав од нашите пријатели од Франција. Оној првичен впечаток што би сакал да го споделам со вас, после сè што слушнав од ваша страна, е тоа дека ги имаме истите проблеми и дека сме на истиот пат што вие сте го поминале, а ние се наоѓаме на самиот почеток. Би рекол малку повеќе од почетокот, а она што го забележав како единствена разлика помеѓу вашите и нашите искуства е тоа дека по сите ваши излагања јас не сфатив кој од која партија доаѓа, позиција или опозиција, очигледно кај досегашните македонски излагачи тоа можеби ќе го почувствувате, но би сакал да ве уверам дека културата во Македонија е еден фактор на кохезија многу појак од политичките определби и дека таа со милениуми нè движела и ќе нè движи понатаму. Јас сум градоначалник само неколку месеци и припаѓам, ако воопшто нешто значи, на владејачкото мнозинство. Но она што ми дава повеќе одговорност, тоа е следното. Мислам дека сите ќе се согласите дека како никогаш порано Македонија во последните неколку години вложува вистински напори да се брендира самата себе си. Можеби најзначаен аргумент во тоа брендирање на Македонија пред светот е културата, нешто што го имаме како наследство и вредност со кое можеме и мораме да се легитимираме пред целиот свет кон кој се стремиме да припаѓаме, и затоа нашите обврски како држава и како локална самоуправа се уште поголеми.

Она што сакам да го дадам како вовед е следното. Македонија мора да биде многу внимателна во процесот на децентрализацијата во културата. Културата е

еден атрибут кој сам по себе не е профитабилен, културата, како што и вие кажавте, е поле во кое секогаш се потребни средства, тие никогаш не се доволни, додека желбата, можностите и креативноста на народите е многу поголема отколку фискалните и финансиските можности. Меѓутоа, тоа не треба да нè запре, туку да нè мотивира да бидеме подобро организирани и сето она што го имаме како материјална поткрепа од државата или од општината да го валоризираме преку соодветни активности. Токму затоа јас, во искрената намера на владата да ја промовира, пред сè, културата во Македонија, гледам еден предизвик и на тој начин ќе се обидам, како градоначалник кој само четири месеци е на функција, да бидам еден од факторите кои ќе го придвижат културниот напредок на Велес, но и на Македонија. Децентрализираниот развој на културата претставува начин на имплементирање на нашите напори за остварување на основната цел, а тоа е – обновување на културниот живот на локално ниво. Ова првенствено подразбира создавање на отворен простор за дејствување на културните аниматори, креатори, презентери и чувари на културното богатство, наследеното и новосоздаденото. Правото на локалното управување со културата е основа за градење на ефикасна и долгорочна структура меѓу локалните институции, установите, слободните уметници и невладините организации кои ја третираат културата со посредство на локалните власти и ресорната општинска администрација. Многу општини имаат потреба од развивање на сопствен специфичен модел за развој на културната политика. Општина Велес не е исклучок во оваа потреба. Правото на автономен развој ги потенцира и развива облиците на културно творештво што се доминантни во одредени региони. На пример, во некои делови на Македонија специфика е карпестата уметност, на друго место керамичката уметност, некаде старата архитектура, старите занаети и сл. Локалното управување со културата овозможува овие специфични области да се развиваат, анимираат, презентираат и, конечно, да се ефектуираат во локалниот економски развој на таа средина. Впрочем, тоа го видовме преку неколкуте примери за локален развој на нашите пријатели од Долна Нормандија. Легислативата со која сме соочени во овој момент во Македонија, особено од областа на културата, е широко инкорпорирана во речиси сите области. Морам да споменам дека Македонија, во делот на прилагодување на нашето законодавство кон европското, се наоѓа во завршна фаза, и веќе ги имаме завршено сите неопходни подготовки и имаме прилагодени или имаме донесено нови закони кои се однесуваат на областа на децентрализацијата. Основата е во законот за локална самоуправа и законот за финансирање на општините. Посебни закони на кои се темели структурата на културните институции се законот за култура, законот за музеи, законот за библиотечна дејност, законот за заштита на културното наследство, законот за споменици и спомен обележја. Но афирмацијата на културата и заштитата на културното наследство се среќаваат и во законите кои се однесуваат на образованието, градежништвото, комуналните дејности и сл. Тоа е добро за воспоставување на контрола и заштита од можното уништување и деградирање на културните дејности.

Морам да напоменам една ситуација која до неодамна, многу државни манифестации и институции, со преминувањето на локално ниво, значајно изгубија од квалитетот или од суштината за која беа наменети. Вината не ја гледам во локалните институции туку во актуелната финансиска состојба во

која се наоѓаат и државата и општините. Бидејќи немаме ниту еден претставник од владата на оваа конференција, ќе кажам отворено меѓу нас дека структурите на локална заедница се уплашени од тоа дали можеби владата ќе им ги отстапи сите институции, а со тоа ќе им наметне една обврска со која реално не знаат дали се во можност да ја прифатат. Заради тоа ќе повторам дека е многу потребен партнерскиот однос помеѓу државата која во Македонија сè уште ги има капиталните инвестиции (особено во културата) и тоа треба да биде менаџирано на повисоко ниво. Јас доаѓам од градот Велес, град кој од пред две години започна со изградба на театарска зграда, нешто што во Велес отсутуваше повеќе од 60 години и нашиот професионален театарски ансамбл вршеше проби и изведуваше претстави во зграда која воопшто не соодветствуваше на таа намена. Но со почетокот и засилената градба на театарот верувам дека ќе добиеме една порепрезентативна состојба во делот на театарската уметност. Сето тоа ќе беше невозможно доколку тоа му беше оставено на градот да направи еден таков капитален објект. Затоа во делот на капиталните инвестиции и во делот на одржувањето на постојните објекти, сметам дека потребен е партнерскиот однос помеѓу државата, ресорните министерства и општините како фактор кои се должни да го одржуваат тоа достигнато ниво. Финансирањето на културата сè уште претставува една од основните причини што оваа област од животот не е на она ниво што го посакуваме. Има повеќе извори на финансирање кои мора да се надополнуваат и да се менаџираат, и од страна на државата, но и од страна на општината. Општините во Македонија кои влегоа во втората фаза на децентрализација, платите и тековните трошоци на функционирањето на локалните културни установи ги финансираат со трансфер на средства од централната власт. Капиталните инвестиции, како што веќе споменах, не се децентрализирани.

Општина Велес традиционално, со децении наназад, организира повеќе културни манифестации, а јас ќе набројам само четири и тоа меѓународни: *Антички фестивал на драма* во локалитетот Стоби со учество на повеќе странски ансамбли, *Поетскиот фестивал* посветен на Кочо Рацин, најголемиот поет од Македонија, *Интернационалниот фолклорен фестивал* и *Сликарска колонија* кои се одвиваат во Велес. Сите овие манифестации се меѓународни и општината ја има земено целосно обврската да ги финансира овие манифестации. Добро е што владата, односно ресорното министерство, го помага тоа и го дополнува буџетот. Затоа ние сме посветени на јакнењето на овие културни институции и тоа ќе го правиме и понатаму. Она што би сакал да го споменам како корисна симбиоза за ваша илустрација е следново: сите овие манифестации се организирани од општината со формирање на организациски одбори кои ги имаат почетните буџети определени од општината и државата. Сè друго, што претставува надградба или усовршување, е плод на нивната работа со јавниот сектор, со компаниите од Велес, со невладиниот сектор кој се вклучува во организацијата и делумно во финансирањето на овие манифестации. Она што морам да го потенцирам како добра пракса е тоа што од година во година овој начин на здружување на луѓето, на силите и на средствата од сите можни извори носи резултати. Доказ за тоа е и одзивот што го имаме кај публиката и самите учесници на овие манифестации, и јас сум убеден дека општина Велес ќе продолжи и понатаму во овој правец.

Она што општината мора да го има како развојна компонента и стратегија за привлекување на нови партнери во културата на локално ниво, е тоа дека треба да биде активна во барањето на потенцијални спонзори во финансирањето на културата. Јас со изненадување забележав дека и во Франција ги имате сите законски прописи, меѓутоа, како што разбрав, праксата не го покажува тоа. Морам да споменам дека и во Македонија имаме одреден број на компании кои несебично се вклучуваат во организацијата на културните манифестации, но колку и да изгледа доволно на прв поглед, сепак треба тоа да биде само почеток на тоа финансирање, а ние самите да ги стимулираме да бидат што е можно поприсутни во делот на културниот живот. Исто така, како општина сметаме дека треба да развиваме и некои неконвенционални начини на собирање на приходи, сè она што би било во функција на културата во Велес или пошироко во земјата. Партнерството меѓу културата и бизнисот е форма која можеби не е многу развиена, а за која се надевам дека тука невладиниот сектор ќе ни даде голема поддршка затоа што и невладиниот сектор многу лесно и активно може да се вклучи но и да допринесе со своја контрибуција во комплетирањето на едни вакви културни манифестации. Она што претставува монопол наследено со преминување на овие децентрализираните надлежности, пред сè, се однесува на изготвувањето на долгорочни и краткорочни програми за работа на овие институции. И она што можеби морам да го потенцирам е наследената пракса на персоналот, односно на вработените луѓе во тие културни институции. На дел од нив, бидејќи се наоѓаат во поодминати години, малку им е тешко да се прилагодат на новите начини на работење и дејствување. Само ќе ви кажам дека со големи напори издејствувавме, преку Советот на општина Велес, продолжување на работното време на локалната библиотека. Досегашниот начин на работење беа двете смени кои доаѓаат во еден ден и се поклопуваат 3 часа, и крајниот дијапазон беше работно време од 09.00 до 19.00 часот. Предложивме ново работно време и тие 3 часа на поклопување се намалија на само половина час, но тоа е една стекната навика која вработените во таа установа, т.е. библиотеката, не ја примија со воодушевување бидејќи тоа за нив претставува поголем обем на работа. Но инсистиравме и на крај обезбедивме библиотеката покрај својата основна дејност да има и читална во која ќе се едуцираат, ќе користат литература и дел од идните студенти кои сега се во новоотворените факултети во градот Велес. Сето ова како дел од менаџирањето на општината е една обврска, и мораме да бидеме свесни, пак ќе повторам, како локална самоуправа, дека успехот во оваа област, пред сè, зависи од координацијата и комуникацијата на културните чинители во општината. Привлекувањето на публиката, доближувањето на културата до граѓаните преку популарни цени, вклучување на децата и младите, додека партнерството мора да го прошириме на меѓународно ниво, но исто така и вклучување во балканската и европската културна мрежа. Со нашето сè поизвесно добивање на датумот за почеток на преговори, а се надевам и не толку далечното зачленување на Македонија во ЕУ и НАТО структурите, се наметна и потребата од вклучување во меѓународни проекти. Градот Велес презема чекори за збратимување со два града од соседните држави, Бугарија и Романија. За жал, во одредени програми, градовите од земји кои не се членки во ЕУ не можат да бидат носители на проект, но се вклучуваат како една од трите општини за аплицирање на проекти. Она што првично го направивме како разговор со нашите пријатели од Бугарија и Романија е тоа да работиме на проекти од

областа на културата. Значи, и културата може на многу ефективен начин да придонесе за културна соработка надвор од границите на сопствената држава. Јас сум убеден дека во идниот период, се надевам и со градови од Долна Нормандија, ќе можеме да развиваме вакви меѓународни проекти во делот на културата. Поттикнување на младите творци, поттикнување, пред сè, на луѓето од градот Велес, на кои им ја даваме сета потребна логистика за нивна афирмација, не само во градските туку во меѓународни културни случувања и тоа пред сè со учество на вакви млади творци секаде каде што ќе добијат покана или се заинтересирани да учествуваат. Општината Велес на ова му посветува посебно внимание бидејќи цениме дека локалната контрибуција е многу значајна кај младите категории, оние кои имаат потреба од сопствено културно унапредување.

Делокализирање на културните настани. Со буквалното толкување на поимот децентрализација, културата ја гледаме симната на локално ниво, ја гледаме како локален производ наменет исклучиво за една средина и за едни исти консументи. Ако чинителите на културата располагаат со капацитет со кој ќе понудат квалитет и разновидност и професионалност, ќе добијат можност да ги надминат локалните рамки. Значи, делокализацијата на културата е битен чинител на децентрализацијата и таа мора да се случува на повеќе нивоа. Општината Велес може да сподели одредени примери во децентрализација на културата. Но она што сакаме да го потенцираме во насока на поефективно одржување на културните институции и манифестации, е тоа дека моравме да ги намалиме организациските трошоци, а да го зголемиме квалитетот, да го зголемиме интересот кај публиката, не само на локалната туку и на онаа од целата држава, а за да привлечеме внимание, во голем дел настаните ги дислоциравме и на отворени простори во функција на поголема присутност на публиката. Успеавме да го анимираме и *Министерството за култура* за да го следи нашиот процес на децентрализација, да лобираме кај министерството, но и да нè поддржи во создавање на посолидна база за подинамичен културен развој. Колку ќе успееме во оваа област која законски е неопределена, зависи од нас, од сериозноста на нашиот пристап, од понудениот квалитет и личен ангажман на секој поединец, без разлика дали е од невладина организација или од локалната власт. Најбитно од сè е тоа што постојат консументи за производот на културата, а тоа е доволна причина да се обидеме. За целосно остварување на целите на децентрализација на власта, остварување на брзи квалитетни и евтини услуги за граѓаните, подобрување на условите за афирмирање на културните добра, и промовирање и афирмација на културните дејности, неопходна е целосна и постојана соработка помеѓу локалната власт и Министерството за култура. Стратешките документи за национален интерес од областа на култура, како што е националната програма за култура, се базираат на потребите од културен развој на цела територија на Македонија. Финансирањето во областа на културата од буџетот на владата на РМ е транспарентно, преку конкурси за поддршка на проекти од сите области од национално значење. Генерално, соработката од аспект на велешката администрација кон државната е на многу високо ниво. Министерството ги препознава нашите напори и културните вредности во локалните структури и ни дава максимална поддршка, но тоа не значи дека нема проблеми, особено кога со процесот на децентрализација, дел од културните институции поминаа од државно на локално ниво. Во некои од

нив наследени се или, пак, се наследуваат долгови кои се генерирани долги години наназад и убеден сум дека тој дел од фискалната сигурност ќе го прифати владата, од државно на локално ниво да ги ослободува од тие финансиски дубиози кои и оваа влада, но и таа пред неа ги наследила. Ние сме убедени дека освен владата тоа никој друг не може да го реши, бидејќи локалниот буџет нема такви резерви да покрива стари долгови.

Листата на исцрпни информации за локалниот сектор, она што сакавме да го потенцираме, ја подобрува комуникацијата во различните чинители во културата. Локалните установи имаат сопствени долгорочни програми со утврдени цели и приоритети. Достапност до другите чинители на културата. Достапноста до програмите го забрзува процесот на создавање правилна основа и етапен развој на третиот, а тоа е невладиниот сектор. Локалната самоуправа се обидува да ги сублимира програмите на локалните установи, НВО секторот од областа на културата и слободните уметници во годишна програма за активностите на општината од областа на културата во општината. Овој стратешки локален документ ги содржи инвестициите во недвижното културно наследство и меѓународните манифестации, негувањето на културата на заедниците, презентација на културата создадена на локално ниво надвор од границите на државата и низа проекти од национален интерес во чија реализација како парнет се појавува и *Министерството за култура*. Успехот што во овие 4 години од почетокот на ефективна децентрализација го постигнуваат општините е голем, и тоа е само еден почеток на долг пат со многу бариери - економски, социјални, етички и административни, кои треба сите заедно да ги надминеме и да ја издигнеме културата во сите средини на едно приближно еднакво рамниште на сите територии. На тој начин, во моментот кога Македонија ќе стане рамноправна членка на ЕУ македонската култура ќе го добие своето место и валоризација помеѓу културите на големото европско семејство.

На крај, дозволете да им се заблагодарувам на нашите пријатели од Долна Нормандија, Франција, за напорите кои ги вложуваат да и' помогнат на Македонија со своето искуство, со своите позитивни примери и практики, во овој процес и во процесот на афирмација на нашите вредности. На крај, да им посочам на нашите пријатели дека во градот Велес е седиштето на *Асоцијацијата на градови од Република Македонија* со богато архитектонско наследство. Со посредство на *Министерството за култура* имаме веќе десетгодишна соработка со *Националната асоцијација за заштита на архитектонско наследство* од Република Франција. Помошта од оваа асоцијација особено ја ценам и во соработката гледам можност културните специфики на Велес и Македонија да ги презентираме во Франција, а со тоа да ја отвориме и нашата културна ризница пред вашите граѓани. Ова нека биде само еден поттик и еден импулс за едно од можните полиња на соработка помеѓу општина Велес и Долна Нормандија.

Искра Гешоска: Ви благодарам, г-дине Петров. На еден начин ме радува тоа што вашата визија за тоа како ќе се развива процесот на децентрализација и соработката помеѓу локалната и централната власт е доста оптимистична. Нормално е да има проблеми и да се биде критичен кон процесите што се случуваат за реализација на целосниот процес на децентрализација, но важно е

дека нештата се одвиваат. Ме радува, исто така, тоа што ја согледувате потребата од третата гранка, НВО секторот. Ги гледам обидите дека понатаму вистински ќе биде вклучен НВО секторот како консултативен партнерски сегмент, а не само како некој кој ги извршува работите, но сето тоа е процес на кој треба заедно да работиме. Исто така, во врска со вашето согледување што го кажавте, сакам да нагласам оти сфаќате дека со децентрализација има намалување на организациските трошоци. Сметам дека тоа е многу важно и ние од невладиниот сектор апелиравме долго време дека можеме да послужиме за пример како со помали средства да се менаџираат проектите, а сепак да се произведуваат содржини, бидејќи, мора да признаеме, буџетските институции се многу габаритни и влечат многу средства, а понекогаш не гледаме резултати од тие средства. Се надевам дека целиот овој процес на децентрализација ќе обезбеди имплементирање на поефикасно вложување средства во содржини, а не толку во организациски трошоци зашто нема потреба. (...)

Нада Пешева: (...) На почетокот на моето излагање би се задржала на едно теоретско објаснување на целите и задачите на локалната културна политика, а потоа и на делот за активностите на град Скопје, како посебна единица на локалната самоуправа во Македонија, и територијално најголема единица која има 10 помали општини. Локалната културна политика подразбира грижа за развој на културата од интерес на локалното население, но истовремено претставува самостојност при одлучувањето и креирањето на локалната културна програма и стратегии без интервенции од страна на централните власти или државата. Локалната културна политика во општините во Македонија ја формираат систем од акти, програми и одлуки кои се одобруваат од страна на советот на единиците на локална самоуправа и, се разбира, активности кои се спроведуваат од страна на општинската администрација. Исто така, јавните културни установи кои се основани од страна на единиците на локалната самоуправа, разните невладини организации од областа на културата делуваат на територијата на општината, поединци, уметници или други правни лица, кои се регистрирани да вршат дејности од областа на културата согласно законите. Локалната културна политика подразбира грижа за културна инфраструктура на општината, објектите и човечките ресурси, како и грижа за партиципативното вклучување на публиката во културниот живот на општините. Стручњаците и културните работници од многу меѓународни тела одамна имаат прифатено дека развојот на локалната култура е од големо значење за развојот на општините, притоа овозможувајќи меѓународна промоција на општината, развој и стекнување на партнерства, влегување во различни мрежи. Културниот развој дополнително влијае врз туристичката понуда на една општина, врз развојот на економијата, посебно во делот на развивање на креативните индустрии, занаетчиите и воопшто манифестациите кои инкасираат приходи во општината. Развивањето на културата значи и остварување на човековите права на жителите на општината и подобрување на социјалниот живот на населението. Локалната културна политика, за разлика од националната, има за цел да ги задоволи културните потреби на сите припадници на етничките, социјалните, возрастните и културните групи кои живеат на територијата на една општина, дури кога станува збор и за мали групи кои не можат да се најдат во националните програмите од областа на културата. Културата сè повеќе станува генератор на нови идеи и главен

стратешки партнер за развој на општините и локалните заедници, презема една од поглавните улоги на двигател за развој на општините. Како е третирана локалната културна политика во законите и прописите донесени од страна на државата? Во законот за култура, во членот 7, локалниот интерес за културата е опишан и дефиниран со конкретното: локалниот интерес за културата, неговиот обем, неговото остварување се утврдува со општите акти на единиците на локалната самоуправа. Се финансира согласно програмата за култура што ја донесоа советот на единиците на локалната самоуправа, согласно законот. Притоа, стои дека локалниот интерес за културата се остварува согласно законот за култура, прописите за локална самоуправа, каде влегува и законот град Скопје и прописите и законите на одделните дејности во културата. Локалниот интерес за културата зазема многу мало место во дефинирањето на законот за култура. Со тоа стои дека државата најдемократски одредила да не се меша во културните политики на општините и ги сфатила суштините на процесот на децентрализација или, пак, од друга страна, одлучила воопшто да не се меша во креирањето на овие локални културни стратегии, односно, да не склучува партнерства со локалната самоуправа. Од сите дејности од областа на културата само една има целосна контрола од страна на државата и надлежните органи за спроведување, а тоа е заштитата на културното наследство прогласено со закон. Ова од една страна е добро, бидејќи државата се грижи за правилно управување, заштита и реконструкција на културното наследство, но од друга страна, некои општини кои имаат голем број на споменици на културата им го одзема правото и можноста на нивно менаџирање и управување. Во Скопје тоа е Старата скопска чаршија која со посебен закон е прогласена и градот Скопје не влегува во координативното тело за управување со неа. Тоа е само еден пример, но има многу други општини кои се гордеат со разни објекти, споменици, цркви, манастири од пред историски период па до денес, но тие објекти се под заштита и управување на државните културни институции.

Поминаа четири години од процесот на децентрализација во Македонија. Кои се резултатите од префрлањето на дел од надлежностите во областа на културата од државно на локално ниво, поточно на ниво на град Скопје?

Процесот на децентрализација во град Скопје започна со префрлањето на основачките права на културните установи на ниво на град Скопје. Притоа, сакам да напоменам дека во Скопје, како главен град, постои најголема концентрација на културни институции на ниво на Македонија. Мислам дека барем една третина од институциите се наоѓаат во Скопје. Државата договори со градот управувачките пакети да бидат префрлени на следниве институции: *Музеј на град Скопје*,³¹ *Културно информативниот центар*,³² *Младинскиот културен центар*,³³ *Центарот за организирање на приредби при Универзална сала- Скопје*,³⁴ *Градската библиотека "Браќа Миладиновци"*³⁵ со неколку свои клонови и домот на културата *"Кочо Рацин"* со исто така неколку клонови, односно објекти кои веќе не се функционални. Потоа *Детскиот културен*

³¹http://www.ii.edu.mk/predmeti/mm/20052006/mmpoekti/Skopje_Muzej_kameno_vreme/default.htm

³² www.kic.mk

³³ www.mkc.com.mk

³⁴ www.univerzalna.com.mk

³⁵ www.gbiblsk.edu.mk

центар Карпош и Зоолошката градина. Поголемиот дел од овие установи, кои во останатите општини беа во катастрофална состојба, со големи финансиски долгови и нерешени судски спорови, нерешени имотно-правни односи и недостаток на кадар, се соочуваат со застареност или недостаток на опремата и инсталациите, па дури имаат проблеми и во самата инфраструктура на градбите. Сето тоа се одразуваше во квалитетот на понудените програми и, секако, резултат беше или недоволна посетеност или, пак, целосно игнорирање од страна на публиката и создавање на лош имиџ во медиумите. Без разлика дали сето ова е резултат на (не)домаќинско управување кога тие биле под надлежност на државата, или на немотивираноста на дел од вработените, сликата беше лоша. Еден од приоритетите и целите на град Скопје во однос на креирањето на културната политика најпрвин беше да ги исправи на нозе сите осум установи и да ја врати назад публиката. Тоа значеше решавање на сите долгови и спорови, реновирање на дел од салите за програмски активности, вработување на нов стручен кадар, реконструкција на надворешноста и внатрешноста на објектите, обновување на техничката опрема, но и изградба на пристапни рампи за лицата со посебни потреби и нормално креирање на нови атрактивни програмски содржини во соработка со одделението за култура на град Скопје. (...)

Во тек е проект за обновување на фасадата и внатрешноста на *Детскиот културен центар Карпош* чиј објект е прогласен за споменик на културата. Со тоа повторно би се вратил сјајот на институцијата како и можноста за модернизирање на програми. Културно информативниот центар во Скопје, чија реконструкција на изложбените сали, со помош на јавното приватно партнерство (наоѓање филантропи од приватниот сектор), придонесе до зголемен интерес кај публиката, но и кај самите творци. Обележан е како еден од најуспешните галериски простори во Скопје во кој се вратија многу дојдени на македонската ликовна уметност. Исто така, *МКЦ* во еден период беше избегнуван од младите, но град Скопје со возобнова на старите фестивалски програми и со воведување на нови: *Бела ноќ*, фестивалот на алтернативни театри *Лица без маски*, фестивалот на европски филм *Cinedays*. Таму беше основан и градскиот оркестар во 2006 г. и градскиот театар во 2009 г. Тоа е првата театарска група која е формирана од страна на град Скопје.

За работата на локалните културни институции во текот на втората половина на 2005, 2006, 2007 и 2008 г. се издвојуваат од државата наменски дотации кои се наменети исклучиво за подмирување на материјалните трошоци и дел од програмските активности на овие институции. Но градот Скопје, свесен дека овие средства не се доволни, секоја година од рамките за програмата на култура и од својот буџет издвојува голем број на средства за дофинансирање на програмите, а се финансираат и нови програми, манифестации и активности кои се локални и од интерес на град Скопје и не се финансирани од страна на Министерството за култура.

Во однос на законските акти кои град Скопје ги носи и со кои се дефинира локалната културна политика, би кажала дека во 2006 г. во град Скопје се усвои првата програма за финансирање на дејностите од областа на културата во надлежност на град Скопје во 2006 г., и таа претставува прв документ кој ги дефинира правците, критериумите и насоките на културната политика од

интерес на град Скопје. Буџетот на културата на град Скопје на почетокот беше многу мал, така што во 2005 г. град Скопје издвои средства од 5 милиони денари за финансирање на само 15 програми од областа на културата. Во 2009 г. ја достигна цифрата од 41 милион денари за финансирање на 113 програми или програмски единици од областа на културата. Културата на град Скопје освен што се дефинира со програмите на одделението за култура, се третира и во други стратешки документи на градот, како што се стратегијата за развој на невладиниот сектор, за која малку подоцна ќе говори мојата колешка Маријана Апостолова, потоа културата е третирана и во Стратегијата за развој на туризмот на ниво на град Скопје, исто така, културата зема големо место во меѓународната соработка со збратимените градови која се зголемува од година во година, но и соработка која е резултат на членување на меѓународни асоцијации и тела како, на пример, Евро градовите, националната асоцијација на градови со архитектонско наследство во Франција, исто така, членството на град Скопје во асоцијацијата *Биенале на млади уметници од Европа и Медитеранот* која овозможи реализирање на овој голем настан од 2-13 септември во Скопје и партнерство на град Скопје со Министерството за култура и со невладиниот сектор, соработка со спортот, образованието и социјалната заштита.

Б.Тануровска-Кулавковски: (...) сметам дека Сашо Богдановски добро ќе ги поврзе минатите две сесии и оваа која следи со тоа што ќе даде еден осврт кој цело време ни недостасува. Планирано беше тој осврт да го дадат претставници од Министерството за култура, како и министерот за локална самоуправа, г-динот Муса Џафери. Но сметам дека Сашо има свој увид и ќе даде еден историски осврт на процесот на децентрализација, не само овој процес кој започна пред неколку години, туку и на оној стар систем од кој имаме наследено нешто, на чии навиките можеби повторно треба да се присетиме. Исто така, ќе даде осврт, односно анализа на тоа како се оценувани новите процеси на децентрализација, кои се недостатоците. Се надевам дека ќе даде и критички осврт, примери за неуспешна децентрализација, некои конкретни примери кои ги има.

Сашо Богдановски: Бидејќи претходните дискусии навлегоа во детали околу актуелните проблеми во културата, јас сепак би сакал да направам еден поширок осврт кој можеби на нашите гости повеќе може им помогне да се запознаат со актуелните тенденции и местата кои се интересни и, всушност, можат да нè спојат и оние места каде што можеме да најдеме интерес за понатамошна соработка.

Македонија во својот развој го нема искуството ниту на централизација од Франција, ниту на децентрализација од примерите што претходно ги видовме. Ќе одвојам еден период од развојот на културната политика во Македонија кој сметам дека е близок со тенденциите кои биле актуелни во Франција, а тоа е периодот токму на создавањето на домовите на културата, односно децентрализација која идеолошки се поклопувала во Франција и Македонија. Од 60-те години па наваму изградени се голем број на домови на културата и постои систем кој идеолошки е означен како самоуправување, при што се формирани т.н. самоуправни интересни заедници кои на локално ниво имале големи надлежности во создавањето и финансирањето на културата како и свои

буџети. После овој период на децентрализација следи осамостојување на Македонија и тенденција на централизација, и тоа е процес кој важи од самото осамостојување до донесувањето на законот за култура од 1998 г. Во овој закон препознаени се три нивоа на интереси, односно три нивоа на културна децентрализација. Првото ниво е опишано како национален интерес од областа на културата, второто е од локален интерес и третото – индивидуален интерес. Но законот не одеше во дефинирање на секој од овие три делови, туку начелно тоа е првиот момент кога во нашата легислатива се препознаени овие нивоа на вертикално раздвојување. Во натамошниот период она што не можеше да се препознае во законот за култура од 1998 година требаше да биде надополнето во *Националната програма* која, пак, требаше да биде донесена најдоцна шест месеци по усвојувањето на законот, а таа задоцни речиси шест години, односно беше донесена во 2004 г. и го опфаќа периодот од 2004-2008 година. Во оваа програма, која мислам дека повеќе личи на стратегија, беше определено кои се надлежностите на државата, односно кои институции можат да го задржат правото на државното финансирање и се од национален интерес, но имаше и други промени кои битно влијаеја на целиот процес, а тоа е потпишувањето на Рамковниот договор, воениот конфликт, препознавањето и барањето на поголеми права на етничките задници, па и во поглед на културата. Како директно влијание од ова можеме да го издвоиме усвојувањето на законот за локална самоуправа од 2002 г. според кој се дефинирани 123 општини од Македонија. Сметам дека ова е битен факт затоа што стратегијата за развој на културата во Македонија во голем дел последните години се раководи од словенечки искуства. Но со една голема разлика: во Словенија се препознаваат региони, таа традиционално е така поделена, а во Македонија тоа не постои. Има 123 општини од кои поголемиот дел се рурални и можеби поголеми центри каде што главно се стационирани институциите на културата. Град Скопје е посебна единица од повеќе општини и град Охрид кој го сметаме за летен културен центар. Проблем настана исто така со усвојувањето на *Законот за локална самоуправа* и пренесувањето на надлежностите на локално ниво во смисла дека и таму исто така постои програма по која се работи, но сè уште многу тешко оди со фискалната децентрализација. Значи, постојат закони и интерес да се навлезе во сферата на културата, но не постојат финансии за тоа, и тоа е клучниот проблем. Голем дел од општините објавија програма за култура за оваа година и можеме да кажеме дека е тоа одреден напредок. Постои еден проект од фондацијата *Отворено општество* во соработка со Министерството за култура за развој на неколку општини односно градови кои нудеа можности за културен развој.

Велам дека во Македонија процесот на децентрализација е почнат. Тој процес не можеме да кажеме дека има своја завршница. Впрочем, во цела Југоисточна Европа не постои модел кој може да се оцени како особено успешен во процесот на децентрализација. Можеби Романија е нешто поискусна во тој процес, но во останатите земји тоа е процес кој не треба да има конечна завршница туку треба да балансира различни интереси, а тоа во нашиот случај можат да бидат мултикултурни интереси, нови форми на изразување, социјалниот момент и моментот на интеграција. Во 2004 година од *Советот на Европа* беше изготвен извештај за културната политика во Македонија во кој имаше релативно добра оценка за развој на културата со една битна забелешка,

а тоа беше да не се заборави дека културата е кохезивен фактор во општеството. Постојат огромни стравови во процесот на децентрализација да не се развијат исклучиви култури и политики кои ќе се базираат само на националниот предзнак. Накратко, ова се најбитните моменти во развојот на културата во Македонија. Имаме многу допирни точки, но и многу разлики. Сепак, треба да ги најдеме тие места каде што можеме да соработуваме. И мислам дека тоа е, пред сè, функцијата на оваа наша средба.

ДИСКУСИЈА :

Билјана Прентовска (Министерство за култура): Мојата интервенција е во контекст со вашето излагање за националната програма и националниот извештај, или културна политика од *Советот на Европа*, бидејќи лично јас бев вклучена во самите тие процеси. Би сакала навистина да коригирам дека националната програма не е стратешки документ, туку во самата своја основа е програмски документ, како што и стои. Дури и препораките од експертите од *Советот на Европа*, бидејќи Македонија го следеше словенечкото искуство, се да не создава такви документи кои ќе бидат од програмски карактер, бидејќи самата национална програма не нуди никакви механизми за развојот на културната политика со тој програмски документ. Значи, не станува збор за стратегија, а исто така би сакала да го споменам и експертскиот извештај на *Советот на Европа* кој е многу позначаен на *Советот на Европа*. Тој документ е добра основа за развој на културна политика или стратегија за културен развој во Македонија. Тоа е извештај од експертите на Советот на Европа чиј главен известувач беше г-динот Вјеран Катунарич и сметам дека тоа претставува добра основа, доколку понатаму Министерството за култура сака да подготви некоја стратегија за културен развој. И основниот проблем можеби за децентрализација во културата лежи токму тука, зашто да се зборува за некоја стратегија во рамки на децентрализацијата треба да се има стратегија и на национално ниво. Тука би бил дијалогот и ова е мојата кратка интервенција и корекција дека во Македонија сè уште не постои стратегија за културен развој, како што постои во Хрватска и покрај тоа што таа не се имплементира.

Сашо Богдановски: Да, националната програма по дефиниција е програмски документ, но во неа се содржани премногу дефиниции и премногу амбиција и затоа, во таа смисла, го определив како стратегија. А инаку, веќе во Македонија се одржа една серија расправи со учество на многу значајни луѓе од областа на културата и со многу странски експерти каде што се дискутираше за развој на можна стратегија. Беше во организација на „Мултимедија“, и Биљана Тануровска беше дел од тимот, па навистина можеме да зборуваме за она што излезе, а го имам како потсетник пред мене – публикацијата „Дебати за културата“ (ред на дебати кои засегаа некои елементи од културниот развој во Македонија и документ кој има големо значење), која ги содржи сите клучни елементи за можна стратегија за развој на културата во РМ. Ова е работено во 2002-2003 година и сè уште е актуелно. Дури и актуелниот претседател на Република Македонија учествувал во дискусиите што е еден мал куриозитет. Можам да споменам уште многу иницијативи и документи, идејата ми беше да не одам толку екстензивно зашто претпоставувам дека е попогодно е за гостите да се запознаат со клучните елементи и клучните моменти во развојот на културата.

Биљана Прентовска: Сепак, доколку некој сака нешто да прочита за културната политика и културната стратегија, добро е да се цитираат меѓународните документи како што се *Извештајот на Советот на Европа* итн. Сите овие официјални документи можеме да ги најдеме на интернет бидејќи Македонија продолжи да соработува со *COMPENDIUM*, имаме независен експерт кој го ажурира. Тоа ми беше една препорака до гостите доколку се заинтересирани што се случува во оваа област, дека овие документи се достапни и на интернет страниците и се валидни.

Б. Тануровска-Ќулавковски: Мислам дека и двајцата се сложувате во едно, а и ние сите се сложуваме дека првенствено потребна е национална стратегија за културен развој.

Тема 2 /излагања и дискусии/

/улогата на јавните културни институции и граѓанскиот сектор во развој на локалната средина/

2.1 Улогата и работата на институциите за култура, како и невладините организации во Долна Нормандија и Македонија

Овие излагања за цел имаат да дадат примери како културните оператори ги развиваат нивните институционални, организациски стратегии во релација со локалните и регионалните културни политики.

Ќе се презентира работата на институциите и невладините организации, нивната методологија на работа, нивните стратегии (програмски, финансиски и др.) во однос на локалниот развој на културата, и како истите се аплицирани на локално ниво.

Панелисти:

- **Марк Потие**, директор на *Одделот за едукација и истражување на културната институција, Меморијал на Каен* и заменик градоначалник на *Коломбел*;
- **Клер Танџи**, директорка на *Аротека* на Каен;
- **Јован Шурбановски**, директор на *Музеј на град Скопје*;
- **Наташа Поплавска**, маркетинг директор во *Македонскиот народен театар*;

Б. Тануровска-Ќулавковски: Следните говорници на нашата дебата се двајца претставници од институциите во Долна Нормандија, Франција, и потоа имаме неколку претставници од Македонија. Сметаме дека е подобро да се дадат повеќе видувања, едно видување од оние кои доаѓаат од јавните институции, оние кои се во институции кои припаднаа на локално ниво и едно од оние кои се од оној т.н. жив сектор, односно независната сцена која е коректор на она што се случува во културата. Дали тоа ние го постигнуваме како независен сектор и кои се, всушност, искуствата на оние кои доаѓаат од институциите, се надевам ќе дознаеме.

Марк Потие: Се надевам ова ќе бидат неколку минути кои експлицитно ќе ги пополниам и ќе се обидам да ви го покажам мојот двоен легитимитет како одговорен за *Меморијалот во Каен*³⁶, најголемиот музеј во Каен, главниот музеј со најголема посетеност во провинцијата во Франција посветен на историјата, музеј на мирот но исто така мојата втора должност и како заменик градоначалник на Коломбел кој ја третира културата како клучен елемент во развојот на регионот.

Меморијалот во Каен, кој некои меѓу вас го знаат и имаа чест да дојдат таму, на пример, големиот писател Луан Старова беше таму присутен, градоначалникот на Охрид, г-динот Петрески, исто така, пред извесно време беше во официјална посета на Меморијалот на Каен, и би сакале повторно да го примиме и да го продолжиме дијалогот и дискусиите. Зошто во Каен еден таков многу значаен музеј, *Меморијал на Каен*? Ќе ви покажам за момент, само да ги најдам добрите слики. *Меморијалот во Каен* е еден музеј кој е создаден пред 20 години како резултат на политиката на претходниот градоначалник на Каен, затоа што Каен е еден град обележан од историјата, како и целиот регион Долна Нормандија, која беше обележана од траумата на современата историја, истоварувањето и пристигнувањето на сојузниците во 1944 година, град кој беше 74% уништен по војната. Овој град имаше потреба целосно да се реконструира во Втората светска, војна па така се создаде еден многу важен музеј, а тоа е *Меморијалот на Каен* со 400 000 посетители годишно, од кои 130 000 се млади на училишна возраст, млади со вистинска желба да учат за историјата, но исто така и за мирот.

Значи, првенствено тоа е музеј за војните во Нормандија и за пристигнувањето на сојузниците, но од пред некоја година музејот се прошири, па така доби дел посветен за Студената војна, на периодот од 1965 година па наваму, вклучувајќи го паѓањето на Берлинскиот ѕид за кој наредната година подготвуваме и голема изложба. Значи, наскоро ќе создадеме еден посебен простор посветен на паѓањето на Берлинскиот ѕид и сите настани случени околу 1989. Повеќе за содржината на музејот и за тоа како изгледа, можете да ја најдете на интернет страницата на која имате виртуелна прошетка низ 4 000 м² простор кој се посетува, а сега сметам дека е поинтересно да ви го објаснам начинот на функционирање на овој музеј.

Што е *Меморијалот на Каен*, како функционира, посебно кога станува збор за финансирањето? Досега ја нагласивме одлучувачката улога на државата, на територијалните заедници и да, тоа е точно, и *Меморијалот на Каен* е во постојана дебата со државата, со советниците за култура, со научните совети, со институциите задолжени за конзервација. Регионот Долна Нормандија во некои делови придонесува со кофинансирање во одредени активности, особено кога станува збор за едукативни програми, тогаш учествува во нивното кофинансирање. Потоа, учествува исто така во програми како што се човекови права, конкурс за средношколци на истата тема и тука е застапен како главен партнер. Тука регионот исто така има важен дел, но за да бидам попрецизен, ќе

³⁶ <http://www.memorial-caen.fr/portail/index.php>

кажам дека *Меморијалот на Каен* со буџет од 9 милиони евра се самофинансира со 85%. Тоа е исклучително важно и би кажал дека во Франција има одреден број големи фундаментални културни структури каде што стотици и стотици луѓе доаѓаат и одржуваме средби, дебати, изложби на фотографии, филмови итн. Значи, простете на изразот, но една вистинска културна машина која претставува една голема конкуренција во Долна Нормандија во целата структура и во правните рамки во едно општество на комбинирана економија со главен акционер градот Каен, и заменикот градоначалник на Каен, г-дин Дурон, но во правилата за управување на музејот станува збор за економска рамнотежа која произлегува од фактот на самофинансирање на музејот со неговите различни можности за извори на ресурси. Прво, ресурс е цената на влезница во музејот, клучен ресурс во финансирањето кој учествува со 30% од приходот на годишно ниво. Потоа, продавницата во самиот музеј во која се продаваат производи кои го карактеризираат музејот, имаме и ресторан, но и сали кои ги изнајмуваме на некои партнери кои сакаат да бидат присутни во *Меморијалот на Каен*. Сето ова брои **90 редовно вработени во Меморијалот**, и тоа што имаме самофинансирање ни дозволува самите ние постојано да си креираме културна политика. Исто така, се обидуваме да ја подобриме содржината на музејот затоа што историјата еволуира, се интерпретира на различни начини. Наредната година ќе реновираме околу 1000 м² во делот посветен на Втората светска војна со најдобрите француски интернационални историчари, со кои ги креираме тие простори. Исто така, ќе имаме времени важни изложби, од страна на една фондација уметници кои прават цртани филмови *Carte unit for peace* каде Жан Планту ќе биде аниматор и кој со поддршка на Обединетите Нации и генералниот секретар Кофи Анан создадоа една асоцијација на најголемите карикатуристи и цртачи на светско ниво. Од сите нив имаме дела и ќе организираме една изложба која се планира во рамките на франко-руската година во 2010-та, а ќе имаме и многу изложби кои се во соработка со музеи од Русија.

Значи, накратко, ова беше содржината и начинот на функционирање на овој музеј кој секако ја има таа грижа како да се задржи и подобри самофинансирањето, иако имаме, се разбира, многу партнери, а секако **градот Каен** игра клучна улога во ова партнерство со учество од **околу 1 милион евра годишно** во едукативната, културната и научната програмација на музејот. Тоа е навистина од голема помош.

Овој музеј придонесува Каен да стане познат на ниво на Франција, но нашата цел е исто така да се развиеме и меѓународно затоа што тоа ќе придонесе многу за градот Каен како и за цела Долна Нормандија, но и затоа што не можеме повеќе да останеме затворени туку да се движиме кон меѓународната соработка и афирмација. Еден музеј од ваква димензија и природа не може да остане во еден простор околу себе туку треба да оди кон интернационален развој, кон европски и пошироки рамки.

Овој меѓународен развој го реализираме во најголем дел со музеите на историја од Европа како што се оние од Германија, Англија, Белгија, но почнуваме партнерства и со Централна и Источна Европа. На пример, оваа година во рамките на чисто образовниот дел, ние сме финансирани од Европа на темата за

борба против фашизмот и сталинизмот и имаме соработка со националниот институт за историја во Македонија, тој е наш партнер, за да создадеме сите заедно една програма и акција на професори и ученици токму на оваа тема. Во рамките на оваа меѓународна соработка, ние сме музеј референт или советник со Музејот во Њујорк, *New York State Museum*, за градење на идниот Меморијал за атентатите од 11 септември 2001 година. Денес врските се толку силни што ние ќе бидеме за сега единствената институција надвор од САД кој придонела да помогне и формира еден таков музеј.

Последното нешто што би сакал накратко да го кажам е желбата да се придонесе во одбележувањето на плажите и местата каде што било пристигнувањето на сојузниците за тие плажи да се запишат во светското наследство на УНЕСКО кои ќе придонесат за мирот и слободата. Тоа е доста голем предизвик затоа што критериумите за тоа запишување се многу тешки – ние во овој момент сме запишани како место на историски настан. Според тој критериум за запишување на културни места, Долна Нормандија прави напори нејзините плажи да бидат впишани во историското културно наследство на светско ниво во УНЕСКО. Затоа за нас е суштествено да се запишеме во таа листа.

А сега, како заменик градоначалник на малата општина **Коломбел, заедница** од 6000 жители која има богата историја во едно неодамнешно индустриско минато, затоа што оваа општина беше големата индустриска општина на Нормандија во периодот од 1917-1993 и од целата територија на источна Франција само тука има една православна црква, бидејќи во 1920 година илјадници работници од цел свет, вклучувајќи ја и поранешна Југославија, доаѓаа да работат. Во 1993 г. оваа фабрика, која имаше повеќе од 7 000 вработени, поради економската криза се затвори, поради што доживеавме вистинска траума. Сега, во последните неколку години, имаме едно големо претставништво на *Philips* кое произведува најнова технологија, и кое нуди работни места за високата технологија и од високо ниво. Сето ова и' донесе на нашата општина Коломбел една желба за обнова и трансформација, урбанизирање на општината, па сега сме вклучени во *Националната Агенција за урбано реновирање* и добивме околу 46 милиони евра за да придонесеме за тоа повторно раѓање, во чии рамки има дел кој е посветен на културата и кој е неизбежен. Имаме еден дел кој го посветуваме на *Медијатека* и за кој одвоивме 2,4 милиони евра, средства кои доаѓаат како придонес за културата во нашиот регион и се многу важни. Ја имаме таа идеја дека нашиот регион треба да го одбележиме со клучни културни места, како што се новото училиште за музика, присуство на театар кој е во партнерство и кој им припаѓа на повеќе општини, а не само на Коломбел. Се надеваме, дека во иднина ќе имаме еден простор од фабриката кој ќе биде пренаменет за центар за современата уметност и кој ќе придонесе за модерното и суштинското развивање на културата во една општина. Овој начин на размислување за културата во еден урбан и социјален простор е нешто што можеме да го поставиме паралелно со важноста на *Меморијалот на Каен* поради траумите што ги предизвика. Сепак, во смисла на содржина, успеавме да бидеме една општина која остана интелегентна во решавањето на своите проблеми и тоа беше глобалистичко размислување кое секогаш ја вклучуваше културата. Ви благодарам

Клер Танжи: Накратко ќе ви ја претставам *Артотеката на Каен*³⁷. Јас сум претставник на една голема и важна структура, а ќе го земам примерот на една мала структура со скромен буџет со амбициозен проект и амбициозни мисии. За да ви кажам нешто повеќе за *Артотеката на Каен*, треба најпрвин да ви раскажам една кратка приказна која потекнува од 20-от век. Во еден град во Германија, една група уметници и еден човек кој се нарекува Артур Сегал, разговараат на една работилница и констатираат дека нивните дела не ги гледа публиката. Тие работат многу на работилницата, но тоа не стигнува до јавноста. Сепак, уметноста допира до нашите длабоки светови и се стреми да ги испита човечките репрезентации. Тие сфаќаат дека уметничките дела допираат до публиката кога тие имаат една димензија на културно наследство, односно претставуваат едно друго време. Тие сакале да го забрзаат тој процес и делата да влијаат, односно да остават трага во времето кога се создадени. Тие се прашуваат како ние современите уметници да допреме до оние кои не нè знаат, како да достигнеме до тоа да не нè игнорираат? Решаваат да ги стават на располагање нивните дела преку еден **систем на изнајмување**. И тие се првите што ја измислиле формата на лизинг, бидејќи јавноста можела да ги изнајмува нивните дела преку една мала финансиска котизација и така, ден по ден, тие собрале одредени финансии кои им овозможиле всушност тие дела да бидат откупени. До Првата светска војна овој модел постоел и во Германија. Во Европа требаше да се почекаат шеесеттите години за да се прошири овој модел, посебно во Холандија, која има голем број на артотеки. Во Франција тоа се случува во шеесеттите години кога сме во период на создавање *Министерство за култура* и демократизација на пристапот до делата. Па така, првите две куќи на култура во Франција се во Авр (Avre) и во Гренобл (Grenoble) кои ќе ги имаат првите две француски артотеки. Тие се раководени од уметници, исто онака како што во почетокот било во Германија. Требаше да се почека почетокот на 80-те за министерот Жак Ланг (Jacques Langues) да даде идеја тоа да се институционализира и да биде предложено од страна на министерот за култура на сите единици на локална самоуправа. Во 1983 г. се појавуваат регионалните фондови за современа уметност и за центри за современа уметност, а тоа е една голема ера на децентрализација во културата, посебно во доменот на ликовната уметност. Токму во овој бран на децентрализација, министерот за култура им предлага на градовите, департманите и регионите создавање артотеки. За да се реализира тоа, државата дава субвенции кои порано беа од 200 000 франци за единиците на локална самоуправа да започнат создавање на нови артотеки. Така, градот Каен во 1986, кој дотогаш немаше политика во однос на ликовните уметности, реши да создаде една артотека и да и даде простор на современата ликовна уметност.

Која е мисијата на една артотека? Најпрвин, таа **дава поддршка на создавањето** која се манифестира преку најамблематскиот акт, а тоа е купувањето на делата на уметниците. Артотеката во Каен брои 2400 дела кои беа собрани со текот на време, постепено и сè уште ќе се збогатува затоа што таа треба да претставува она што сега во моментот се создава. Еден дел од тие 2400 дела е историски фонд, бидејќи го опфаќа периодот од крајот на

³⁷ <http://www.artotheque-caen.net/>

шеесеттите, почетокот на осумдесеттите години и ги претставува главните движења на уметничката меѓународна сцена. Од осумдесеттите па наваму, ние сме навистина во современата, односно денешната уметност. Тоа е она што се однесува на колекциите.

Друг начин на поддршка на артотеката е **производството на делата**. Ликовните уметници немаат статус и во најдобар случај тие можат да бидат дел од Дом на културата (Maison de la culture) и тоа е сè, а производството на делата навистина чини скапо и многу често се употребуваат скапи техники, па така, нашата улога, како и онаа на *Центарот за уметности и регионалниот фонд*, е да ја придружиме креацијата на артистите и да им помогнеме да го создадат делото.

Втората мисија на Артотеката е **распространувањето на уметноста**. Делата можеме да ги видиме насекаде: во музеи, канцеларии, во домовите, училиштата, болниците итн. Односот култура- здравје им овозможува на луѓето кои се наоѓаат во болници или затвори да имаат пристап до културата и уметноста. Значи, ние ги распространуваме делата и на овие места. Понекогаш современата уметност плаши. И тоа многу често, можеби затоа што зборува за нашето време во кое живееме и го испитува. Уметниците имаат предност во времето во кое живееме и ги гледаат работите.

Прашањето е како да ја скротиме таа уметност? За мене најдобар начин е преку присвојувањето на интимноста, времето поминато со тие дела. Треба да се овозможи навреме да се слушне времето, погледот да оди сè до слушањето на делото, да се зборува за тоа дело помеѓу пријателите кои ви дошле на вечера итн. Тоа е разликата на артотеката од другите места за дифузија на уметноста, како што се музеите, галериите итн. Оној што изнајмува дело е во една активна ситуација на избор, а изборот значи да се постават критериуми за евалуација и избор на одредено дело.

Третата мисија, која е можеби најважна, е **сензибилизација односно освестување на самата јавност во поглед на уметноста**. Но тоа не се постигнува само преку позајмување на делата, туку и преку прием во *Артотеката*, пречек на многубројни ученици, студенти. Воспоставуваме партнерства со училишта бидејќи времето на детство и младост се многу важни за запознавање со сево ова.

Видовте, значи, дека активностите се многубројни и се одвиваат на еден широк панел во кој се распределуваат тие мисии на чување, циркулација и ширење на тие дела. Имаме програма за шест изложби секоја година и во април, во рамките на *Балканска пролет*, ќе имаме една изложба под наслов „Renaiming machine“ на Сузана Милевска, историчар на уметност од Македонија која има одлични дела од современата уметност. Исто така организираме еден циклус на предавања наменети за освестување на што пошироката јавност.

Во неколку збора би го објаснила функционирањето и менаџирањето на *Артотеката*. Годишниот буџет изнесува 260 000 евра. Градот Каен е иницијатор на *Артотеката* кој ја финансира со 60%, *Регионалната дирекција за култура (DRAC)* преку *Министерството за култура* со 11% и депарتمانот Калвадос со 7%. Гледате дека 22% е од самофинансирање кое е од голема важност за нас, иако во споредба со 80% на *Меморијалот на Каен* е малку. На

кој начин го добиваме овој наш профит? Котизацијата е екстремно симболична, но овозможува пристап до уметноста и е 60 евра годишно која дозволува да се позајмат 12 дела. Но, работиме многу со приватни претпријатија каде што поставуваме уметнички дела, им ги претставуваме делата и им даваме услуги со поголема цена. Овие претпријатија имаат голем интерес за располагање на уметнички дела. Во прво време сметаа дека тоа е средство за создавање имиџ, приврзаност кон една модерност, но потоа со текот на искуствата, шефовите на претпријатијата конечно сфатија дека тоа поттикнува интерна комуникација, односно поврзување на вработените во претпријатието, поради постоењето на еден надворешен елемент, уметничкото дело кое ги поврзува сите нив, па така, секој застанува пред него и дискутира за него. Би сакале да го прошириме овој круг и да создадеме еден клуб на претпријатија каков што има *Артотеката* на Нант, каде имавме претприемачи кои сакаа да се стекнат со дела кои би останале во нивна сопственост, но кои би и' ги давале на артотеката со одредена концесија. Сето ова е една голема работа за екипа од 4 вработени и има уште многу што да се прави и како да се дејствува. Постојано работиме со партнери, тоа е многу битно за нас, и бараме нови партнери, се обидуваме да создадеме нови мрежи, вклучени сме во асоцијацијата на артотеки која беше создадена во 2000 година, интегрирани сме во интер-професионалниот конгрес за современа уметност, кој ги соединува сите професионални институции од современата уметност и, секако, соработуваме со музеите, регионалните фондови, центрите за уметност. Создаваме каталог, но никогаш не го правиме тоа сами туку секогаш во партнерство, и тоа е збогатување во секоја смисла на зборот. Најважна е споделената работа и поддршката што можеме да ја носиме сите заедно, поддршка за уметниците. Ви благодарам многу за вашето внимание.

Јован Шурбановски: Долго време работам во областа на музеологијата и затоа ќе се обидам накратко да дадам неколку забелешки кои мислам дека ќе бидат значајни. Имено овие проблеми кои институциите ги имаат во областа на децентрализацијата се можеби најизразени во областа на музеологијата. Тука има мешање на надлежностите во смисла на тоа дека музеите кои потпаднаа на ниво на локална самоуправа се под надлежност на општините или на град Скопје, а предметите или експонатите кои тие ги чуваат се во сопственост на државата, така што, од тој аспект, грижата за овие институции треба да биде и на локално и на државно ниво. Тоа, секако, создава големи имотно-правни проблеми кои ги засегаат овие институции, а се надевам дека во блиска иднина тоа ќе се реши. Но она што го гледам како најголем проблем во функционирањето на музеите е тоа дека музеологијата се гледа како една комплетно напуштена дејност, па така ситуацијата за музеологијата во нашата држава е многу лоша. Токму затоа сметам дека овие институции многу брзо може да се срушат доколку немаат поддршка од оние релевантни институции кои би им дале поттик за реконструирање и реформирање. Тоа е една тешка работа, особено во музеологијата, каде работите одат полека: тука се споменува синдромот на жабата која, кога ќе ја ставите во ладна вода и полека ја покачувате температурата на водата, таа на крај жива ќе се свари затоа што нема да ги почувствува промените. За да не им се случи истото тоа на музеите, кои ги сметам за важни институции за нас, не само затоа што го чуваат културното наследство, туку тие меморираат и структурираат вредности. Целата оваа дискусија околу стратегиите и нивна имплементација не смее да ги превиди

проблемите со кои се соочуваат овие институции. Во основа, сите бараат подобрување, но реално никој не е подготвен на промени. Оваа дејност може многу да промени. Институцијата *Музеј на град Скопје* е малку специфична затоа што е на локално ниво, но сепак се наоѓа во метрополата и има многу активности кои може да привлечат публика. Мора да биде поттикната главна и сериозна стратегија за реформи во музеите. Ви благодарам.

Б. Тануровска-Кулаковски: Вашето излагање поттикнува неколку работи за дискусија, а пред сè, се сложувам со вас дека е потребна реформа на институциите, но не само на музеите, и дека тоа е долг и макотрпен процес.

Наташа Поплавска: Во контекст на она што досега го зборувавме, *MHT*³⁸, за прв пат во последниве години, започна да гаи стратегија за тоа како да ги зајакнеме работните капацитети. *MHT*, за жал, сè уште функционира, уште од 1963 година, после земјотресот, во една стара барака која е доделена како помош. Тоа се долги години во кои театарската сцена функционира во една зграда пред распаѓање, но се надевам дека набрзо ќе се реши тој проблем и ќе има подобра инфраструктура за работа. Но театарот работи и на полето на собирање на соработници. Мојата улога таму за првпат, освен тоа што сум соработувала со *MHT* како режисер, е да дејствувам во секторот маркетинг и создавање на **контакт помеѓу уметноста и економијата**. Како пример би можела да кажам дека во изминатиот период од 4-5 месеци за прв пат започнавме иницијатива *MHT* да создаде партнерство со бизнис секторот во Македонија, да му се доближиме, да му објасниме дека тоа е заедничка потреба и да ја освестиме неговата корпоративно-социјална соработка која е развиена во светот и во Европа. Наша иницијатива, покрај бизнис секторот, беше да ја вклучиме и локалната самоуправа во една театарска претстава, односно од 80 актери со 50 соработници од странство, која ќе се одржува на отворено и на која нема да се наплаќаат билети поради рецесијата во оваа година. Премиерата беше замислена да се одвива во некој друг град, не во Скопје, туку во Битола, Прилеп, Охрид, а потоа и во други градови низ Македонија, со цел да одиме во оние градови каде што нема театар и да направиме ден на театарот. Нашата идеја не успеа до крај, успеа само во неколку општини кои влегоа во соработка за остварување на овој проект, а тоа се Битола и Скопје. Моја иницијатива, заедно со директорот, беше да се обидеме да одиме на такви презентации и на локалната самоуправа и на бизнис кругот. Успеавме да ги споиме на едно место, но многу е тешко пробивањето на свеста на бизнис кругот во Македонија.

Како да се привлечат големите компании да финансираат во театарот во време кога тој се наоѓа во криза? Во театарските претстави во Бродвеј, од кои повеќето се комерцијални, има повеќе начини, а тоа е да се вметнат имињата на компаниите или слоганот или маркетиншката порака што ја носат самите компании во текстот на актерите, но од друга страна, тоа претставува нарушување на уметноста, едно претерување и дубиоза кон самиот уметник кој треба да го каже тоа надвор од она што го има во текстот. Од друга страна, самите бизнис компании велат дека едно лого на каталогот со програмата не им

³⁸ <http://www.mnt.com.mk/>

значи ништо. Така што, во целиот овој контекст како да се создадат партнерства и со локалната самоуправа и со бизнис кругот, Македонија треба сериозно да пристапи кон промовирање на проблемите кои ги имаме во културата. Не само што јавноста не ја разбира поентата на нашите дискусии – медиумите се преплавени со политика, а не со култура, што е страшно од една страна – а од друга страна, пак, и самите културни дејци, односно артисти, не знаат што се случува во процесот на градење на културна политика, што е исто така голем недостаток. Има една голема празнина помеѓу артистот и оние што ја градат културната политика, и мислам дека тоа е првото нешто на кое треба да се дејствува тие да се приближат, да се слушнат едни со други, за да знаеме што е она што недостасува.

Во развојната стратегија на *МНТ* се наоѓа фактот дека, како јавна институција, *МНТ* гледа со сите свои можности што ги има како куќа да им помогне на многу невладини организации. Меѓу нив е и *Локомотива* која го организира фестивалот за современ танц, *Панфис* - фестивал за пантомима кој го прави еден наш актер и уште многу други настани поврзани со амбасадите од другите земји во Република Македонија како што е, на пример, *Означување на денот на Гогољ* со Руската Федерација. Значи, на ист начин им помагаме не само на професионалните независни организации туку и на оние кои се аматерски. Често пати бесплатно ја издаваме салата на балетски училишта кои се приватни за да ги направат своите претстави таму, или за мали заедници, како што е ромската заедница, да направат своја претстава таму, значи, со она што располага *МНТ* се обидува да помогне на сè што претставува **независна културна сцена**. Значи, тој контакт постои веќе помеѓу јавната институција (*МНТ*) и независната културна сцена во Македонија.

ДИСКУСИЈА:

Арно Фонтен: Јас имам прашање до г-ѓа Поплавска. Слушнавме за тешкотиите кои ни ги објаснивте, околу тоа како да ги привлечете приватните партнери. Како што сите ние кажавме, за тоа вреди за се размисли затоа што не можеме нашите уметници да ги претвориме во „луѓе-сендвичи“ како фудбалерите кои носат дрес на кој имаат реклама „Скопско“, на пример. Наспроти тоа, сите ние сме се обиделе на големите фестивали како, на пример, фестивалот „Бореал“³⁹, кој добро оди, а веруваме дека и оваа година добро ќе функционира. Со големите партнери на овој фестивал работевме заедно на програмата. Значи, не им баравме да ни кажат што тие сакаат туку што ние сакаме да имаме во програмата. Има еден циркус од Скандинавија, циркусот *Тротоа*, кој ќе дојде во Каен и предвидовме да имаат три настапи. Програмиравме и четврта претстава продавајќи ги сите билети на претпријатијата. За нас тоа е веќе лесно затоа што програмираме претстава која веќе е платена, а за уметниците тоа значи дека ќе останат подолго и ќе добијат поголем хонорар, а во исто време ја зголемивме и посетеноста. Прашањето што сакам да ви го поставам, а имаме иста проблематика, е конкретно за тоа како да се артикулира обичната публика? (...)

³⁹ <http://borealisfestival.no>

Наташа Поплавска: Би сакала да се надоврзам дека во суштина имаме слични активности по тоа прашање и голем дел од претставите ги продаваме на училишта токму заради принципот на едукација и, се разбира, секогаш со помала цена отколку што вообичаено чини еден билет на каса. Исто така, се случува и на одредено претпријатие да продадеме одреден број на билети и со тоа да задоволиме некои наши потреби. Она што можеби изумив да го кажам е тоа дека **15-20% од буџетот на МНТ е самофинансиран**, значи, од продадени билети, но со тие средства плаќа 12 актери кои не се вработени ниту пак се финансирани од државата преку на договор на дело, туку театарот ги самофинансира. Тоа е еден исчекор за една јавна институција бидејќи тоа не е направено во ни една друга. Од неодамна има пет режисери кои работат на договор на дело и ми се чини дека еден дел од тоа да се успее во развој на таа стратегија е и тоа токму тие режисери да постават свои дела кои ќе привлечат одреден број публика. По својата национална стратегија, *МНТ* мора да инвестира и да презентира и национална драматургија, што значи поставување на национални драмски текстови. Имаше промоција на нови автори, па потоа повторно навраќање кон оние класични автори, сериозно признати наши режисери или режисери од странство, за повторно да остави место за современ театар кој ќе даде можност на нова или средна генерација на режисери да привлечат поинаква публика. Во Македонија има околу 13 театри, од кои 6 се во Скопје, а другите се наоѓаат во останатите градови, и сите тие се под буџетот на Република Македонија. До пред некоја година тој изнесуваше **1%**, што е многу мал дел од колачот, но тоа е огромна тежина која ја носи *Министерството за култура* за да ги финансира сите тие 13 куќи.

Партнерството со бизнис кругот се обидовме да го направиме преку *Стопанската комора на РМ* која ја има цела база на податоци за бизнис секторот во Македонија и преку таа врата се обидовме да направиме национално партнерство, како и интернационално со други куќи кои се занимаваат со дејности од областа на театарот. Јас и директорот на *МНТ* имавме преку 60 средби со компании и од сите тие добивме 3 партнери. Освестувањето на бизнис кругот е на самиот почеток. Од минатата година во *Стопанската комора на РМ* воведен е социјално корпоративен сектор кој ќе го поттикнува бизнис кругот, и воведени се некои награди за тоа кој најмногу инвестирал во културата, во спортот итн. Но сепак, тоа се самите почетоци на развојот.

Наде Пешева: Јас имам едно кратко прашање за г-ѓата Клер Танжи. Во врска со Артотеките, не разбрав дали тоа е единствена Артотека во Каен и колку такви има во регионот и во Франција конкретно?

Клер Танжи: Во Долна Нормандија има уште една *Артотека* во Шербур, и таа во Каен и во Понт Евек на педесетина километри од Каен. Во Франција има педесетина артотеки и интересно е да се набљудува оваа појава, зашто почнувајќи од еден концепт кој се роди од уметноста и уметниците, тоа сега претставува еден концепт кој се институционализираше и кој го усвоија различни типови на структури. Па така, имаме приватни артотеки, на пример, фабриката на Пежо во Монбелијар создаде артотека со средства на фабриката, со цел да се преземе силна акција како поддршка на населението и на своите вработени и соработници да им овозможи да имаат пристап до уметноста. Потоа, болниците на Париз создадоа артотека која е во нивна сопственост и која

е наменета за персоналот. Значи, тоа е една обемна материја, има најразлични начини и методи како да се организира, дали јавна или приватна. Иако во Франција артотеките почнаа да се отвораат во почетокот на 60-те години, сепак ние сме на самиот почеток. Би сакала да кажам дека во иднина секоја општина ќе има една ваква артотека која ќе служи како библиотека и медијатека. Покрај книги и дискови, секоја артотека ќе има и други средства за пренос на информации, кои ќе може да ги изнајмува на корисници онака како што се позајмуваат книги во библиотеките. Се надевам дека ви одговорив на прашањето.

Клебер Архол: Би сакал да се навратам на едно прашање кое ми изгледа важно, а тоа е прашањето на финансирањето. Верувам дека идејата на копродукција треба да ја нагласиме, бидејќи копродукцијата на театарска сцена, театарски и музички дела, вклучувајќи ја тука и содржината на современата уметност, е нешто што навистина може да се истражи и прошири. Копродукција од една иста држава или копродукција со соседните земји за да се постигне вистинско европско и меѓународно отворање на националните уметници. А тоа може да се постигне и со вкрстеното финансирање, посебно да се отвори таа национална креација кон другите земји.

Б. Тануровска-Кулавковски: Мислам дека копродукцијата и соработката се клучни работи кои денес треба да се развиваат. Имаме и примери за тоа како Европа наоѓа инструменти и начини да ја поттикне таа соработка, односно копродукциите. (...) Тоа се клучните работи за кои ние зборуваме денес, и г-ѓата Танжи посочи со примерот на *Артотеката*, а тоа е дека настанала од една иницијатива на уметници. Иницијативите се насекаде, во секој сектор и само со помош на дијалог можеме да ги зајакнеме. Што значи тоа, понатаму од ниво на оние кои се креатори на културната политика, ќе слушнеме во втората сесија, кои се оние формати на дијалог кои се воспоставуваат меѓу сите овие сектори, кои клучно водат до она што се нарекува соработка, копродукција.

СЕСИЈА 2 : ПАРТИЦИПАТИВНИТЕ ПРОЦЕСИ НА ЛОКАЛНО НИВО И УЛОГА НА КУЛТУРАТА ВО ЛОКАЛНИОТ РАЗВОЈ

Оваа сесија се фокусира на два аспекта на развој на културната политика на локално ниво:

партиципативните процеси на локално ниво (примери на граѓанска партиципација во креирањето на политиките, како овој партиципативен процес е организиран и кои се неговите резултати) и

улогата на културата во локалниот развој (примери како културата влијае на економски и/или социјален развој на локално ниво).

Оваа сесија е организирана преку излагања, по кои ќе следат презентации на позитивни примери на студии на случај, како и дискусија како позитивни примери да се развијат пошироко во локалните општини во Македонија.

Тема 1 - Партиципативни процеси на локално ниво

/излагања, презентации, дискусија/

Формати, платформи, проекти и други примери на соработка и дијалог во градење на ефективни локални културни политики.

Како се развиени локалните културни стратегии; воспоставување на дијалог и партнерство помеѓу различни културни актери во Долна Нормандија и Македонија (примери).

Оваа тематска сесија за цел има да даде одговор на прашањата: Кои се главните актери на локално ниво и која е улогата на секој од нив? Како дијалогот и партнерството помеѓу различните актери функционира во пракса, и како да се одржи во иднина? Платформи за дијалог како алтернатива на презентирање на системот на одлучување (на пр.: платформи, форуми, совети...), употреба на јавните фондови (како се финансирани јавните институции, и како може да се постигне нивната автономија?).

Панелисти:

- **Арно Фонтен**, Член во *Комисијата за култура на Регионалниот совет* на Долна Нормандија, Претседател на *Регионална агенција за конзервација на звук и слика*
- **Изабел Лабиш-Митендорф**, Директорка за култура во *Регионалниот совет* на Долна Нормандија/ Презентација на тема: “Културна политика, од глобално на локално ниво”
- **Мирјана Апостолова**, Сектор за меѓународна соработка и соработка и поддршка на здруженија на граѓани и фондации на град Скопје.

Модератор на сесијата: **Биљана Тануровска-Ќулавковски**, Директор на *НВО Локомотива*

Б. Тануровска-Ќулавковски: Во оваа сесија ќе зборуваме за она што претходно го зачнавме, а тоа е: дијалогот и партнерствата кон кои сите ние се стремиме. Преку примери ќе видиме кои се тие формати, како се имплементираат политиките и дали постои учество во процесот на креирање на културните политики.

Арно Фонтен: Она што е важно во оваа фаза е дека сега ќе ви дадам еден пример кој нема да одземе многу време, но ќе ни овозможи да ги видиме проблемите што ги среќаваме во француското културно општество. Се работи за *АРЦИС*, кој е партнер со *Локомотива*, и тоа важен партнер, затоа што ќе прерасне во агенција, и затоа ќе ви дадам еден мал историски преглед за да добиете впечаток како се одвиваа работите. *АРЦИС* беше избран од регионалните советници за заедно да ја водиме оваа програма бидејќи ние ја немаме *Локомотива* ниту пак ја имавме Долна Нормандија. Тоа беше една компетентна структура водена од уметничката средина. Во другите региони во

Франција ние сме секторизирани, имаме многу специјализирани ентитети. *АРЦИС* беше една потреба, бидејќи започна една фаза од 1959 г. до пред неколку години, и поголемиот дел од работата беше вршена од страна на државата, а финансирањето во однос држава-регион, и почнавме да го откриваме она што вие го рековте, а тоа е повлекувањето на државата особено во делот на финансирањето. Ако државата е сè уште регулатор и сè уште внимава, ќе имаме сè помалку и помалку пари, а тоа имплицира една работа – ако вложите помалку пари имате и помалку капацитети за промовирање некоја програма. Вистинскиот проблем за нас беше да сфатиме дека системот што беше создаден во нашиот регион од 1986 г. е еден вид структура која "опаѓа": државата и регионот се согласуваа, вложуваа пари во структурата која подоцна се симнуваше на локално ниво и тоа на два начина. Првиот начин, релативно управувачки, кој велеше : "Еве што треба да направите доколку сакате да ви ги дадеме парите" и вториот начин, кој самиот термин доволно ви кажува: клиентелистички – однос што се состоеше во тоа една одлука да биде условена од финансиите, значи, ние бевме исклучени од сумите со кои што можеа да располагаат регионите. Фактот што парите се поретки, единиците на локалната самоуправа, а утрово тоа и градоначалниците и одговорните на агломерациите ви го кажаа истото, укажува дека имаме вистински проблем и барања, но сè повеќе ни треба транспарентност, а што е уште поважно, правичност помеѓу териториите.

АРЦИС се обидува да одговори на ова прашање: Како да направиме сите општини од најголемата до најмалата да можат да имаат проекти кои ќе одговараат на нивните потреби, односно барања, нивната јавност и нивните средства. *АРЦИС* беше така замислена. Најпрво се поаѓа од една дијагноза. Директорката дојде на нашата територија, се сретна со различните општини и заедници и даде понуда, но не ни рече направете го тоа за да ви дадам толку и толку пари, туку што можеме да направиме за вас, кои потреби ги имате и кои документи ви се потребни. Тоа што малку ја фрапираше француската делегација од сето ова е тоа што сфативме утрово дека многу беше тешко понекогаш да се дознаат кои се желбите на вашите избраници, на одреден број на партнери од вашиот секојдневен живот. Имаме еден филм во Франција кој се вика „Авантура е авантура“, каде што главниот лик во еден момент вели: " Ние сме специјалисти во разјаснувањето на конфузијата, и конфузија во јасноста". Тоа е така бидејќи сме сфатиле дека ништо не сме разбрале тогаш кога сè разбравме. Тоа е понекогаш чувството што го имаме. *АРЦИС* во Франција имаше за вокација да донесе само јасност, а да ја оддалечи збунетоста, конфузијата, а за тоа требаше да се разбереме помеѓу самите себе. Оттаму произлегува важноста да се работи со луѓето што се на терен, што ја познаваат територијата. Тие луѓе се поделени во 3 групи: најпрвин поединците и доброволците (без желбата на луѓето и без да се оди кон теренот немаме ништо), избраниците (во Франција ја имаме таа посебност кога сакаат да направат нешто тогаш имаат средства, но имаат исто така и одреден број на институционални и легислативни кадри кои им го овозможуваат тоа. Тоа го нарекуваме клаузула на компетентност која им овозможува да дејствуваат и во областа на културата), и третиот елемент, кој е важен, е тоа што ние можеме да придонесеме како ентитети. Сега се наоѓаме во една многу едноставна логика, а тоа е да се постават проекти кои се економски одржливи за регионот бидејќи тој финансиски учествува со 80% од вкупниот

буџет на проектот. Но за уметниците го имаме и креативниот аспект, вреднувањето на нивните способности и талент – тоа е она што ние го прифаќаме и очигледно укажува само на едно нешто, дека станува збор за една група која што одлучува да функционира заедно, и на овој начин интегриравме фактор што има потреба од еден таков проект, но да имаме и еден вид на услуга што е дадена, без разлика дали ќе биде тоа еден службеник или цел колектив. Кога таа единица на локалната самоуправа ни става на располагање персонал или средства, на истиот начин тоа е работата на директорката на *АРЦИС* што го прави многу добро. Од друга страна, некогаш е нормално дека треба средства за тоа, па така, наоѓаме партнерства кои не се секогаш институции. Целта е да се најдат соодветни средства за да се привлече вниманието не само на претпријатијата туку и на сите оние кои можат да придонесат за успехот на тој проект. Би сакал да кажам дека вие сте многу добри во однос на проектите и дека сте многу снаодливи. Во период кога има многу малку средства во Франција и пошироко заради светската економска криза, за нас цел на проектот е да ја зголемиме оваа културна револуција, односно да се создаваат проекти. Тоа е тоа што вие го правите за нас. Сфативме дека кај вас има рамнотежа меѓу едно министерство кое навистина може да ви даде експертиза и кадар и, особено, финансиски средства, за да може да се укине данок, на пример, за да се уплати нешто, а тоа, за жал, ние воопшто не можеме да го направиме. (...)

И. Лабиш Митендорф: Ќе се обидам да ви го пренесам нашето сведоштво за консултација на сите оние културни актери во регионот. На крајот на 2007 г. имавме една широка средба и консултација на сите оски на културата, а во регионот беа организирани манифестации и на други теми како, на пример, професионална обука, одржлив развој, заштита на околината. Беше многу важно да се консултираат актерите на културата од најразлични вокации, како директорите на големи и мали структури, индивидуалните уметници, лица сосем независни во вршење на нивната должност од сите сектори на културата: филмот, книгата, изведувачките уметности, музиката итн. Важно беше да се слушнат сите овие луѓе, имаше околу 200 учесници, дојдени во текот на четириндневните организирани работилници со специфична тема, работилници за обука и пренесување на знаења во областа на културата и уметноста, но исто така и во создавање и ширење на истата. Потоа беше опфатена и уметничката медијација. Значи, беше важно да се соберат и исконсултираат сите овие чинители. Арно Фонтен, како и другите луѓе од регионот, се во право кога велат дека финансирањето на културата, односно нејзините компетенции, се во почетното, прво ниво. Регионот ја финансира културата веќе 25 години покрај државата и другите заедници. Имаше измешани територијални финансирања, имаше не само двоен туку и троен начин на финансирање на културата во 80-те години, па така денес се обидуваме да направиме биланс после 25 години, затоа што овие финансирања се нешта напишани на хартија помеѓу државата и другите заедници. Сега треба само да зборуваме за принципите, структурите, правилата, идеите. Важно е да се има и едно видување, видување што го имаат избраните лице во политиката, културните и уметничките институции и самите уметници. Знаејќи дека е важно сега како регион да се види дека имаме суштинска улога во финансирањето, но не само таму, туку да ја играме својата регионална улога за да се обидеме да изнајдеме што повеќе кохерентност во работењето во областа на културата на територијата. Овој собира беше толку

корисен затоа што имаше многу случаи на изолираност на различни актери, особено оние од ликовната уметност, и не беа добро организирани како оние кои се во изведувачките уметности кои имаат свои синдикати. Така, тоа беше начин уметниците да ги искажат своите ставови во самата дебата како и оние кои творат во книжевноста, филмот, аудиовизуелната уметност итн. Во текот на овие 4 дена се одржуваше работилницата и извесни мерки се наметна од сè она што беше кажано. Главните мерки што беа утврдени е она што ние го нарекуваме *Relais culturels Regionaux*, (Регионална културна мрежа), кој се однесува на просторите дадени на уметниците за да создаваат, да ги изложуваат своите дела, да се поврзат со јавноста, а особено со младината, и да им се овозможи на овие уметници да имаат простор за резиденции. Ова беше голем проблем, во жаргонот кај нас го нарекуваме *Les companies sans toit*, (Трупа без покрив), а тоа се уметници кои не знаат каде да работат, кои не знаат каде да го чуваат својот материјал итн. Значи, простор во кој може да креираат. Ова ќе го тестираме во Долна Нормандија. Ќе има 6 *Relais culturels*, три ќе се создадат крајот на оваа година, а другите три наредната година, кои се распределени на целата територија. Не сакавме да ги лоцираме во поголемите градови, туку во порурални средини, во помали градови и никако во главниот регионален град, Каен. Интересот беше да се направи простор онаму каде што има малку организации и мала културна понуда. Зборуваме за простори кои можеби не се многу луксузни, но каде размената е многу богата. Мисијата е да се организираат уметнички резиденции 350 дена годишно, и кои би примале надоместок, бидејќи во Франција како и на други места уметниците имаат недостаток на средства. Навистина е проблем преживувањето на уметниците, па идејата беше да се поддржат и фаворизираат истите. Друга мерка, можеби не толку важна, е создавањето на интернет страница на професионалците бидејќи сакаме да се одржува контакт помеѓу нив, во регионот. Многумина меѓу нив не се познаваат, па дури и кога работат во ист сектор, и многумина од нив кои имаат исти потреби, очекувања и намери се среќаваат за првпат. Значи, тие простори даваат можност за комуникација и врски меѓу нив, за соработка, а со тоа и консултации. Претседателот на регионот, г-динот Лоран Бове, посакува да ги приближи уметниците меѓу себе. Целта е ваков тип на консултации да се одвиваат и преку работилници. Ова беше една илустрација за тоа што можеме да направиме со консултациите на разните чинители на култура, а за една година ќе зборуваме и видиме кој е плодот од овие нови алатки. Ви благодарам.

Б. Тануровска-Кулавковски: Морам да забележам дека сум импресионирана од овој формат и алатка, и сметам дека таков принцип на консултирање со актери на сцената може да вроди резултати. Сте увиделе кои се потребите, посебно на уметниците (...) Исто мислам дека е важна комуникацијата во секторот култура, а ние ќе слушнеме такви примери во Македонија.

Мирјана Апостолова: Во оваа прилика ќе зборувам за искуството што го има градот Скопје на полето на поттикнување на поефикасна соработка на невладините организации, или граѓанскиот сектор, и градската администрација. Ме воодушеви инспирацијата на колегата кој објаснуваше дека некогаш она што ни изгледа многу конфузно може да биде многу едноставно и обратно, кога нешто е многу едноставно на крајот може да излезе како многу конфузно. Всушност, и ние почнавме со тој пристап, како да ги привлечеме здруженијата на граѓани за граѓаните да почнат да имаат малку поголема улога во креирањето

на градските политики. А особено бидејќи ние го знаеме потенцијалот на тие здруженија на граѓани, кој е многу поголем од професионалниот и другиот потенцијал на вработените во администрацијата, посебно во делот на она што е ново, иновативен пристап или собирање на идеи за проекти кои би го етикетирале градот Скопје како место каде се случуваат некои интересни нешта. Па така, како резултат од еден таков напор беше и *Биеналето на млади уметници* кое се одржа во Скопје. Ние на почетокот бевме со едно чувство на несигурност дали ќе ги привлечеме сите тие уметници да го доживеат Скопје онака како што го доживуваме ние, жителите во градот. (...) Да се вратам сега на мојата тема. Можам да се пофалам дека градот Скопје е единствена локална самоуправа, единствена општина која пред една година донесе стратешки документ, значи, креираше стратешка политика за тоа како ќе ја води културата со здруженијата на граѓаните и фондациите кои функционираат на територијата на град Скопје. Иницијативата за зајакнување на значењето и влијанието на граѓаните и граѓанскиот сектор врз политиката на градот Скопје, посебно дојде до израз кога почна да станува актуелна децентрализацијата во областа на културата. Но не само за културата, тоа се однесува и за образованието, за спортот и за социјалните прашања. За наша среќа, со макотрпната работа, што значеше организација на шест работилници на кои учествуваа во просек 120-130 различни здруженија на граѓани, кои функционираат на територијата на град Скопје, ние успеавме да добиеме еден документ кој ги артикулираше барањата на сите тие здруженија и на граѓаните, а не на администрацијата. Мене, како проектен менаџер на целиот тој проект, ми беше укажано од страна на градоначалникот дека едно е да се собираат идеи, а друго е да се има моќта, како финансиската така и организациската, за да се задоволат желбите на различните групи на здруженија на граѓани. Но мојата аргументација беше дека само на тој начин можеме да ги собереме идеите на едно место, а потоа низ демократска постапка да видиме што ќе остане во стратешкиот документ, а што ќе излезе од документот. Па, генерално, останаа девет независни големи стратешки цели од кои една од нив е и поддршката на независната културна сцена во градот Скопје. Ние ја имаме таа среќа она што е институционално, државно или официјално, да биде во рамките на стратешките документи на главните актери во областа на културата, како што е *Министерството за култура* и институциите кои се финансираат од страна на државата, односно од страна на градот Скопје, но, за жал, таа независна културна сцена никој не ја финансира. Освен стратешката цел истакнато беше и она што значи зајакнување на релациите во областа на хендикепираните т.е. инклузивираните учесници во нашето општество, во различните категории на граѓани. Исто така, она што Скопје го прави поразлично од сите други општини во Македонија е урбаниот идентитет на градот, бидејќи сепак ние сме најурбанизирана општина во однос на останатите 82 општини во Македонија. И тоа значеше дека можеби е добро да се мапира тој урбан идентитет и да се имаат предвид сите параметри што го прават тој идентитет. За стратегијата не би ви зборувала многу, тоа е документ кој е усвоен во декември 2007, придружен со акциски план од 2008 до 2011 година, и во себе инкорпорира неколку фокуси кои сметаме дека ќе ги оствариме. Можам да кажам дека она што го испланиравме за 2008 г. и го направивме. Но, заради политичките промени што се случија во локалната самоуправа, сега комуницираме со новиот градоначалник и новиот совет, и бараме да го третираат овој документ на високо ниво, како и оние од

претходниот мандат. Нешто што во градот Скопје претставува слично на позитивна пракса, а за кое јас би сакала исто така да кажам, е тоа дека освен тоа што имаме стратешки документ кој ја креира политиката, ние, исто така, правиме напори во креирањето стратешки партнерства со здруженијата на граѓани, граѓани-индивидуалци или со креативци за она што значи реализација на проекти од поширок општествен интерес, значи, од интерес на поширок круг на граѓаните на град Скопје. Еден од тие позитивни примери е формирањето на центарот за креативни индустрии на град Скопје, кој го правиме заедно со *Музеј на град Скопје* и *Мата*⁴⁰, чија кратенка значи *Асоцијација на македонските креативни занаетчији*. Во рамките на тој центар, сега ги наоѓам паралелите со она што вие зборувавте за кај вас во вашите општини, градот Скопје отстапи простор. Просторот го реконструиравме и исто така годишно го финансираме, во рамки на буџетот, како и дел од активностите кои се предвидени во *Центарот за креативни индустрии*. Друго нешто што правиме во град Скопје е тоа дека ние се обидуваме да ги собереме идеите од невладините организации преку јавни повици кои се таргетирани исклучиво на финансирање на проекти кои доаѓаат како иницијативи од здруженија на граѓани. Минатата година финансираме 12 проекти кои беа во просек од траење од 4-6 месеци и финансирани со износи од 3000 до 5000 евра. Не би зборувала што сè финансираме во рамките на тие повици, но сакам да кажам дека тоа се покажа како многу добар пример за тоа како транспарентно може да се собираат идеи за проекти и тие проекти да се поддржуваат, односно кофинансираат, бидејќи ние не финансираме 100% реализација на проектите. Втора позитивна приказна е вон институционалната организација која се вика *Форум за здруженија на граѓани и дискусии групи*, кои функционираат како паралелни системи на локалната самоуправа, т.е. градската администрација, и кои претставуваат репер за тоа колку брзо напредува администрацијата во она што значи идентификација или фокусирање на теми и проекти кои се од интерес на граѓаните. Имаме повеќе од 13 неформални дискусии групи во кои членуваат повеќе од 200 најразлични невладини организации, имаме дискусии група од областа на културата, и тие во себе најдоа сила да се престојат и да ја формираат *Независната културна сцена*⁴¹ во град Скопје. Претставник од дискуссионата група за култура е престапен во *Форумот на невладините организации на град Скопје* кои организираат тематски работилници, трибини или дискусии на кои, да кажеме, на една маса седат граѓаните и здруженијата на граѓани, а на друга маса седат луѓето од администрацијата, градоначалникот и Советот и слушаат што е тоа што базата го бара од градот. Па така, имаше определени иницијативи кои треба до крајот на оваа година да се реализираат, а тоа е мултикултурализмот како фактор на развој на градот Скопје, бидејќи знаете дека овој град претставува мултикултурна средина. Нешто што исто така би сакала да го кажам е тоа дека некаде до крај на октомври ќе ја отвориме *Куќата на граѓаните* или *Куќа на граѓанскиот сектор*, или како што ние овде

⁴⁰ <http://www.matacraft.org.mk/>

⁴¹ : <https://sites.google.com/site/nksics/>

го нарекуваме, *Центар на здруженија на граѓани на град Скопје*. Тоа ќе биде простор каде тие ќе можат да остварат дел од своите активности. Тој простор е поддржан, реконструиран и оперативно ќе биде поддржан од град Скопје.

Б. Тануровска-Кулавковски: Ви благодарам г-ѓа Апостолова. Морам да признам дека дел од работите ги знаев, меѓутоа, за некои од новите иницијативи не сум информирана. Интересно беше кога рековте дека дискусионата група за култура се формира во независната културна сцена. Всушност, ние постоиме самостојно како независна културна сцена, неколку организации кои во последниве десетина години делуваме овде. Бевме инспирирани од дискусионите групи, и неформално себе си се означивме како независна културна сцена – како една платформа која ќе ги застапува потребите на сите актери на таа сцена, а тоа значи од уметниците до културните оператори, индивидуалците и организациите, сите оние кои ја креираат современата димензија на културното живеење, пред сè, кај нас.

ДИСКУСИЈА:

Русе Арсов: Добивме една многу интересна информација од секторот за меѓународна соработка и соработка со невладини организации, и јас би сакал да ја замолам, а се надевам и за вас ќе биде интересно, г-ѓата Апостолова уште малку да ни образложи што е тој проект за градска културна куќа т.е. НВО Центарот? Ако може барем уште малку некои основни информации...

М. Апостолова: Тоа е еден простор кој го добивме во *МКЦ*. Тоа се две големи опремени канцеларии. Со просторот ќе управува претставник од градската администрација кој ќе биде задолжен за оперативно функционирање. Ќе има конференциски дел, невладините организации ќе може да се јавуваат и да го користат тој дел за свои активности без надомест. Исто така, има еден дел кој ќе функционира како интернет кафе, со што ќе можат да се користат и тие ресурси што се внатре. Нам ни требаат партнери во облагородување на тој простор, она што значи библиотека на тој ресурсен центар, да има што повеќе материјали за оние кои сакаат да видат, прочитаат и да се запознаат со нешто што е од ваш интерес, од сферата на култура. Просторот е наменет за сите невладини организации, а има регистрирано 3.000 во град Скопје. Од нив само 500 се активни, а од тие 500 во нашиот форум активно учествуваат некаде околу 100.

Марк Потие: Не знам дали прашањето ми е политички коректно, но тука сме со желба за откривање, за размена и споделување на искуства. Би сакал да им се обратам на сите актери на културата, па дури и на оние од политиката, доколку се присутни. Повеќе едно чувство отколку прашање. Доаѓам првпат кај вас и чувствувам една многу важна динамика и добра волја, граѓанско општество со невладини организации како *Локомотива* итн., значи, луѓе кои се спремни да направат толку многу работи, чувствуваме здив на живот. И сега се поставува прашањето за финансирањето, партнерството, но истовремено се прашувам, со оглед на вашата историја, со оглед на вашиот идентитет и Македонија како млада земја, со оглед на големината, на просторот па и на народот од 2 милиони жители, се прашувам дали размислувате, односно, дали имате потреба да бидете присутни и да продуцирате во сите области на културата? Зборувајте за театар, за опера и многу други области во кои дејствувате и се стремите да дејствувате,

па се прашувам, можеби со една визија на француски и европски начин, дали имате средства за финансиски, но и човечки кадар, да се водат сите области? Можеби ова прашање е многу глупаво и сосем непотребно, веројатно е прашање и на идентитет, да покажете дека може да се биде насекаде во исто време, но истовремено ме интересираат средствата, тешкотијата да се најдат финансиски средства. Значи, дали сте размислувале за ова и кои се вашите приоритети во културните активности?

М. Апостолова: Прашањето ви е многу провокативно. Чувството да се биде мал, односно сиромашен, особено во областа на културата, е непрепорачливо бидејќи знаеме дека културата не треба да спознава граници. Традиционално Македонија, како држава и како територија – сега ме погодивте малку во срце, па малку емотивно ќе ви одговорам – гаи некои традиционални уметности како што се сликарството, вајарството и тоа со генерации се пренесува, и мислиме дека и понатаму ќе остане актуелно. Но ние тука каскаме со конфликтот што го имаме сите во себе, вклучувајќи се и себе си, а тоа е што е тоа модерно, а што е тоа традиционално? Дали можеме да му парираме на она што е модерно со тоа што ние во себе го носиме како традиционално? Мислам дека вашето прашање се однесува токму на тоа. Таа дилема ја има, на пример, и во град Скопје. Кога го креиравме центарот за креативни индустрии, имавме една дебата за тоа што се креативните индустрии и користевме примери од Европа, бидејќи ние со години под креативните индустрии подразбираме нешто друго, а во Европа, во зависност од тоа со кого разговарате, дали со Британци или Французи, ќе ви кажат дали се 7 или 15. Така што, ние во град Скопје рековме дека нашиот *Центар за креативни индустрии* ќе почне со креативни занаети, бидејќи нив ги имаме и треба да ги дообучиме за тоа како својот производ да го продадат, како да го пласираат и маркетиншки да го презентираат. Но, исто така, знаеме и за некои креативни потенцијали во областа на пост-продукцијата бидејќи таму се покажавме, во делот на филмската индустрија, Милчо Манчевски, Лабина Митевска итн., ги знаете... така што е многу незгодно да направите ограничување за тоа дали ќе ги имам првите пет или сите 15. Ние во Скопје рековме дека ќе почнеме со креативните занаети бидејќи тие се најблиску до нас, па потоа со дизајнот, бидејќи во Скопје има студија што се занимаваат со дизајн, ја имаме *Академија Италијана* која се занимава со дизајн и продуцира студенти, идни уметници кои ќе работат со тоа, а некаде во третата година можеби ќе зборуваме за она што значи архитектура, за она што значи телевизија или некои други сегменти, делчиња од креативните индустрии. Ако ви одговорив на прашањето, ќе ми биде мило.

Сашо Богдановски: Од моето досегашно искуство со културата, мислам дека ова е најсуштинското прашање што се однесува на градењето на културна политика и стратегијата во Република Македонија. Првенствено е значајно тоа кои приоритети ќе се дадат на кои уметности, односно, како ќе се разграничат по хоризонтала. На национално ниво веројатно опфатот ќе биде многу поголем од она што може да биде на локално ниво. На пример, имаше обид да се формира *Опера* во Битола, но не верувам дека ќе може да се формира на друго место освен во Скопје. Балетски ансамбл, национален, е еден и не верувам дека ќе има замена, можеби на друг начин во друга форма. Исто така и за *Филхармонијата*. Ги препознаваме дејностите кои можат да бидат од национален, а кои од локален интерес. Има еден интересен феномен кога се

работи за локалниот интерес, особено сега бидејќи се појавија некакви предлози на стратегии од општините. Имав можност да ги видам додека беа на јавна расправа, некои ги имаат објавено на интернет. Меѓутоа, постои преклопување, и ќе го споредам тоа со друг случај. Сето она што беше актуелно како национален интерес само се пренесува на локално ниво, а не се прави обид да се пронајдат оние приоритети што ги има самата општина или да се стимулираат оние појави карактеристични за тој дел. И посебно е важно тоа што имаме голем број рурални општини кои не можат да се пронајдат во овој процес. На пример, имавме една радио-дифузна организација во Македонија, и национална телевизија со повеќе канали. Настапи период на голем интерес за развивање на оваа дејност, па се формираа повеќе од 140 радио-дифузни приватни станици, меѓутоа, што се случи? Настана дефицит на содржини и програми. Значи, добивме дисперзија, добивме многу станици како број во многу места низ Македонија, но не добивме никакви содржини. Поголемиот дел не и' се обраќаат на својата публика во таа средина или, пак, ги користат моделите на она што била некогаш *Македонската радио телевизија*. И мислам дека ова во еден поширок контекст ги одразува, на некој начин, и нашите дилеми во однос на културната политика и на приоритетите во некоја можна стратегија. И токму затоа мислам дека е добро да разговараме и да ги поделиме тие искуства.

Б. Тануровска-Ќулавковски: Сметам дека постои едно политичко ниво на кое државата сака да се претставува себе си преку своето културно наследство и она што го има како содржина. (...) Она што на политичко ниво на државата и' е потребно како државна култура да се презентира, е едниот дел, што не значи дека содржините и вистинските извори на креација не постојат и на различни други места, а тие треба да се развиваат. Мислам дека е клучно тоа што го зборувате дека не сме направиле некоја посериозна анализа на тоа кои се, всушност, културните потреби кај нас и како таа иста културна потреба да се развие. (...) Пред да зборуваме за било какви стратегии, за кои се сложувам со Сашо дека се потребни, треба да направиме анализа на она што го имаме како содржина и кои се потребите понатаму, што е она што го развиваме и кое е она што би требало да биде нашиот приоритет.

Наташа Поплавска: Јас би се надоврзала веднаш тука на тебе Билјана, бидејќи ја допре точката на маркетингот, односно маркетиншката потреба, она што публиката сака да види, што и' е потребно? И овде повторно можеме да искажеме различни ставови, едни ќе кажат дека ние, културните дејци, сме токму тие кои ја креираат културата, дека ние треба да ја повлечеме публиката внатре, но дали е тоа вистинското? Дали можеби ние не ја бркаме нашата публика со нашите погрешни уметнички дела, ако воопшто можеме да ги наречеме погрешни, бидејќи се работи за вкусови, и токму тука се бара диференцијација на одредени институции, која за што е? Еве еден пример за театарот – ќе го земам она што мене ми е блиску – кога се основаа театрите, *МНТ* имаше своја стратегија да работи на класични дела на македонска драматургија, а за разлика од него, *Драмски театар*⁴² имаше една друга политика, која беше повеќе комерцијална и таа имаше своја публика. Денес ми

⁴²<http://www.dramskiteatar.com.mk/>

се чини дека и тука се малку измешани работите. Ни треба диференцијација на самите институции, кој музеј со што ќе се занимава, со каков тип на уметност, или кој театар со каков тип на уметност, кое концертно место со какви концерти, дали ќе имаме алтернативна или класична музика. Со тоа ќе создадеме одредени целни групи и ќе им го пружиме она што тие го бараат. На тој начин луѓето, т.е. публиката која ги восприема нашите уметнички дела, ќе има место за избор. Заради тоа потребно е да се направи диференцијација. Од друга страна, да одговорам на она што го постави пред малку господинот, а тоа е каде би ги ставиле приоритетите? Јас мислам дека е многу неблагодарно на уметникот да му создаваш и поставуваш приоритети, затоа што за секој уметник приоритет е тоа што него го боли длабоко во својата душа, и тоа што го исфрла надвор да комуницира со публиката, да го искаже својот внатрешен глас. Во уметноста нема приоритети на тој начин, но има други приоритети, а тука се оние во градење на капацитетите во самите институции, во работните сили, во она што значи, на пример, менаџмент на човечки ресурси, што е далеку од нашите поимања, воопшто во сите јавни институции, не само во културата. Значи – вистинскиот човек на вистинско место, кој ќе управува со вистински тимови. Само така можеме да дадеме приоритет, а тоа веќе зафаќа една друга тема: културниот менаџмент. Ми се чини дека во нашата културна политика треба да се даде приоритет на градење на капацитети, на луѓето, на самите културни работници, развивање на културниот менаџмент во Македонија, а на уметникот не може да му се даде приоритет. Тоа се оние два различни правци на кои сакам да одговорам на ова прашање.

Арно Фонтен: Не знам дали е тоа што се наоѓаме при крајот на денот и можеби излегуваме од политички коректното, како што пред малку кажа мојот пријател. Би сакал да се надоврзам на последната интервенција и на она што го кажавте. Во Франција не сме далеку од истото. Најпрвин, затоа што постои една вистинска логика на канибализам меѓу институциите. На пример, во агломерацијата имаме две алатки: една е *Театарот на Каен*⁴³, кој е општински и другата е *Националниот центар за драма на Долна Нормандија*⁴⁴, кој е државна алатка. Имаме потешкотија во она што ја привлекува публиката. Да го земеме примерот со театарот. Кога салата е полна или празна, бараме отчет од директорот, од одговорниот за маркетинг. Ќе ги прашаме: зошто е тоа така? Очигледно и природно, директорите и нивните тимови имаат тенденција да одат кон она што ги полни салите. Токму затоа ние во Франција имаме таква структура на град, департман, регион и држава, кои се надлежни за оваа област, за да им кажат на луѓето што треба да прават, не во поглед на логиката да ги спречат луѓето да прават нешто, туку директно да ги специјализираат. Тоа не е лесно и се јавува отпор. Постои и друга логика, која е воведена бидејќи ви кажав дека имаме сè помалку средства. Државата одлучи да поддржи одреден број на фестивали кои се од национален интерес; јас ви спомнав за фестивалот *Бореал*, а во регионот имаме десет фестивали. Кога државата има толкав број фестивали, таа ги повлекува средствата. (...) За жал, во Франција имаме навика да ги селектираме работите. (...) Друга работа, а Билјана многу добро кажа и инсистира на тоа, е договорот. Не треба, кој и да е, да наложи монопол на

⁴³ <http://www.ville-caen.fr/theatredecaen/>

⁴⁴ <http://www.comediedecaen.com/web/index.php>

експертиза, ниту експертите на државата, ниту пак функционерите на регионот, ниту пак самите уметници. (...) Другиот елемент е тоа дека сме убедени да се воведат една појава на комплементарна структура. Зедовме еден прост пример: една структура која е помогната од регионот или државата не може да биде помогната од пара-регионална структура бидејќи тоа значи двојна болка за уметникот. Ако не е препознаен на регионално или национално ниво, не е препознаен. Тоа не е правилно. Затоа со еден мешан систем, каде не може да биде помогнат од тие нивоа, ќе биде помогнат од други помали структури, како што е случајот со *Relais Culture*. Му даваме на уметникот можност да оди по свој ритам. И вистинската тешкотија, и ќе завршам со ова, е буџетот. Сите вложуваме огромни напори. Пред неколку години Долна Нормандија имаше 30% повеќе од буџетот и тоа е нешто огромно, имавме 2-3 милиони евра повеќе, и можете да замислите на колку различни сектори можевме да им помогнеме. Имавме различни манифестации, но 30% зголемени пари, а 100% незадоволство. Зошто? Затоа што требаше да се направи избор, требаше да им се помогне на одреден број структури, и на изборите им кажав на уметниците: „Вие не можете да ни замерите што не ве избравме сите, бидејќи заедно гледаме и се обидуваме да коригираме“. Не можете да им кажете на нашите избраници во регионот дека 100% ќе биде незадоволството бидејќи имате колеги кои ги бранат своите буџети. Ако не се задоволни со 30%, тогаш тие средства ќе ги префрлиме во областа на економијата, во агрикултурата. Треба да им помагаме на уметниците бидејќи тие имаат потреба од институции и во процес сме на наоѓање една точка на рамнотежа.

Марк Потие: Само на кратко би сакал да ви се заблагодарам за квалитетот и интелегентноста на вашите одговори кои докажуваат дека имаме многу нешта да учиме од вас, и затоа сме и тука во рамките на проектот на децентрализирана соработка во кои и двете страни имаат добивки.

Тема 2 - Улогата на културата во локалниот развој

Презентации на позитивни примери на студии на случај како преку партиципативните процеси се градат локалните културни политики, и како културата придонесува во локалниот развој во Долна Нормандија и Македонија.

Примери: Како институциите/организациите преку својата работа може да придонесат во локалниот развој? Презентација на проекти чија реализација придонела во економскиот и/или социјалниот развој на локално ниво.

Презентации на проекти од:

- Долна Нормандија/ презентира: **Клер Танџи**, Директорка на *Артотека на Каен*
- Македонија/ презентира: **Раде Илиевски**, Општина Пробиштип/ Проект – стратегија за развој на културна политика на локално ниво за општина Пробиштип
- Македонија/ презентира: **Русе Арсов**, Директор на независниот *Центар за драмски уметности* – Т- Хаус/Проект за реоткривање на културната патека во Чаршијата и

Модератор на сесијата: Биљана Тануровска-Ќулавковски, Директор на *НВО Локомотива*

Клер Танжи: Штотуку споменавме, доста обемно, дека уметноста која не наоѓа своја публика не е уметност. Утринава ви објаснив дека *Артотеката* во Каен е една артотека која е спој помеѓу уметноста и публиката. Нашата улога е едноставно улога на минувач. Го имавме тој интерес, бидејќи сме една мала структура, да се потпреме на публиката и да ја поврземе со нашите активности, да ги воведеме на тој начин што нема да бидат само обични консуматори. Пред малку зборував со некој од денешните учесници кои споменаа дека изнајмување на едно уметничко дело може понекогаш да значи дека тоа дело не е повеќе свето и дека го прави да биде една обична работа која се консумира. Би сакала да ви дадам два примера за да ви илустрирам до каде одиме за да ја направиме јавноста партнер во нашите активности. Патем, ќе додадам само уште нешто: во ниту еден случај не се работи за избор на публика и сатисфакција на публиката. Работата е да се овозможи што поголем пристап до уметноста и највисоките уметнички достигнувања. Ќе ви раскажам два мали примери за да ви објаснам до која точка работиме со граѓаните. Првиот пример е тоа дека се работи за една изложба со две компоненти: првата компонента се вика „Пенелопа го чека Одисеј“ – презентација на колекции на еден важен центар за уметност од Париз, а втората го носи насловот „Пенелопа пазарува“. Им предложивме на претпријатијата од центарот на градот да постават уметнички дела за време на летото. Си рековме дека доколку успееме да убедиме десетина трговци, тогаш сме задоволни и сме ја исполниле нашата мисија. Имавме еден несоборлив оптимизам од аспект на способноста на публиката да ја консумира и прими таа уметност. Имаше трговци од сите области: текстил, бутици, месарници итн. За изненадување, речиси сите го прифатија предлогот да учествуваат на изложбата „Пенелопа пазарува“. Имаше луѓе кои никогаш немале никаква поврзаност со современата уметност. Им предложивме на трговците или самите да ги изберат делата кои ќе ги изложат во нивната продавница или, пак, да им однесеме дела по наш избор. Ќе ви кажам една мала анегдота која ни се случи – еден сопственик на продавница за панталони дојде во *Артотеката* и рече: "Сакам едно апстрактно и живописно дело, нешто што ќе вреска од мојот излог и ќе го заинтригира минувачот". Таа жена почна да ги гледа делата од колекцијата и одбра едно многу мрачно уметничко дело во кое се препознаваа фантоми, се гледаше една човечка фигура итн. И' ја раскажав историјата на тоа дело и ја прашав дали навистина го сака тоа дело во нејзината продавница, а таа одговори потврдно „Да, да, сигурна сум во изборот“. Потоа појдовме во нејзината продавница, каде по кусо размислување таа реши да го постави во соблекувалните затоа што тоа е единственото место каде што сме сами со себе си и каде можеме да го гледаме делото. Со овој пример сакам да ви кажам дека му даваме задача на делото, и со самото тоа каде го постави, жената на тоа дело му даде задача која треба да ја исполни.

Друго искуство е пристигнувањето на еден фотограф (Аксел Рију), таа дојде да работи во нашиот регион и веќе неколку години снима фотографии на интимни места и места кои навидум можат да бидат банални. Од нив прави големи питорескни и живи фотографии кои се многу забележителни. Примивме неколку дела од овој уметник и уште на почетокот Аксел Рију рече: „Како можеме да направиме *Артотеката* да има корист од ова, како да им дадеме вредност. Најдобро ќе биде ако можам да имам корист само од присуството на оние кои ги изнајмуваат делата, да се среќавам со нив и да им раскажам повеќе

во детали за секое од нив“. Па така, протоколот беше следниот: секогаш кога еден изнајмувач ќе дојдеше да изнајми дело од Аксел Рију, се ангажираше и со тоа да ја прими неа дома, да го презентира своето дело, својот креативен процес, бидејќи она што луѓето ги интересира не е само да го набљудуваат и гледаат крајниот резултат, туку и како се прави тоа нешто, како функционира, што се случува во умот на уметникот и зошто создава едно вакво дело. Така, Аксел Рију е кај некогаш дома, го објаснува процесот и потоа продолжува со својата работа, ги фотографира интимните места во домовите на луѓето кај кого била. Ова е една изложба која ќе ја отвориме овој петок и која ќе ги покаже резултатите на работата која трае веќе две години. Изложбата ќе заврши со еден голем ручек на местото на изложување, кој ќе собере уметници и луѓето кои ги примиле нив дома. Ете, со овој пример сакам да ви кажам до кој степен е важно да ја образуваме и обучиме публиката, да не тргнуваме со предрасуда дека е за запоставување количината на интерес, без оглед на тоа кое и да е местото каде се наоѓаме – можеби рурална средина – секој може да ја восприеми уметноста. Мораме да бидеме свесни за тоа дека нашата работа е во обучувањето на публиката, па така, секојпат кога ќе можеме да развиеме проект, да го направиме тоа. Ние го имавме во нашиот развојен пат на *Армотеката*, една од етапите на проектот беше основна, а тоа беше истражување на тоа каква е приемчивоста на уметничките дела. Тоа е нешто што може да се истражи, а е малку истражувано, и ми изгледа дека е основа на работата која треба и на каде треба да се развива. Во јануари ќе имаме еден семинар за рецепцијата/примањето на современата уметност, за кој сме во тек на подготовка заедно со *Универзитетот* од Каен.

За крај, би сакала уште да ви кажам дека сакаме една подолга врска и дека ги здруживме корисниците на структури со управата на *Армотеката* да учествуваат во нејзините презентации. Тоа е во облик на здружение кое се вика *Пријателите на Армотеката* (Les amis d'Artotheque), и за нас тоа претставува една поддршка, ние сметаме на нив, на тоа дека ќе ни овозможат да имаме корист од нивните мрежи, да ја прошириме нашата публика, но тоа е, исто така, еден важен капацитет, бидејќи имаме простор за лобирање. Како *Армотека* ние сме мала структура и ја немаме онаа позната етикета за поддршка од државата, па да бидеме комотни дека имаме доволно средства и поддршка, така што мораме да смислиме како да дојдеме до средства за да опстанеме, како да ја анимираме и привлечеме публиката да делува, а не да ја сведеме на чувство само на потрошувач. Таа колекција е заедничко богатство, и не е исто како кога ќе изнајвиме автомобил. Тука се работи за индивидуи кои се чувствуваат богати со делото што го создаваат, кои се чувствуваат, барем привремено, нивни сопственици и се забележува дека се чувствуваат како сопственици, иако правно кажано тие не се сопственици. Не е суштината во правната сопственост, односно поседување, туку да се има искуство кај позајмувачите и луѓето кои доаѓаат во *Армотеката* да се поддржуваат едни со други. Тоа е една заедничка колекција чиј сопственик е секоја личност, а овој збор на заедничко добро сподделено од секого е навистина многу важно.

Б. Тануровска-Ќулавковски: Би сакала да посочам дека со она што го презентиравте, го начнавме со прашањето за *Истражување на културните потреби*. Мислам дека вие навистина добро го сročивте тоа кога рековте дека

треба да се биде отворен кон публиката и да не ја потценуваме истата, да не ја сведуваме само на потрошувач, туку да ги истражине нејзините потреби.

Раде Илиевски: Доаѓам од една мала општина, од внатрешноста на Македонија, поточно, од североисточниот дел на нашата држава. Општина која брои 17 000 жители и со град од 11 000 жители. Како резултат на убавото време, кога беше еден од најразвиените градови на Република Македонија, благодареејќи на рудниците на олово и цинкова руда, рудникот *Злетово*, како и фабриката за акумулатори во Злетово, во Пробиштип навистина имаше богата понуда на културни настани. Пробиштип живееше со културата и за културата, но во периодот на криза во Република Македонија и периодот кој го нарекуваме транзиција, пропаднаа рудниците и фабриките, а со нивната трансформација и приватизација културата како полека да ја напушташе оваа мала средина. Луѓето беа сосредоточени на тоа како да преживеат, и немаше место за тоа да бидат присутни на културни настани. Па така, масовната посетеност полека исчезна. Со децентрализацијата на културата од 2005 година, општината, преземајќи ги културните објекти, се зафати со насочување на истата и враќање на културните настани. Ги подигнавме на ниво на кое некогаш беа, и така почнавме да организираме културни настани и манифестации со цел да ја повратиме заинтересираноста. Добивме покана да учествуваме во проектот на центарот за изведувачки уметности *Мултимедија* од Скопје и да бидеме дел од петте општини кои први во Македонија изготвија еден ваков стратешки документ. Кога нè поканија, ние скептично прифативме и си помисливме дека ова е еден од низата направени проекти на кои ќе учествуваме, ќе разговараме, ќе се подружиме, ќе си отидеме и ќе заборавиме зошто сме биле присутни таму. Но, за наша среќа, не бевме во право. Бевме дел од проект од каде излезе тој документ со кој се гордееме.

Имаше пет триндневни работилници на тема: „Правни претпоставки и насоки за локален културен развој во Република Македонија“, „Мапирање на културните ресурси, активно граѓанство и партиципативна културна политика“, „Стратегии за културните политики за градовите“, „Стратегии за културен развој, анализа и истражување“, како и „Модели на пишување“.

Најнапред како тим ги издвоивме културните ресурси во општината, евидентираниите споменици на културата, старата архитектура, старите занаети, народните носии и сувенири со кои избобува нашиот крај. Од заштитените културни споменици ние ја имаме македонската гордост, а тоа е Лесновскиот манастир кој потекнува од 11-от век и претставува еден од најубавите споменици од тој период. Самата местоположба е во селото Лесново кое, пак, се наоѓа во вулкански кратер од околу 1000 метри надморска височина. Од евидентираниите споменици на природата е лесновскиот кратер. Издвоивме капацитети за туризам и туристичко-рекреативниот локалитет Лесново, понатаму, го издвоивме одбележување на празници и манифестации во општината итн.

Бевме едногласни во нашата констатација дека Пробиштип многу долго време го носи епитетот на рударски град. Нешто што е толку едноставно, секојдневно и неинтересно и нешто што го има многу често. На само 16 километри од Пробиштип има друг рударски град, на 60 километри уште еден, а на 80

километри трет, па така, неминовна беше потребата од ребрендирање на градот. Овде се судривме со еден многу интересен феномен: едноставно, не можевме да ги убедиме нашите политичари дека постепено сакаме да наметнеме нешто што е оригинално и нешто што е единствено и уникатно. Тоа е воденичниот камен што го има во Лесново, и место кое изобилува со пештери како резултат на вадење на тој воденичен камен, кој е навистина уникатен на подрачјето на Балканот. Бил најбаран во тоа време за водениците што се граделе, а и денес има некои луѓе што се занимаваат со тој мачен занает. Токму тој воденичен камен сакаме постепено да го наметнеме како симбол, односно бренд на градот. Политичарите сметаа дека ќе напишеме дека Пробиштип е град на воденичниот камен и толку, завршено е. Со месеци се убедувавме дека тоа ќе го наметнуваме постепено, со месеци, па и години, преку разни сувенири, фонтани каде што ќе доминира овој камен, преку еден фестивал кој постои веќе 30 години и на кој ќе има златен, сребрен и бронзен воденичен камен како награда итн. Во оној момент кога граѓаните на Пробиштип и оние другите ќе го почувствуваат градот како таков, во тој момент ќе стане град на воденичниот камен.

Како модели на истражување ги зедовме: мапирање на локалните ресурси, анкетирање на локалното население, со што беа опфатени повеќе од 300 луѓе од подеднаква родова структура, по возраст итн. и од кои ги извлековме заклучоците и потребите на граѓаните. Ги собравме претставниците на граѓанскиот сектор од областа на културата и неколку пати дебатиравме. Потоа го анкетиравме градоначалникот, како и советниците на советот на општина Пробиштип. Оттаму, од анкетираниите граѓани, дојдовме до заклучок дека општината има потреба од нови збогатени содржини, реновирање на постојните културни објекти, изградба на музеј на град Пробиштип, создавање на нов заштитен знак на Пробиштип, промоција на културното наследство, негово чување, компјутеризација во културата, негување и афирмација на старите занаети, како и изградба на летна сцена. Од анкетата со градоначалникот, пак, дојдовме до заклучок дека развојот на културата на локално ниво е тесно поврзан со локалниот економски развој, а за тоа е потребна ревитализација на културните објекти, вработување на стручни и креативни лица, и создавање на една општина со богата културна понуда привлечна и достапна за граѓаните. Сево ова ќе создаде услови за доближување на културните вредности кај граѓаните. Советниците од општина Пробиштип сметаат дека општината има капацитети за развој и ја замислуваат како напредна општина со богата културна програма и како пријатно место за живеење. Од граѓанскиот сектор добивме одговор дека од работата на локалните организации од областа на културата потребен е простор за дејствување, поголема соработка помеѓу општината и цивилниот сектор при реализирање на програмите, како и обучување на лица за изработка на проекти и, секако, поголема комуникација со невладините организации од другите општини.

Од сета анализа, предностите се тоа што постои инфраструктура, богато природно и културно наследство, воспоставена комуникација за меѓународна културна соработка, негување на стари занаети и традиции.

Од можностите, тоа се: можна туристичка дестинација, модернизација на постојните музејски збирки и поставки, правење атракција од воденичниот камен, изработка на сувенири.

Како недостатоци ги детектиравме специфичната положба, недоволно развиената свест кај граѓаните за културното наследство, недоволната техничка опременост, малата промоција на културни вредности, слабиот интерес кај младите за културата, како и недоволната финансиска помош за културата на национално и локално ниво. Недоволно креативни и иновативни решенија за културниот живот, како и стар бренд на градот.

Како што веќе споменав, направивме и едно мапирање на културните ресурси во општината, од кои ги издвоивме културните индустрии, старите занаети, изработката на сувенири и лесновската ликовна галерија.

Како го направивме стратегиското планирање? Најпрвин ја утврдивме културната политика, потоа направивме *SWOT* анализа, визија и мисија на општината, главните цели кои потоа преку програми и проекти треба да се реализираат, проектиравме буџет и на крај предвидовме реализација, мониторинг и, секако, евалуација.

Визијата на нашата општина е Пробиштип да биде град на културното наследство, лесновскиот камен и мистиката. Мисијата на општина Пробиштип е да биде сервис на граѓаните за задоволување на нивните културни потреби, како и промотор на богатото културно и природно наследство за привлекување на домашни и странски туристи. Издвоивме пет главни стратегиски цели како богатата културна понуда, афирмацијата и развојот на богатото културно и природно наследство, развојот на културните индустрии, ревитализација и развој на културната инфраструктура, воведување на информатичката технологија во културата, како и подигнување на човечките капацитети.

Од активностите предвидовме: Лесновска ликовна колонија, кино-проекции на филмови, концерти на рок, забавна и народна музика, џез концерти, алтернативен театар. Промоција на културното наследство во училиштата, воведување на Лесново како туристичко место во тур-операторите на Македонија, изработка на туристички водич на Пробиштип, интернет страница на Лесново, поставување патокази, организирање манифестации за културна размена со други земји, поставување информативни табли за манастирите, хортикултурно уредување на просторот, адаптирање на просторот како салон за занаетчиските производи, промоција на обичаите, селски слави, како и изработка на видео спот, одбележување на објектите од стара култура, промоција на постоечките културни индустрии, уредување на местата за културни атракции, посета на саеми за размена на искуства, обнова на фасади на стари куќи во Злетово, обнова на парно греење во *Домот на културата*, уредување на просториите во *Центарот за култура* во Злетово, поставување на светлечки тела, опремување на културните објекти со компјутери, подигање на човечките капацитети, групни посети од јавните установи, обука за започнување бизнис преку културата. За сите овие програми и активности предвидовме буџет од 16 830 000 денари, за период од 5 години. Тоа е можеби многу за нашата општина, но со ангажирање на невладини организации планираме ги искористиме и ИПА фондовите и сметаме дека голем дел од зацртаните активности ќе ги реализираме, а за дел од активностите веќе имаме изготвено проекти и до 2014 година сакаме да го оствариме поголемиот дел од сето што го наведовме. Многу ме изненади тоа што некои од македонските

излагачи на оваа конференција рекоа дека Македонија нема стратегија за култура – бидејќи, господа, општина Пробиштип има стратегија за културен развој. Благодарам.

Русе Арсов: Им благодарам на сите гости од Нормандија што издржаа до крај да го ислушаат и последниот панелист. Очигледно дека вашите стомаци се многу појаки од оние на македонската администрација која мораше да си замине, но ви благодарам. Нема да бидам благ, но ќе се обидам да останам позитивен бидејќи сум последен. Претставник сум на културниот центар *ЦК*, програма центар за драмски уметности *T-Хаус* од Скопје, невладина организација која е, всушност, еден вид на наследник на просторот на првиот споменат културен центар *Точка*, кој беше сместен во истата куќа каде што сега сме сместени ние. По нивно дислоцирање, односно преземање на друг поголем простор и поадекватен за нивните програмски потреби, почувствувавме дека тие беа единствениот (покрај детскиот театарски центар) независен културен простор во Скопје. Сметавме дека ќе биде многу погрешно доколку тој простор добие некоја друга природа, односно го изгуби својството на независен културен простор. Брзо реагиравме и нашата организација се вдоми во тие простории. Тоа е приватен простор, стара куќа во центарот на Скопје, заштитена со закон, како споменик на културата, каде работиме веќе две и пол години и целата иницијатива ја започнавме токму со една француска група, со една работилница со Малабар. Како и да е, колку и да беа позитивни информациите пласирани денес од нашата администрација и јавниот сектор за поддршка и соработка на релација независен културен сектор – град/држава, сметам дека и не е сè толку розово. Минатата година, кога ја правевме пресметката и увидот за тоа колку домашни пари учествуваат во проектите на нашите организации, сфативме дека тоа не надминува ни 2%. Токму затоа и го поставив прашањето за тоа колку вие учествувате во финансирање на тие 40-тина трупи што ги споменавте, како еден вид на споредба во однос на тоа учество. Конкретно, во мојата организација беше не повеќе од 2 % минатата година, а за оваа, ако биде повеќе од 1%, ќе бидеме многу среќни. Како и да е, главната сила и мотор кој нè држи да истраеме понатаму со работа е, пред сè, оној дијалог и соработка што го направивме внатре меѓу нас, самите организации кои сме членки на таа асоцијација на независната културна сцена, која самите некако успеавме да ја поддржуваме, и издржавме во тој процес на рецесија кој е изговор на што било. Просторно, логистички и организациски се обидуваме да си помогнеме еден на друг и да се обидеме колку е можно ја одржиме независната сцена во кондиција и во тек со останатите светски сцени. Еден таков позитивен пример на соработка меѓу независната сцена и чинителите кај нас и јавните фондови е примерот за кој Билјана ме покани да зборувам тука; тоа е примерот на еден проект кој се викаше "Реоткривање на патеката на чаршијата". Се работи за Старата скопска чаршија каде што *International Management group* нè повика и ни ги кажа проблемите, и побара од нас да го спроведеме програмски, креативно и организациски, и да се обидеме да им помогнеме да го надминат нивниот проблем. Кој е нивниот проблем? Тие се финансиери на многу активности во музејската дејност и во Старата скопска чаршија се наоѓаат најголемите музеи на Македонија, каде се сместени и други музеи, но сфатиле дека едноставно никогаш нема да се исплати нивната инвестиција доколку не почнат да доаѓаат луѓе во тие музеи. А во тие музеи не

доаѓаат луѓе затоа што постоеше некаква наметната бариера за преминување на Скопје од онаа страна на Вардар.

Пред да преминам во независниот сектор работев во една јавна институција која иницираше една манифестација која се викаше „Звуците на чаршијата“ – дводневна културна манифестација која во 2007 година се обидовме да направиме дводневен проект кој беше многу успешен, без никаков проблем што можеше да се има. Имавме навистина голема логистичка поддршка од локалното население и од еснафите во старата чаршија. Беше битно, во првиот момент кога тргнавме да одлучуваме што ќе биде програмата и што ќе биде таму, како е можно да донесеме повеќе луѓе во чаршијата. Затоа ја ставивме нашата целна група кај онаа генерација на млади луѓе која, едноставно, се плаши да премине од таа друга страна и да поставиме програма која ќе биде доволно примамлива да ги привлече на другата страна. Најпрвин треба да објаснам зошто луѓето се плашеа да преминат токму на таа страна. Имено, повторно се работи за политички проблем, и понатаму тврдам дека не е никаков друг тип на проблем – во нашава држава, во 2001 година, имаше конфликт и оттогаш наеднаш луѓето се поделија, и самите свесно или несвесно, успеаја да го поделат градот на таа и оваа страна, односно дел во кое живее претежно албанско и дел во кој живее македонско население. Проблемот беше во тоа што, и не беше толку вистинито, вооружена престрелка има во секој град и секоја вооружена престрелка која ќе се случеше на таа страна од чаршијата беше проблем, а секоја вооружена престрелка која ќе се случеше во центарот на Скопје беше само вооружена престрелка. И токму тука беше моментот каде целата таа оска се помести и, според мене, непотребно се направи тензија и, еве сега, се надевам, ова е еден убав почеток на рушење на таа теза и на моја голема радост сметам дека успеавме да го достигнеме тоа. Значи, првата работа на која целевме беше популацијата која сакаме да ја донесеме во што е можно поголем број, а второто, што беше многу битно за нас, е како да ги натераме локалните еснафи, локалните дуќанции и гостилниците, да работат цела вечер и сите свои производи да ги покажат и презентираат затоа што на крај, целата таа манифестација можеби беше за нив, за луѓето да можат да видат што имаат тие да понудат. Јас и понатаму тврдам дека најдобрите ќebaпи, баклава и чај може да ги најдете во чаршијата. Целта ни беше да му покажеме на нашето локално население дека чаршијата не е атракција само за некои од странците кои случајно се во Скопје. На наше големо задоволство, програмата која ја поставивме донесе многу повеќе од она што ние го очекувавме, проектираната бројка на луѓе за која ние како организатори бевме спремни да бидеме задоволни беше 2000 луѓе, а по полициски пресметки во еден момент во чаршијата имало околу 4000 луѓе на оваа манифестација, за на крајот, се ширеше информацијата постојано дека многу луѓе се внатре во тој дел и дека им е многу добро и дека достигнала бројка (значи кажувам непроверено, од полициски извори) отприлика од околу 9000 луѓе кои биле на крајот на последниот завршен концерт.

Она што беше многу интересно за нас, беше моментот дека цела недела пред одржување на манифестацијата имавме средби со локалните дуќанции кои едноставно не ни веруваа, и не сакаа да работат, ни рекоа „Не, не тоа нема шанси“, додека ние ги молевме да работат цела вечер, но кога ја видоа цела таа толпа како од плоштадот преку Камениот мост се упатуваа кон чаршијата, тие

трчаа назад да ги отворат дуќаните и работеа до 3 часот наутро следниот ден. Сите беа задоволни и пресреќни, остварија голем профит од оваа вечер. Првенствено ова видео е така конципирано и замислено да ви ги пуштам нивните изјави, на јавноста како ќе реагира, бидејќи тоа се чувствувавше вечерта. Ние по една недела отидовме повторно во чаршијата и зедевме изјави од самите еснафи и дуќанци таму, што тие мислат за оваа културна манифестација и колку сметаат дека е решение на проблемот или не е. Добивме многу добри коментари, повторно говорам за дуќанциите кои се во чаршијата, кои многу ја поздравиле, пред сè, иницијативата и дури се понудија да помогнат во следните проекти кои би ги работеле. Ние ги снимивме и ги документиравме нивните коментари и размислувања за тоа како да се направи главно туристичко место во Скопје. Албанците во неколку наврати потенцираа дека ако сакаме чаршијата да го добие она светло како што го имала некогаш потребно е Македонците да се вратат и инвестираат во дуќани, таму да ги продаваат своите производи, да преземат гостилници, ресторани и продавници, и како тоа би можело да оживее. На наша голема радост, тоа веќе и се случи, во моментот ова лето главен хит во Скопје како место за ноќно излегување се два локала во чаршијата. Се надеваме дека ова е само една капка во морето и дека претставува почеток на една убава приказна, се надеваме дека ќе се осветат локалните власти и ќе ни се придружат во целата оваа приказна. Исто така, се надеваме дека тие самите ќе иницираат и ќе поддржат уште проекти кои ќе се случуваат во текот на целата година, за да можеме да го развиеме целиот тој крај, а потоа и истиот да го ползуваме како туристичка атракција.

ДИСКУСИЈА:

Марк Потие: Би сакал да се заблагодарам на двајцата излагачи за квалитетот и за содржината на презентациите. На првиот за сите оние размислувања, за созреаноста на проектите кои ги водите во вашиот град, што е добро осмислено и добро конципирано. Во вториот пример, преку вашата интервенција, мислам дека добивме слика за сè што во развојот значи поимот култура, во смисла на тоа да се најде, да се сподели и да се преминат физичките, како и менталните граници за споделувањето, за размената, за она што го квалификуваме да се биде и живее заедно. Значи, верувам дека ова е само гребене по површината, и ова е првото издание на проектот и знам дека е многу тешко. Дали размислувате да создадете повторно една манифестација од оваа природа која ќе има една многу силна и симболична слика која вие ја прикажавте на самиот почеток – со примерот за преминот од македонска страна на албанска страна на мостот. Дали мислите да го направите тој премин, но од албанската страна кон македонската?

Русе Арсов: Во чаршијата се случуваат често проекти иницирани од различни организации. Конкретно овој проект беше инициран и финансиски поддржан единствено од *International management group*. Ние сме во преговори со нив, можеби не во олкува форма и големина, за продолжување на правење на иста манифестација која ќе се вика „Викенд во чаршијата“, па секој месец да имаме викенд во помали форми каде што, на пример, би третирале посебни делови од чаршијата. Но допрва ќе се разгледува тој креативен дел, идејата е тие активности да завршат со еден ден во годината кога ќе се прави голем хепенинг. Јас се надевам дека ќе успееме следната година повторно да ги обезбедиме финансиите и да го продолжиме ова понатаму. Да, јас би ја водел поворката од

таа страна на Скопје на крајот на манифестацијата по последниот концерт без никаков проблем.

Б. Тануровска-Кулавковски: Сметам дека сите сме исцрпени затоа што навистина беше една долга сесија, но јас имам убаво чувство после целиот ден кој програмски беше интензивен, но, ќе се сложите, и многу инспиративен од друга страна. Се надевам дека оваа конференција ќе биде зачеток на она што понатаму ќе го работиме во пракса, и дека овие примери што ги слушнавме, пред сè, ќе ни послужат да се информираме едните со другите како точно да функционираме на сцената. Мене навистина ми беше задоволство да слушнам кои се вашите искуства во Франција, односно Долна Нормандија. Уште еднаш сакам да им се заблагодарам на сите соработници од Македонија. Јас би ја завршила оваа сесија, за која со моите колеги ќе подготвиме документ, и за која се надеваме дека ќе биде платформа за понатамошна соработка. Пред сè, би сакала да им се заблагодарам на сите гости од Долна Нормандија, на вашето учество на оваа конференција и на вашите прекрасни излагања. Исто така, би сакала да им се заблагодарам на партнерите *АРЦИС*, на сите други соработници овде на локално ниво, на панелистите од Македонија, на сите учесници и активни слушатели, но и учесници кои со своите прашања ги направија поинтересни овие дискусии. И на крај, би сакала да му се заблагодарам на тимот на *Локомотива*, пред сè, на Виолета Качакова која е проектен менаџер на оваа конференција и без која немаше ништо да биде вака прекрасно и совршено, како и на Радмила Станојевска и Драгана Заревска, кои ни помагаа во целиот овој процес. Благодарност до техничките служби и до преведувачите. Се гледаме во Долна Нормандија!

Локомотива -Центар за нови иницијативи во уметноста и културата

www.lokomotiva.org.mk

contact@lokomotiva.org.mk